

Vipavski glas št. 50

letnik XIV

oktober '99

Dragi bralci!

Leta 1985 je izšla prva številka Vipavskega glasa, v letu 1993 smo se veselili jubilejne 25. številke, ki je bila po obsegu in izgledu že precej drugačna od začetnih števil. Sedaj pa je pred nami že 50. številka in upravičeno smo lahko zadovoljni, da glasilo izhaja že toliko časa. To je zasluga prizadevnih članov uredniškega odbora in drugih sodelavcev, ki so se nam x leti pridružili in so s svojimi prispevki popestrili in obogatili naše glasilo. Tako smo počaasi začeli uvajati stalne rubrike. V njih v vsaki številki predstavimo dogodke iz preteklosti in sedanjosti ter zanimivosti x različnih področij, tako da naše bralce seznanjamo x vsem, kar se dogaja v Vipavi in njeni okolici. Trudimo se, da v vsaki številki zadovoljimo mlade kot tudi starejše bralce. V nekaj zadnjih številkah smo ustregli tudi tistim bralcem, ki radi rešujejo križanke. K sodelovanju pa bi radi pritegnili več mladih.

Hvala članom uredniškega odbora, ki žrtvujejo veliko dragocenega časa za glasilo, pa tudi vsem drugim sodelavcem, ki pomagajo ohranjati Vipavski glas. Le tako lahko upamo, da ga bomo brali tudi v naslednjem tisočletju.

Urednica

Naslovnica

Nova zgradba Škofjske gimnazije v Vipavi

HVALA BOGU IN LJUDEM

Tako se je glasila zahvala na slovesni prireditvi odprtja in blagoslova novih prostorov Škofijske gimnazije Vipava v soboto, 11.9.1999. Množica ljudi iz Vipave, okolice in iz oddaljenejših krajev koprške škofije je dala vedeti, da je Škofijska gimnazija, kot naslednica Srednje verske šole, globoko vraščena v zavesti in srcih ljudi na Vipavskem in v vsej koprski škofiji. K slovesnosti je prispevalo mnogo ljudi - od zborovodje gospoda Jožeta Trošta, pevcev cerkvenih zborov dekanije Vipavska, združenih v tristočlanski zbor, do solistov, organistke, vipavskih gasilcev, ki so skrbeli za red, pripadnikov policije, ki so usmerjali promet, vseh, ki so prispevali "material" za pogostitev po prireditvi, do tistih, ki so urejali okrasitev, ozvočenje, oder, napis, preproge za pokritje tal telovadnice in tistih, ki ste s svojo duhovno podporo in molitvijo izprosili tako lep dan in lep potek prireditve.

Na prireditvi so podali pozdravne in zahvalne govore: gospod rektor msgr. Vinko Lapajne, gospod ravnatelj Vladimir Anžel, gospod škof msgr. Metod Pirih. Pozdravne govore so podali še: gospod Janez Podobnik, predsednik državnega zbora, gospod Alojz Pluško, državni sekretar za srednje šolstvo na Ministrstvu za šolstvo in šport, gospod Janez Pastar, predsednik Združenja splošnih in klasičnih gimnazij Slovenije, gospod Janez Juhant, dekan Teološke fakultete kot nekdanji gojenec Srednje verske šole v Vipavi in gospod Ivan Princes, vipavski župan.

Msgr. Metod Pirih, koprski škof, je prerezal trak

Blagoslov nove stavbe ŠG

Mnogi so gimnaziji poslali pisna voščila in podarili tudi lepa darila. Med drugimi je podarila Osnovna šola Draga Bajca sliko, Občina Vipava pa dragoceno knjigo SIEGMUND FREIHERR VON HERBERSTEIN MIT BESONDERER RUECKSICHT AUF SEINE REISEN IN RUSSLAND - Friedrich Adelung, St. Petersburg

Pozdravni govor Janeza Podobnika, predsednika DZ

1818 (S.F. von Herberstein s posebnim pogledom na njegovo potovanje v Rusijo, Friederich Adelong 1818, tiskana v St. Petersburgu).

Škofijska gimnazija je podelila arhitektki, občini in izvajalcu del - gradbenemu podjetju Primorje, zahvalne plakete, ki jih je oblikoval akademski slikar gospod Lucijan Bratuš.

Vsi, ki so pri gradnji sodelovali s svojim trudom, dobrotniki, ki so za gradnjo prispevali, so se zavedali, da gradijo za bodočnost, za tretje tisočletje z upanjem, da bodo iz gimnazije prihajali mladi kot zdrave in močne osebnosti, ki bodo prevzele in dale svoj delež v življenju družin, župnij, škofije, Cerkve, pa tudi občine, države in naroda.

Ob odprtju nove stavbe ŠG v Vipavi so se zvrstili številni govorniki. Objavljamo razmišljanja treh ob tem slavnostnem dogodku:

„Če Gospod ne zida hiše, se zaman trudijo njeni zidarji“ 127 Ps

V tem stavku svetega pisma ni le velika modrost in življenjska izkušnja izraelskega naroda, ampak tudi upanje, vera in ljubezen. Z veseljem pozdravljam našega koprskega škofa msgr. Metoda Piriha, generalnega vikarja gospoda Renata Podberšiča, vipavskega dekana msg. Franca Pivka, člane škofijskih svetov, člane škofijskega gradbenega odbora (ŠGO), vse zbrane duhovnike iz koprške, ljubljanske in mariborske škofije, iz zamejstva in izseljenišтва.

V naši sredi pozdravljam visoke predstavnike slovenske države in parlamenta: predsednika slovenskega parlamenta dr. Janeza Podobnika, državnega sekretarja za srednje šole v Ministrstvu za šolstvo in šport, profesorja Alojza Pluška, poslance, svetnike, župane, posebej še župana vipavske občine mag. Ivana Princesa. Pozdravljam tudi vse druge navzoče predstavnike civilne oblasti ter javnega in kulturnega življenja. Danes so med nami predstavniki Zavoda za šolstvo, ravnatelj in ravnateljice gimnaziji, OŠ, vrtcev in zavodov. Vse lepo pozdravljam. Še posebej sem vesel navzočnosti predsednika skupnosti gimnazij, prof. Janeza Pastarja. Posebno pozornost med našimi gosti danes zaslužita arhitektka gospa Dunja Kinkela z Investbiroja v Kopru in generalni direktor Primorja iz Ajdovščine, gospod Dušan Črnigoj.

Prisrčno pozdravljam vse profesorje (sedanje in bivše), vzgojitelje, starše, dijake, še posebej vse nekdanje dijake Malega semenišča in Srednje verske šole in na poseben način vse tu prisotne dobrotnike in

tiste, ki se niste mogli slovesnosti udeležiti. Pozdrav in zahvala velja tudi vsem tistim, ki ste v teh dneh in tudi drugače velikodušno pomagali in pripravljali današnjo slovesnost. Iskreno dobrodošlico izrekam tudi vsem drugim gostom in obiskovalcem. Pozdravljam tudi vse poslušalce radia Ognjišče pri radijskih sprejemnikih.

Nova stavba škofijske gimnazije Vipava z večnamensko športno dvorano je sad dolgotrajnega načrtovanja in ekipnega dela. V koprski škofiji smo začeli resno razmišljati o tej gradnji leta 1994. Od prvih idej, zamisli in predlogov, do izvedbenih načrtov, so pretekla dobra štiri leta. Brez podpore gospoda škofa Metoda, svetovalcev, dekanov, dosedanjega škofijskega ekonomista mag. Lojzeta Milharčiča, tajnika ŠGS, Cvetka Valiča, odločitev in pomoči članov ŠGO in večinske podpore primorskih duhovnikov ter vernikov po naših župnijah, ki ste podprli ter podpirate in še nosite glavno breme zbiranja finančnih sredstev za gradnjo, ne bi uspeli. Brez pretiravanja lahko rečem, da je naša gimnazija viden spomenik požrtvovalnosti, dobrote in ljubezni primorskih duhovnikov in vernikov. Vsekakor tega velikega projekta ne bi zmogli brez podpore mnogih dobrotnikov in številnih prijateljev naše krajevne Cerkve in tudi Malega semenišča ter gimnazije v domovini, zamejstvu, zdomstvu in tujini.

Pri načrtovanju smo upoštevali izkušnje drugih sorodnih šol, pripombe ravnateljev in uporabnikov, ter dejstvo, da je šola stavba posebnega pomena, ki ni le zloženka učilnic in šolskih klopi, ampak tudi prostor kulture, umetniškega ustvarjanja, modrosti, vzgoje, domačnosti in mladostnih iskanj ter

prijateljskega druženja. V njej se bodo srečevali profesorji, starši, dijaki, duhovniki, kulturni delavci in umetniki ter športniki. Kot zasebna cerkvena gimnazija ostajamo odprti za želje Vipavcev in ljudi iz širšega prostora. Nova gimnazija je grajena iz solidnih in za take stavbe preizkušenih materialov. Pri načrtovanju smo upoštevali realnost našega primorskega prostora in krajevne Cerkve, obenem pa smo se zavedali, da gradimo na pragu tretjega tisočletja, za mlade, ki so upanje in prihodnost. Škofijske gimnazije pač ne gradimo vsakih 10 let. Trudili smo se, da težko zbran denar porabimo odgovorno in zgradimo največ in najboljše, kar je mogoče. Naše želje, pričakovanja in zahteve je v načrt in harmonično ter lepo celoto povezala arhitektka gospa Dunja Kinkela z Investburoja v Kopru.

Stavbo naše gimnazije je vključno z zunanjo ureditvijo v 15 mesecih zgradilo Primorje iz Ajdovščine. To je podvig, ki ga zmorejo le vrhunska gradbena podjetja. Vsi, ki smo od blizu spremljali in poznamo potek celotne gradnje, lahko potrdimo, da Primorje ni le dobro gradbeno podjetje oz. družba, ampak da ima tudi sposobne strokovnjake in plemenite ljudi, na čelu z generalnim direktorjem Dušanom Črnigajem. Ob tej priliki čutim dolžnost, da se poleg njega zahvalim vsem delavcem in podizvajalcem ter še posebej inženirjema Branku Bakaršiču in Juriju Lozarju ter vodji gradbišča Romanu Bratini, vsem delovodjem, še posebej Juriju Koritniku. Kvaliteta opravljenih del je vidna zlasti pri detajlih. Prav podizvajalci so v veliki meri zaslužni za kvaliteto opravljenih del.

Pri vsakodnevnem spremljanju gradnje so pomembno in včasih kar nenadomestljivo vlogo odigrali naši nadzorni inženirji:

Spoštovani,
v imenu ŠGV pozdravljam vse navzoče. Želim, da se čutite vsi osebno pozdravljeni in dobrodošli pri nas. Pozdravljam vse dobrotnike naše ustanove, ki ste s svojimi darovi pripomogli k temu, da se danes

gospod Edmond Mahnič, ki je skrbel za nadzor gradbenoobrnitinskih del, gospod Ivan Uršič, za kvaliteto in izvedbo strojnih instalacij in gospod Vojko Bobek za elektroinstalacije. Vsem iskrena pohvala in zahvala za strokovno in dobro opravljeno delo. Lepo je bilo sodelovati z Vami.

Osebno se želim prav posebej zahvaliti gospodu Branku Hlača, škofijskemu gradbenemu referentu, ki je s svojimi izkušnjami in praktično operativnimi sposobnostmi naredil za našo gimnazijo zelo veliko, vse ve samo Bog. Branko, Bog ti povrni.

Veliko dela smo opravili, marsikaj nas še čaka, zlasti preureditev dijaškega doma, da bo nova gimnazija dostopna vsem dijakom, tudi iz najbolj oddaljenih župnij naše Primorske.

Nova šola, nova stavba, novi prostori so za nas tudi velik izziv in odgovornost, da se sedaj bolj posvetimo žlahtni gradnji in zidavi "od znotraj", ki je zahtevnejša in bolj dolgoročna: gradnji duha, modrosti, vere, ljubezni in drugih trajnih vrednot.

Dragi in spoštovani gostje, vsi dobrotniki, to leto je bila zame osebno velika šola, tudi posebno leto v mojem duhovniškem življenju, ki ga ne bom pozabil. V času priprav, načrtovanja in gradnje sem imel priložnost srečati in se pogovarjati s toliko plemenitimi ljudmi, ki ste in so fizično, materialno, denarno in duhovno podpirali naše delo, da lahko rečem, da je bila po vas božja dobrota in Gospodov blagoslov včasih kar otipljiv. Zato Njemu, ki zmore neizmerno več, kot mi prosimo ali umejemo, vsa slava, zahvala in čast.

Če Gospod ne zida hiše, se zaman trudijo njeni zidarji! Slavite Gospoda ker je dober! Resnično je dober!!!

Vinko Lapajne, rektor ŠG

veselimo novih prostorov. Pozdravljam vse predstavnike škofije in Cerkve. Pozdravljam vse predstavnike državnih ustanov in vse predstavnike političnih strank. Pozdravljam vse predstavnike s področja šolstva,

znanosti, kulture in športa. Pozdravljam vse predstavnike lokalnih skupnosti. Pozdravljam tudi vse predstavnike, ki ste se z nami trudili pri izgradnji novih prostorov. Pozdravljam vse predstavnike medijev. Pozdravljam vse kolege profesorje in Vas, spoštovani starši. Pozdravljam vse, ki z naklonjenostjo in dobrohotnostjo spremljate delo in življenje naše ustanove. Pozdravljam tudi vse poslušalce radia Ognjišče.

Na koncu pozdravljam vas, dragi dijaki. Zaradi vas in zaradi generacij, ki prihajajo za vami, stoji nova stavba ŠG. Vam in tudi nam je papež Janez Pavel II. na nepozabnem srečanju v Postojni pred tremi leti povedal: "Blagor vam, če bo zaupanje v Božjo ljubezen močnejše od skepticizma in predsodkov; če boste zmogli z njim premagati razočaranja in sleherno skušnjavo malodušja in obupa."

Marsikdaj se od mladih pa tudi odraslih sliši glas: "Saj je vse brez veze. Saj se nič ne spleča. Saj se ne da nič narediti." Z novo stavbo škofijske gimnazije vam mladim dajemo zgled, da se da marsikaj narediti tam, kjer je volja, kjer je pogum, tam, kjer je vztrajnost, in tam, kjer je vera. Zgled pa je najboljša metoda vzgoje. Tudi vi boste z voljo, s pogumom, z vztrajnostjo in z vero lahko uresničevali svoje cilje. Pri tem pa naj

Predragi!

Vse tu zbrano občestvo: vzgojitelje, profesorje, dijake in dijakinje, starše, vse duhovnike, predstavnike drugih katoliških gimnazij v Sloveniji, škofijski gradbeni odbor, načrtovalce gimnazije, vodstvo gradbenega podjetja Primorje Ajdovščina in delavce podjetja, moše in žene iz občinskih služb, iz kulture in vzgoje ter vas, dragi verniki iz vse škofije, prisrčno pozdravljam. Iskreno pozdravljam tudi vse, ki preko radia Ognjišče spremljate ta obred.

V letu, ki je posvečeno Bogu Očetu, blagoslovljamo novo škofijsko gimnazijo, Prav nebeški Oče je blagoslovljal naše delo, da smo to stavbo v tako kratkem času zgradili, zato smo danes vsi polni veselja in hvaležnosti do Boga, pa tudi do vseh tistih, ki ste to stavbo gradili, do vseh tistih, ki ste

Vas vodijo besede papeža Janeza Pavla II., izrečene na srečanju v Postojni: "Blagor vam, če se vaš pogled ne bo zaustavil zgolj na površju stvari in oseb, ampak bo znal prodreti dogodkom v srce: če boste znali preko vidnega in otipljivega razbrati bistveno, ki je vedno skrito in zastrto, da bi ga potem mogli svobodno podariti in sprejeti." To, česar se danes veselimo, je vidno navzven. Vi mladi boste morali dati tem prostorom življenje, boste morali dati tem prostorom bistvo. S temi prostori dobivate velike možnosti sprejemanja. Vendar vam nalagajo tako kot nam, ki smo dobili te prostore v upravo, veliko odgovornost dajanja. Od vseh nas terjajo ti prostori, da ustvarimo takšno klimo, v kateri si bodo lahko mladi krepili in obnavljali vrednote telesne kulture, vrednote slovenstva, vrednote védenja in vedénja, predvsem pa krepili in obnavljali vrednote duha.

Vsem se v imenu ŠGV iskreno zahvaljujem za izražene dobre želje in za izkazane drobne in velike pozornosti ob odprtju naših novih prostorov.

Hvala lepa !

Vladimir Anžel, ravnatelj ŠG

to delo finančno podpirali in do vseh, ki ste za to pomembno delo veliko molili. Naj Gospod vsakemu od vas in vsem duhovnikom in vernikom, vsem posameznikom in ustanovam v škofiji, v Sloveniji in po svetu, velikodušno povrne z novimi duhovnimi in materialnimi darovi. Vsem izrekam iskreno zahvalo za velik napor in za vse opravljeno delo pri tem pomembnem projektu.

Moje veselje in zahvala pa sta povezana tudi s prošnjo za vztrajnost, za sodelovanje in za pomoč pri dokončanju vseh del pri gimnaziji in za urejanje Dijaškega doma.

To je dan, ki ga je naredil Gospod, praznik zahvale in veselja, praznik življenja in upanja. S tem dogodkom smo še bolj usmerjeni v prihodnost: v drugi obisk sv.

očeta Janeza Pavla II. Sloveniji in v kanonizacijo blaženega škofa Antona Martina Slomška, v slovensko sinodo in v praznovanje velikega jubileja 2000.

Nova škofijska gimnazija je namenjena predvsem mladim. Vam starši, profesorji, učitelji, duhovniki in vzgojitelji pa je zaupano vzgajanje mladih. Vi ste njihovi vzorniki in voditelji. Vsak vzgojni načrt, da bi bil uspešen, mora biti bogat s človeškimi, z duhovnimi in kulturnimi vrednotami. Kvaliteta vsake šole je ogledalo samega naroda. Šola se ne more omejiti le na to, da mladi pridobe znanje, ampak jih mora napotiti na pravo pot v iskanju smisla življenja. Vzgajanje mladih rodov pomeni vlagati v prihodnost Cerkve in naroda. Brez dobre vzgoje mladih ni nobenih izgledov za drugačno prihodnost.

Drugi vatikanski cerkveni zbor pravi: "Po pravici moramo misliti, da je bodoča usoda človeštva položena v roke tistih, ki bodo znali prihodnjim rodovom posredovati nagibe za življenje in upanje" (GS 31). Bodočnost bodo torej imeli tisti, ki bodo upali in ljubili življenje.

Mladi potrebujejo pričevanje ljubezni, ki se zna žrtvovati, in potrpežljivosti, ki zna čakati. Ljubezen in potrpežljivost sta vzgojiteljevi neobhodno potrebni kvaliteti. Cerkev zelo ceni vaše delo na tako občutljivem in važnem področju kot je vzgoja mladih. Rad bi tudi, da bi naša družba imela čim več dobrih in pravih vzgojiteljev.

Vzgojitelji, ostanite povezani z mladimi, kakor je vinska trta povezana z mladikami, da boste obrodili obilo sadu (Prim. Jn 15,5). Mladi, pustite, da vas Kristus osvoji, (Prim. Flp 3,12), da boste mogli izobraženi in vzgojeni v novem tisočletju sprejeti odgovorne službe v Cerkvi in v družbi, službe, ki bodo prežete z ljubeznijo do Boga in bližnjega. Že jutri se boste morali spoprijeti z velikimi nalogami. Pripravljene

boste sprejemati različne službe, če se boste zdaj dobro vzgojili ob pomoči in podpori staršev, Cerkve in vzgojnih ustanov. Najdite svoje mesto v vaših družinah, v domačih župnijah in v okolju, kjer živite. To je najbolj primeren način priprave na naloge, ki vas čakajo v življenju. Vedite, da je vsako urejanje in načrtovanje življenja, ki ni v skladu z Božjim načrtom o človeku, določeno prej ali slej na neuspeh. Človek se more namreč edino v Bogu in z Bogom, kot mladika na vinski trti, popolno uresničiti in doseči polnost, h kateri teži.

Dragi mladi, naj vas ne bo strah napora in žrtev, ampak veselo ponesite Jezusovo besedo in Kristusovega duha na vsa področja vašega življenja: v vaše šolske klopi, v vaš prosti čas in zabavo, v vašo prijateljstva, v vase načrte za prihodnost, v odnos do vaših staršev, duhovnikov in drugih ljudi. Cerkev v naši škofiji in slovenski narod potrebujeta novih življenjskih moči, ki so uskladiščene prav v vas.

Sveti oče Janez Pavel II. je v letošnji poslanici za evropsko srečanje mladih, tole zapisal v spodbudo: "Mladi, Cerkev zre v vas z velikim upanjem, vi ste tista generacija, ki je poklicana, da ponese dar vere v novo tisočletje. Vzemite v roke popotno palico romarja, ki je božja beseda in ponesite jo po poteh Evrope." Prepričan sem, da nas bo sv. oče presenetil z novimi in svežimi mislimi, ki jih je pripravil prav za nas, zato vas prisrčno vabim drugo nedeljo na srečanje z njim v Mariboru.

Naj Marija iz Loga, pri kateri smo dopoldne prosili za nove duhovne poklice, in Svetogorska Mati Božja, spremlja delo te gimnazije. Naj bedi nad vami vsemi, ki tukaj delate in se vzgajate. Naj bo Marija naša mati, zvesta vodnica in spremljevalka v novo tisočletje. Amen.

*Msgr. Metod Pirih,
koprski škof*

Ker ŠG Vipava izhaja iz Srednje verske šole, ki je delovala v okviru Malega semenišča v Vipavi, podajamo nekaj utrinkov iz zgodovine teh dveh ustanov.

UTRINKI IZ ZGODOVINE MALEGA SEMENIŠČA IN SREDNJE VERSKE ŠOLE V VIPAVI

Stara zgradba Malega semenišča, SVŠ in Škofijske gimnazije

Vzgoji in izobraževanju je Cerkev že od začetka posvečala posebno pozornost. Kar zadeva vzgojo duhovniškega naraščaja, je na tridentinskem cerkvenem zboru (1545-1563) dozorelo spoznanje o ustanovitvi cerkvenih zavodov - semenišč, za bodoče duhovniške kandidate. Poleg velikih ali bogoslovnih semenišč, ki so bila namenjena neposredni pripravi na duhovništvo, so nastajala tudi mala semenišča ali z notranjo gimnazijo ali kot internati z možnostjo obiskovanja javnih srednjih šol. Na Primorskem smo tako imeli do priključitve k Sloveniji v Jugoslaviji leta 1947 osrednje bogoslovno semenišče v Gorici (za goriško, tržaško-koprsko in poreško-puljsko škofijo). Obstajali sta tudi dve mali semenišči z notranjo gimnazijo. V Gorici veličastno Sedejevo malo semenišče iz leta 1912, ki je odigralo zelo pomembno vlogo pri oblikovanju slovenskih duhovnikov pod Italijo in je obenem omogočilo šolanje lepemu številu slovenskih laičnih izobražencev. V Istri je za potrebe tržaško-koprške in poreško-puljske škofije od leta 1882 delovalo malo semenišče v Kopru vse do leta 1947, ko so ga zasegle jugoslovanske oblasti in ga obdržale.

Z uveljavitvijo novih državnih meja leta 1947 je slovensko primorsko ozemlje v Jugoslaviji doživelo novo cerkveno-upravno

ureditev: nastali sta apostolska administratura za jugoslovanski del goriške nadškofije in administratura za jugoslovanski del tržaško-koprške škofije pod upravo skupnega apostolskega upravitelja dr. Franca Močnika. Novonastalo cerkveno ozemlje je bilo brez ustreznih cerkvenih vzgojno-izobraževalnih ustanov. Primorski slovenski bogoslovci so poslej gostovali v ljubljanskem bogoslovju in se šolali na teološki fakulteti v Ljubljani. Odprto je ostalo vprašanje malega semenišča za srednješolsko izobraževanje. Že pred priključitvijo k Jugoslaviji poleti 1947 so načrtovali odprtje ustreznega zavoda v samostanskem šolskem posloplju (gospodinjska šola) šolskih sester v Tomaju. Novoimenovani upravitelj dr. Franc Močnik je v okrožnici št. 1/47 z dne 24. septembra 1947 še upal, da se bo zadeva ugodno rešila. Zapisal je: "Gojenci malega semenišča naj čakajo navodil. Upajmo, da bomo kmalu dobili odgovor z notranjega ministrstva." Res je 30. septembra 1947 (št. 34/47) in ponovno 7. oktobra (št. 69/47) odposlal notranjemu ministrstvu v Ljubljano prošnjo za odprtje malega semenišča v Tomaju za potrebe Cerkve v Slovenskem Primorju. Nič ni pomagalo brenkanje na domoljubne strune: "... primorski Slovenci smo prepričani, da nam mati domovina, na katero smo čakali dolga leta, ne bo odrekla upravičenih želj in prošenj." Prošnji sta ostali brez odziva, pravzaprav v znamenju ignoriranja tako podpisnika kot ustanove. Dopis iz Ljubljane pravi namreč: "Ljudska vlada Slovenije, Ministrstvo za notranje zadeve, zap. št. kab. 1447/1, 7. oktobra 1947. - Ministrstvo za notranje zadeve je prejelo iz Solkana pismo, poslano od neke "Apostolske administrature za Goriško". Ker tukajšnjemu ministrstvu obstoj te cerkvene ustanove ni poznan, vam dopis vračamo. Smrt fašizmu - svoboda narodu. Načelnik

IV. oddelka: Marjan Prijatelj." Še več, apostolskega administratorja dr. F. Močnika je revolucionarna oblast 22. oktobra 1947 dokončno nasilno pognala čez mejo v Italijo in mu prepovedala vrnitev, samostansko poslopje v Tomaju pa je bilo zaplenjeno, podržavljeno in spremenjeno v dijaški dom. Po polletnem medvladju je Sveti Sedež aprila 1948 imenoval novega administratorja za Goriško v osebi dr. Mihaela Toroša, ki je istočasno upravljal poreško-puljsko škofijo. Novi upravitelj se je prav tako zavedal pomena cerkvenega zavoda, zato se je kmalu po imenovanju iz Poreča obrnil na znanega primorskega duhovnika in narodnega delavca Virgila Ščeka s pismom: "Dragi prijatelj! Jugoslovanski del goriške nadškofije nima malega semenišča. Slovenci tržaško-koprske škofije v Jugoslaviji so brez malega semenišča. Ko bi vsaj ljubljanska škofija imela malo semenišče, a tudi tam ga ni. Kaj nam je storiti, da pridemo do omenjenega zavoda? Prosim te modrega sveta in dragocene pomoči. Gre za našo skupno zadevo! Pristrčno te pozdravljam prevdani dr. Mih. Toroš. - Poreč, 10. junija 1948." Virgil Šček ni mogel kaj prida posredovati, saj je že 6. julija 1948 umrl v Ljubljani. Zato se je dr. Toroš po preselitvi v frančiškanski samostan na Kostanjevici pri Novi Gorici leta 1950 sam lotil iskanja primerne lokacije. Prva možnost se je ponujala kar v enem krilu kostanjeviškega samostana, a jo je oblast gladko zavrnila zaradi neposredne bližine meje. Druga obetavna možnost se je odpirala v Rožni dolini pri Gorici, kjer je bilo v Stari Gori bolnišnično poslopje usmiljenih bratov. Tudi ta lokacija ni bila po godu politični oblasti. Končno je bila izbrana stavba vipavskega Grabrijanovega župnišča. Takratni vipavski dekan Breitenberger je v svoj dnevnik zapisal: "Na pustni torek 1950 prepustil župnišče dr. Torošu za Slovensko malo semenišče." Vse se je seveda zgodilo ne samo s pristankom takratne oblasti, ampak tudi z obljubo, da bo "ljudska oblast" financirala gradnjo. Ni dvoma, da je bila ta poteza nagrada za Toroševo več kot lojalno in konstruktivno zadržanje do režima, nenazadnje je o tem pričalo njegovo

takratno članstvo v prorežimskem duhovniškem društvu CMD. V ozadju pa je bilo politično izigravanje slovenskega episkopata.

Poleti 1950 se je pričela adaptacija stavbe, ki jo je izvajalo "Splošno gradbeno podjetje Gorica" (projektant Ivan Kraiger). Neučakanost je bila tako velika, da je dr. Toroš že 30. avgusta 1950 v posebni okrožnici št. 498 sporočil: "Z odlokom podpisanega apostolskega upravitelja z dne 28. avgusta tega leta št. 493 se je ustanovilo "Slovensko malo semenišče" v Vipavi. S prihodnjim šolskim letom 1950/51 se otvorita dva razreda." Tudi državna oblast je s posebno odločbo ministra za prosveto LRS J. Regenta z dne 10. oktobra 1950, št. I.-4271/1 dovolilo "otvoritev gimnazije kot verske šole za pripravo duhovniškega naraščaja za goriško administraturo s sedežem v Vipavi". Napoved se ni mogla uresničiti, ker prostor še ni bil pripravljen. Šele po dveletnih mučnih pogajanjih in prezidavah prostorov je končno dr. Toroš 4. avgusta 1952, št. 603, sporočil: "Vsem vernikom goriške apostolske administrature s tem oznanjamo veselo vest, da se z novim šolskim letom odpre Slovensko malo semenišče v Vipavi." V okrožnici ni pozabil omeniti, da je ljudska oblast prevzela vse stroške za obnovo in adaptacijo poslopja za semenišče in da ti stroški znašajo sedem milijonov Din. Dodati kaže, da je bila to tudi edina denarna pomoč s strani države, ki jo je prejelo semenišče, čeprav je bil ob odprtju zavoda obljubljen kredit v znesku enega milijona Din. Rečeno je bilo, da bodo gojenci, za razliko od prvotne nameravane notranje šole, obiskovali nižjo gimnazijo v Vipavi in višjo gimnazijo v Ajdovščini. Določeno je bilo prvo vodstvo zavoda: msgr. Breitenberger Ignacij, ravnatelj; Štefan Gnjezda, prefekt; križniški duhovnik Jože Šavora, ekonom (čeprav samo za en teden). Gospodinjstvo so prevzele uboge šolske sestre de Notre Dame.- 6. septembra 1952 je 19 gojencev prvič prestopilo semeniški prag in 9. septembra so se podali v šolo. Naslednje šolsko leto 1953/54 se je pričelo dokaj spodbudno, saj je število gojencev naraslo na 32. Idilično razpoloženje je skalil

odlok prosvetnih oblasti, da morajo zavod zapustiti vsi gojenci, ki so premladi, to se pravi, ki niso zadostili državni osnovnošolski obveznosti. Že 18. septembra 1953 je moralo tako zapustiti zavod kar 22 gojencev, ostalo jih je samo 10. Obenem je po enem letu prosil za premestitev prefekt Štefan Gnjezda (teško je bilo zdržati politični pritisk!). Nadomestil ga je mladi Franc Kralj. Med tem so se v začetku oktobra 1953 nad zavod zgrnili črni oblaki. Z izgovorom, da je stavba potrebna jugoslovanski armadi (takrat je nastopila tržaška kriza), so vodstvu zavoda dali ultimatum, da mora biti poslopje izpraznjeno v 24 urah in predano JLA. Gojenci so se vrnil na svoje domove, prefekt Kralj je do nadaljnjega odšel v dušnopastirstvo, sestre notredamke so se vrnile v Strugo na Dolenjskem, dekan in ravnatelj Breitenberger pa je moral poiskati zavetje pri dobrih ljudeh v Vipavi. Kazno je bilo, da so bili restriktivni ukrepi posledica izstopa administratorja dr. Toroša iz društva CMD in njegovega ostrejšega odnosa do režima ("... prečastiti in častiti gospodje imate pravico ustanoviti svoje duhovniško društvo sv. Cirila in Metoda, ki naj se v naši administraturi bori proti brezbožnemu komunizmu v obrambo sv. vere ... za svobodo in pravice katoliške Cerkve na Goriškem." Okrožnica št. 317, z dne 31.5.1954). Vojaška zasedba semeniške stavbe je dejansko trajala le do 29. oktobra 1953. "Ali se je splačalo za tako kratek čas ukiniti semenišče in župnika postaviti na cesto?" je zapisal prizadeti dekan Breitenberger. So pa stavbo takoj zasedle oficirske družine. Politični oblastniki so tako "rahljali živce" dr. Torošu in ga glede semenišča "vlekli" tja do poletja 1955. Vmes je oblast poslala v ogenj tudi CMD. Partizanski duhovnik in tajnik Verske komisije Jože Lampret je na seji PO CMD 9. decembra 1953 izjavil: "Ne na željo dr. Toroša, ampak na željo Breitenbergerja in CMD-ja bo malo semenišče v Vipavi zopet otvorjeno." Dr. Toroš je kategorično odgovoril: "CMD nima pri semenišču nič. Glej cerkveni zakonik!" Z značilno trmo jurista se je administrator vztrajno pogajal z

oblastjo, a se hkrati zavedal izigravanja, kateremu je bil izpostavljen. "Za norca nas imajo," je ob neki priložnosti 1954 potožil zagrenjenemu Breitenbergerju. Potrpežljivo vztrajanje je rodilo sadove. Stavba je bila vrnjena lastniku. Avgusta 1955 je bila toliko usposobljena, da je lahko sprejela vodstvo (ravnatelj Breitenberger, prefekt Kralj) in tri sestre notredamke za gospodinjstvo.

Ob samem odprtju zavoda 1952 je oblast postavila pogoj, da morajo biti v vodstvu ustanove le člani CMD. Tudi prefektu Kralju je bilo ob nastopu službe rečeno, da se bo moral vpisati v društvo, ker da je to predpogoj za obstoj zavoda. Spričo pomanjkljive "moralno-politične kvalifikacije" se je prefekt Kralj obrnil na dr. Toroša, ki je odločno pribil: "V semenišču ukazujem jaz in tudi sam izbiram predstojnike po svoji presoji, brez namigov in prišepetavanja. Če bodo v tem oziru težave, se, gospod prefekt, sklicujte name!" V prvih dneh septembra 1955 so v zavod prišli deloma stari, deloma novi gojenci, 13 po številu, in nadaljevali s prakso obiskovanja državne šole na nižji stopnji v Vipavi, na višji stopnji v Ajdovščini. Ni pa bilo konec preizkušenj. Tako je npr. na občinski partijski konferenci v Vipavi šolska ravnateljica Marinka Ribičič opozorila na nevarnost, "... da vpliv religije posega v naše članstvo ... Semenišče v Vipavi ima velik vpliv pri ljudstvu, zato moramo pritegniti mladino k fizikulturi in drugim dejavnostim, da se odtegnejo od nezaželenih vplivov". (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, fascikel občinski komite ZKS Vipava št. 2/1955). Ker se je nevarnost "okužbe" širila tudi proti Ajdovščini, je leta 1957 prišlo, ne glede na proteste in negodovanje prebivalstva Zgornje Vipavske, do ukinitve gimnazije v Ajdovščini in ustanovitve Srednje ekonomske šole. Nepotrjeni glasovi so vedeli povedati, da se je o tem vprašanju sklepalo na Okrajnem odboru v Novi Gorici in se je na ta način hotelo preprečiti "farško šolanje". Da so bili semeniščniki pod drobnogledom, je razvidno iz zapisnika seje občinske konference ZKS Ajdovščina dne 28.4.1957: "Tov. Rudolf Ivan, gimnazija Ajdovščina: na naši

gimnaziji je močan element semenišče iz Vipave, kateri ne pridejo do popolnega izraza radi močne mladinske organizacije. Profesorji komunisti se zavzemajo, da bi preprečili nepravilen vpliv posameznikov. Gimnazijska mladina proučuje probleme semeniščnikov." (Pokr. arhiv v Novi Gorici, fascikel občinski komite ZKS Ajdovščina št. 22/1960).

Na državni ukrep je dr. Toroš odgovoril s protiukrepom: dne 19. avgusta 1957 je v okrožnici št. 454 določil: "Ker je Okrajni ljudski odbor Gorica sprejel dne 23. maja 1957 odločbo o ukinitvi višje gimnazije v Ajdovščini, s tem odlokom ustanovimo na podlagi 4., 18. in 19. člena zakona o pravnem položaju verskih skupnosti v Malem semenišču v Vipavi **SREDNJO VERSKO ŠOLO ZA PRIPRAVLJANJE DUHOVNIKOV ...**" Sledi predmetnik šole. Prišla so tudi imenovanja učiteljev (poleg šolskega ravnatelja Breitenbergerja in razrednika - prefekta Kralja, duhovniki iz Zgornje Vipavske). S tem je bila potrjena odločba dr. Toroš z dne 29. avgusta 1953, št. 483/-š, s katero je prvič ustanavljal srednjo versko šolo v Vipavi, bržkone v zli slutnji prihajajočih težav, čeprav so se takrat odločili za dijaški internat z javnim šolanjem. Od šolskega leta 1957/58 do leta 1991 je tako v vipavskem semenišču delovala interna verska srednja šola. Izobraževalna ustanova zasluži posebno obdelavo, ki je v naslednjem samo nakazana. Tudi poslej so primorski administratorji in škofje (dr. M. Toroš, dr. J. Jenko, msgr. M. Pirih) skrbno spremljali njen razvoj in v svojem 34-letnem delovanju je pod vodstvom prizadevnih ravnateljev (Breitenberger I., Požar T., Podobnik S., Kralj F., Vetrih A., Podberšič R., Lapajne V.) in požrtvovalnih profesorjev, večinoma iz duhovniških vrst, častno opravila svoje poslanstvo.

Tovrstni razvoj ni mogel, da ne bi bil deležen kritične ocene političnih organov. Na sestanku osnovne organizacije ZKS Vipava dne 12. decembra 1960 v Vipavi je bil med drugim govor tudi o tem, "zakaj naša država nudi dobrine župnikom, pomaga pri ustanavljanju raznih zavodov,

dopusti, da se otroci dalje pripravljajo za ta poklic, dokaz je prav semenišče v Vipavi. Mnenje prisotnih je, da bi se ta sredstva raje obrnila v boljše namene, to je gradnjo stanovanj ..." (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, fascikel občinski komite ZKS Ajdovščina št. 22/1960). Še ostrejšo stališče je do semenišča zavzel Živko Zobec v svojem referatu na seminarju za prosvetne delavce, člane Zveze komunistov, dne 2. in 3. februarja 1962 v Ajdovščini. V temi "Religija in idejnost pouka" je po eni strani obžaloval, da se po državni uredbi nekoliko sprošča možnost verouka, po drugi strani pa ugotavlja, da je prišlo do določene diferenciacije že med samimi škofi in da je "naš princip" to diferenciacijo še naprej razvijati in se razlike tako poglobijo. Na ta način "danes Cerkev propada". Obžaluje, "da imamo v Sloveniji tri mala semenišča", iz katerih prihajajo zelo borbeni duhovniki. Spričo tega "bi morali vsi prosvetni delavci vstopanje v semenišče z vso silo preprečevati ... bolje je namreč, da imamo otroka, ki se izuči poklica in v teku šolanja izgubi tisto svojo vero, kakor da imamo mladega borbenega duhovnika." Svoja izvajanja zaključuje: "Če pogledamo še mala semenišča. Ta so bila že prej, toda danes jih ne priznavamo več uradno. Lahko bi mi vse duhovnike internirali in semenišča zaprli, toda to bi povzročilo pri ljudeh prevelik odpor. Praksa je pokazala, da je dobra taktika boljša pri tem. Je pa razumljivo, da bi bilo najlepše zapreti vsa javna semenišča ..." (Zapisnik seminarja za prosvetne delavce, člane ZKS, dne 2. in 3. feb. v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici). Zanimiv je tudi razgovor s Stanetom Kavčičem, predsednikom ideološke komisije CK ZKS dne 26. aprila 1964, na katerem je bilo postavljeno vprašanje, kako odgovoriti na željo semeniškega vodstva v Vipavi, da bi smeli gojenci SVŠ nastopati na kulturnih, športnih in drugih prireditvah. Odgovor je bil brezkompromisen: "Glede tega mislim, da ne bi bilo treba ravnati orokavičeno, temveč je bolje, da si odpremo karte. Jasno in glasno lahko poveste, da je semenišče privatna ustanova ... in glede na vlogo Cerkve nima kaj iskati v javnem in

kulturnem delovanju. Še več, treba je iti v protinapad in zasaditi nož v vrat istočasno. Reči je treba, gojenci naj se včlanijo v katero od obstoječih društev, klubov in podobno ... potem bodo lahko z ostalimi člani tudi nastopili. Če boste tako odgovorili, potem je skoraj gotovo, da ne bodo prišli več blizu ... Oni se dobro zavedajo, kaj smejo in kaj ne smejo ... izkoriščajo pa vse možnosti take ali drugačne uveljavitve." (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, fascikel občinski komite ZKS Ajdovščina št. 32/1964).

Ne glede na odklonilen odnos politične javnosti pa je število gojencev naraščalo. Višek je doseglo v šolskem letu 1965/66, ko se je na SVŠ šolalo 90 dijakov. Spričo prostorske stiske je bila od občine Ajdovščina odkupljena stavba "starega farovža", kjer so se oktobra 1969 pričela preureditvena dela za potrebe zavoda. Še prej (1963-64) so bila gospodarska poslopja nekdanjega župnišča urejena za bivanje

profesorjev. Kasneje (1985-87) so bili dograjeni vmesni prostori med obema glavnima stavbama.

Po letu 1970 je število gojencev v zavodu sicer upadalo, vendar ne kaže prezreti, da je ustanova Cerkvi na Slovenskem dala nad 200 duhovnikov in več sto krščansko vzgojenih laikov.

Čeprav vse do maja leta 1991 niso imeli državno priznanega maturitetnega spričevala, so neredko dostojno uveljavili svoje znanje in dosegli vidnejša mesta v javnosti.

Po osamosvojitvi Slovenije in demokratičnih spremembah so nove razmere narekovale razširitev šolske ponudbe širšim potrebam slovenske javnosti. Na pobudo katoliških laikov in duhovnikov ter ob polnem razumevanju škofijskega vodstva je tako leta 1991 nastala "ŠKOFIJSKA GIMNAZIJA VIPAVA" s pravico javnosti za dijake in dijakinje Primorske.

Franc Kralj

ANTON MARTIN SLOMŠEK - SVETNIK IN ZAGOVORNIK MATERINŠČINE

Lavantinski škof, blaženi Anton Martin Slomšek, rojen 1800 - umrl 1862. Portret neznanega avtorja, narejen po zadnji Slomškovi fotografiji, krasi prostore uprave Mohorjeve v Celju

Ob poslanstvu, ki ga je Slomšek opravljal na verskem polju, je usmeril svoje delo tudi na materni jezik in slovenski narod. Ljubezen, ki jo je sam gojil do domačega jezika, je želel prenesti tudi na ljudstvo, zlasti na mladino in otroke. Cenil je Prešerna, svojega nekdanjega sošolca v ljubljanskem liceju. Zanj je bil "genialni in blagoslovljeni pesnik". Tudi sam je bil pesniško nadarjen in je pisal v pristnem domačem jeziku. Šlo mu je za utrditev domačega jezika, ko se je po šolah bohotila le nemščina. Bolela ga je zaostalost slovenskega naroda. Literarni zgodovinar Jože Pogačnik je zapisal: "Slomšku je bilo od začetka jasno, da njegova moralna in narodnokulturna prenova živi ali pade z mladino. Večji del svojega pesništva in proze je postavil v funkcijo pedagoško-instrumentalnih ciljev, katerim je posvetil poglobitni del svojih ustvarjalnih moči. Zato je imelo šolstvo kot

ustanova, ki naj bi dajala ustrezen moralni in idejni profil, izredno pomembno vlogo." Začel je ustanavljati nedeljske šole na kmetih, ki so bile v materinščini in vsem dostopne. Za duhovnike, ki so bili prvi učitelji, je pripravil šolski učbenik "Blaže in Nežica v nedeljski šoli", ki je izšel prvič leta 1842 v nakladi 4000 izvodov. Prva izdaja je bila v bohoričici, druga, leta 1848 in tretja, 1857 pa v gajici. Skupna naklada je štela 6000 izvodov. Pisatelj Rebula pravi o tej knjigi: „Današnja slovenska kultura ob vsej svoji razvejani strukturi lahko skloni glavo tako pred naklado kakor pred njenim odmevom... Odmev pa je šel preko meja, kar je še danes usojeno redkim slovenskim knjigam. Za to je poskrbel kardinal Schwarzenberg, ki je dal knjigo prevesti v češčino. A odmevati je morala do Rusije, če so iz Moskve naročili 80 izvodov, na univerzi v Petrogradu pa so jo uporabljali kot pomožno branje pri pedagoškem pouku."

To knjigo bi danes lahko imenovali "prvi slovenski bestseller". Anton Slodnjak pravi, da je to Slomškovo najboljšo delo, da je "prava enciklopedija". Kot šolski nadzornik je dodobra spoznal pedagoško bedo takratne ljudske šole in njeno odtujenost od življenja. Zato je čutil, da je potreben učbenik, ki bi ga mlado srce sprejelo kot Miklavževo darilo in bi ga ogovorilo s človeško toplino. Knjigo je razdelil na 52 lekcij, kolikor je nedelj v letu. Namenjena je bila vsem tistim, ki niso mogli obiskovati državne šole. V njej so bila pravila o lepem vedenju, nemška slovnica, računske operacije, zemljepis in astronomija, medicina in naravoslovje, navodila, kako pomagati od strele zadetim, ob naravnih nesrečah, če človek zmrzne itd. Čudovit je opis človeškega srca, kjer med drugim pove, da udari srce v enem letu 36.792.000 krat. O Slomšku lahko rečemo, da je bil utemeljitelj ljudskega šolstva. Bil pa je tudi pobudnik za ustanovitev ljudskega časopisa

"Drobtinice", ki so imele namen vzgajati ljudi z domačo besedo. Izhajale so v nakladi 5000 izvodov in so bile razprodane takoj po izidu. Sam je pisal zgodbe in vzgojne članke. Kot šolski nadzornik je posegal tudi v vsebino šolskih programov in sodeloval pri izidu raznih šolskih učbenikov. Kot škof je v Mariboru ustanovil popoln študij bogoslovja in je bil soustanovitelj mariborske Čitalnice. Vedno pa je poudarjal, da je treba okrepiti versko vzgojo, da se ne bi širili zmotni nauki. Želel je, da bi bila šola povezana s Cerkvijo, zato je zapisal: "Če pa bi ločili šolo od Cerkve in vzeli Cerkvi vzgojo mladine, bi vzgojili brezbožno, puntarsko pokolenje, propadle ljudi, ki bi se ne bali Boga in tudi ne nobene oblasti..."

Na Slomškovo pobudo je leta 1851 nastalo Društvo sv. Mohorja, ki je imelo namen "na svetlo dajati in razširjevati dobre knjige, ki um, srce in voljo ljudi razsvetliti in požlahtniti in se zraven tudi dober kup razprodajati zmorejo". Iz tega društva je nastala Mohorjeva družba, ki je že do leta 1900 izdala 7 milijonov izvodov slovenskih knjig.

Njegova kulturna dejavnost je bila zlasti v zadnjih petdesetih letih pozabljena. Ni pa bila pozabljena duhovniška in pastoralna dejavnost. V srcih vernikov je ostal vzor svetniškega škofa, kar je privedlo do njegove uradne beatifikacije.

Pisatelj Alojzij Rebula je zapisal: "Kakor namreč Prešerna njegov umetniški genij dviga med Puškine in Mickiewicze, Leopardije in Heineje, tako Slomška njegov religiozni genij uvršča med religiozne velikane stoletja. Slovensko ime ponese v ozvezdje, v katerem žarijo Janez Vianney, Janez Bosko, Bernardka Soubirous, Terezija Martine, J.H.Newman. Ponese ga v nebo razviharjene, a zmeraj rodovitne, zmeraj mlade Cerkve prve industrijske dobe."

Jožko Kragelj

*Na Slomu, na slami, nekje na Slovenskem
se v letu Prešerna rodilo je dete
in čuden sijaj je na svodu nebesnem
naznanil legendo o lepem in svetem:
do novorojenca razpel se je most
za milost, za blaženost in za svetost.*

*In pobič je rasteł, bil hlapčič, pastir je,
duhovniku strežnik, volem za goniča,
je tekal k pouku in z duhom v vsemirje,
od koder je Bog blagoslovil fantiča:
nastopil je pot, koder hodi skrivnost
za milost, za blaženost in za svetost.*

*Bil mašnik, opat je in škof lavantinski,
bil videc in pesnik srca je in mozga,
čprav je v ponižnosti najbolj prvinski
govoril o sebi: "Le revna sem rozga."
Tako je z modrostjo zorela krepost
za milost, za blaženost in za svetost.*

*Oznanjal zvestobo je Bógu in ródu,
tako ves življenjski, tako nazarenski,
učil se pri bratih Cirilu, Metodu,
tako ves slovenski, tako ekumenski,
v zveličanje duš je opravljal dolžnost
za milost, za blaženost in za svetost.*

*Ob smrti zasuli s solzámi so krsto,
a tuji nestrpneži s pljunki žalitev,
oskrunili grob so mu, vendar on čvrsto
ostajal je v času brezčasna molitev
za dušo slovensko in njeno bridkost,
za milost, za blaženost in za svetost.*

*Po njem se oglašá od pevcev veselih
En hribček bom kupil, Zvonite zvonovi
in spet kot za živa dviguje svoj kelih
s smehljajem nad nami rojaki, rodovi,
deli blagoslov kakor večno mladost
za milost, za blaženost in za svetost.*

*Zdaj zlati sadovi njegovi zorijo.
Na srečo naslonjen naš dom je, pripravljen
na sveto. Na Slomu se sence budijo:
Svetnik naš, Anton Martin, bodi pozdravljen!
Pozdravljena tvoja človeška krepost,
slovenska ljubezen, nebeška svetost!*

Tone Pavček

SLOMŠKOVA IN BARAGOVA UPODOBITEV LETA 1963

Prav je, da ob razglasitvi škofa Antona Martina Slomška, 19.9.1999 v Mariboru, opozorimo naše bralce na njegovo upodobitev v loški cerkvi Matere Tolažnice v Logu pri Vipavi. Freska je nastala že leta 1963, torej v času, ko je bila cerkvena misel zelo zapostavljena in dana v zakotje, to je bil čas, ko je Vipavsko dolino še preplavljala ateistična miselnost, oplojena s tujim jezikom vojaške diktature. Zato lahko rečemo, da je bila Slomškova upodobitev narejena v času, ki je bil še popolnoma nasproten njegovi verski, kulturni in narodnostni miselnosti. O razglasitvi Antona Martina Slomška za blaženega takrat nismo mogli niti misliti. Gotovo je bilo to delo pogumno in modro dejanje takratnega dekana Slavka Podobnika in slikarja Izidorja Moleta, ki je v prazen medaljon na stropu cerkve nad pevskim korom naslikal v zgornjem delu sveta brata Cirila in Metoda, spodaj desno kandidata za blaženega škofa Friderika Baraga z Indijancem, levo pa sedaj že blaženega Antona Martina Slomška z

Blažetom in Nežico v nedeljski šoli. Seveda ne smemo pozabiti tudi domačinov, ki so tiho in skoraj anonimno to delo tudi podprli.

S tem delom je bil poslikan še zadnji prazen medaljon stropa loške cerkve. Slikar Mole je tudi barvno in stilno vključil svoje delo v ostalo poslikavo cerkve, ki pa je mnogo starejšega datuma.

Pravijo, da se v trpljenju in zapostavljanju rojevajo najlepši sadovi. Morda je tak sad tudi delo Podobnika in Moleta v naši loški cerkvi na zadnjem medaljonu.

Vsekakor pa smo veseli, da je naš slovenski "otrok luči" doživel blaženost in da so njegovi nauki in misli spet zaživeli med nami.

Magda Rodman

IZ NAŠE PRETEKLOSTI

SLIČICE IZ NEKDANJE VIPAVE

Prvi prebivalci našega kraja so si ob naselitvi izbrali najbolj primeren kraj za preživetje in obrambo. Tukaj so bili neusahljivi viri vode, ki so reševali ljudi in živino ob hudi suši. Prvi

naseljenci so se ob naselitvi preživljali z lovom, ribolovom, nato s poljedelstvom. Pozneje so ob reki nastajali mlini in žage, delali razni obrtniki in naselje se je širilo. Samega naselja se je dotikal gozdni del Nanosa, od koder so se prebivalci oskrbovali z lesom za gradnjo in kurjavo, ki je bil za tiste čase nepogrešljiv. Jugozahodno pa se razprostira dolina z velikim poljem, tako pomembnim za preživetje ljudi in živine. Prvo naselje je bilo prislonjeno ob Nanos, da je bilo v zavetju pred močno burjo. Na vzpetinah doline, po gričih, so se širili vinogradi, daleč naokoli znani po dobrem vinu. Skoraj ob vsaki hiši je raslo figovo drevo s sladkimi sadeži ali pa je bil speljan latnik, obložen z žlahtnim grozdem.

Že od davnih časov so naše prebivalstvo strahovali in napadali tuji roparji. Zato so postavljali gradove, tabore in obzidja, da so se lažje borili in preganjali nadležno svojat. Turki so na dan sv. Matija 1471. leta pridrveli v Vipavo, takrat je padlo tudi utrjeno taborišče pri sv.

Alojz Repič: Vipavca

Naš vipavski rojak Žiga Herberstein na naslovnici knjige Comentrium de rebus Moscoviticis. Žiga (Sigismund) se je rodil 23. avgusta 1486 v Vipavi in umrl 28. marca 1566 na Dunaju. Napisal je različne knjige; knjiga De admirandis rebus naturae, Comentarium de rebus Moscoviticis (popis moskovitskih stvari), Genealogiam (rodovnik svoje družine).

Pavlu na Planini. Turški napadalci so Vipavsko dolino ponovno opustošili 1477. leta in uničili novo cerkev v Logu. Marijin kip so domačini tik pred tem v naglici odnesli na utrjen hrib sv. Pavla, ker pa je bil ta hrib premalo zavarovan, so prenesli kip v

močnejše utrjen Tabor na Erzeltu. Po odhodu Turkov, ki jim je načeloval Omar beg, so Vipavci ta kip prenesli nazaj v obnovljeno cerkev.

Še en primer ropanja je opisan v drugem zvezku vipavske mrliške knjige: "Dvajsetega oktobra 1741., g. Anton Stegovic pisar urada na Colu napaden in umorjen od razbojnikov v gozdu pri cerkvi sv. Jederti. Mož lepega vedenja! njegovo truplo je bilo pokopano na pokopališču sv. Lovrenca na Colu."

V zadnjih stoletjih ropanje ni bilo več tako pogosto, dokler ni skorajda prenehalo. To opazimo tudi pri gradovih, ki niso več imeli obrambnih stolpov, strelnih lin in dvižnih mostov. Naselje je postajalo čedalje bolj varno, zato niso več gradili obzidja. Graščaki pri gradnji gradov niso več posvečali skrbi obrambi, marveč udobju, lepoti in razkošju. To je lepo opaziti skozi stoletja tudi na naših vipavskih gradovih. Najstarejši, stari grad, je bil zelo močno utrjen na skalah, skorajda nedostopen za napadalce. V Tabru so še vidni stolpi in sledovi dvižnega mostu, novi grad pa se je že ponašal z udobjem in razkošjem, kar vidimo še danes, le da marsikaj lepega v njem in njegovi okolici ni več ohranjeno.

SONČNA URA

Pred sto leti ali morda še pred petdesetimi ni imel vsak ure v žepu, danes pa jo ima vsak na roki. Ura je bila za vse na cerkvenem zvoniku, ki je bila četrt, pol, tričetrt in uro. Zvonili so sedmo uro zjutraj, poldan in ob mraku Ave Marijo. Pred tem so bile le sončne ure. Taka

Vipava - trg Benetke v obdobju med dvema vojnama, na levi nad obokom je sončna ura

sončna ura je stala v Vipavi na zidu pred grofovim parkom. Bila je obrnjena tako, da so Vipavci že zgodaj ob sončnem vzhodu videli, koliko je ura.

Sončna ura je stala pred graščino zato, da so jo obsijali prvi sončni žarki. Na polkrožni številčnici so bile označene ure z rimskimi številkami. Ob njej je takrat potekala glavna cesta od vzhoda proti zahodu in mimoidoči so se nanjo ozrli.

A ponoči in podnevi, ko je oblačno, takrat sončna ura ne kaže ur. Sicer je

pri nas pogosto burja in tako imamo med letom veliko sončnih dni; s tem se ne morejo ponašati marsikje drugod, ki imajo pogosto meglo. Res je, da sonce posije v tem delu Vipave pozneje, ko Nanos zadržuje jutranje sončne žarke, a vseeno je v tistih časih ta ura služila svojemu namenu.

MILJNIK

Ob mostu čez reko Vipavo pri Bratuževi hiši ali nekdanjem obrambnem stolpu je bil 1990. leta ponovno postavljen miljnik, ki je pred tem ležal na tleh. Na njem piše v nemškem jeziku II MEILEN VON LAIBACH (enajst milj od Ljubljane). Most je bil zgrajen 1810. leta in takrat, če že ne poprej, naj bi bil ob njem postavljen tudi miljnik. Napis je v nemščini, ker je bil postavljen pod avstrijsko vladavino. Ime miljnik izvira iz rimske dobe, prvotno je to pomenilo mero za 1.000 korakov - mile. Pozneje je bilo to tisoč

Franci Cerovšek: Tabor, grafika

metrov ali kilometer, namesto kilometrov se danes ponekod uporabljajo milje kot dolžinske mere. Angleška milja ima 1609,3 m; morska milja je dolga 1852 m. V našem primeru imamo opraviti z nemško miljo, ki je dolga 7586 metrov. Miljnik je izdelan iz težkega kamnitega bloka in je več let ležal pred mostom na tleh. Pri zadnji postavitvi 1990., ko so asfaltirali cesto, je bil ponovno postavljen, vendar to delo ni bilo strokovno opravljeno. Takih miljnikov je ohranjenih zelo malo, ne vem pa, da bi kateri stal ob cesti, kot je naš vipavski.

PODSKALA

Prvi, ki je Podskalo uredil, je bil grof Lanthieri. V neposredni bližini je imel grad in tako je sprejemal svoje izbrane goste pod krošnjami dreves ob izviru hladne vode, kar je v poletni vročini pomirjalo in prijetno ohlajalo.

Ime Podskala je dobila zato, ker se nahaja pod skalami ali skalo. Možno pa je, da izhaja ime od hriba Skalnica, ki se dviga nad Podskalo, zato je tudi imenovana Skalnica ali Podskala.

Podskala je bila za časa grofov Lanthierijev lepo vzdrževana in urejena kot park. Ne samo, da so putti pred gradom krasili grajski park, marveč so bili podobni kipci postavljeni tudi po parku v Podskali.

Pozneje je Podskala postala izletniška točka, ki je bila znana kot zabavišče s plesi. Leta 1920. so pričeli prihajati v Podskalo delavci iz tekstilne tovarne Bruner iz Ajdovščine praznovati prvi maj. Po 1922. letu pa so morali zaradi pohoda fašizma s tem prenehati. Pogosto je tu igrala popularna godba na pihala iz Prvačine. Na preteklost nas spominjajo tudi velike platane, ki so bile zasajene še po grofovem naročilu.

VIPAVSKA ŠOLA IN NAŠ JEZIK

Vipavska šola spada med najstarejše šole pri nas na Slovenskem. V naši domovini so se mešala razna ljudstva, posebno je bilo to v večjih središčih, mestih in trgih. Vipava se kot trg prvič omenja 1376. leta. V manjših krajih, kjer je živel kmečko ljudstvo, pa je po naselitvi bilo v večini slovansko (slovensko) prebivalstvo. **Valvazor (1641-1693)** je zapisal v Slavi Vojvodine Kranjske 1689. leta: "Zato se tudi na Kranjskem ne govori povsod enoten jezik, ker so tod različni narodi ne le prihajali, temveč se tudi naseljevali, so danes naseljeni tu ljudje različnih narodnosti. Vendar vladata prav povsod dva jezika, namreč slovanski in nemški. Leta pa je v rabi večinoma le pri plemičih in izobražencih; tudi vse pravne zadeve se vodijo v nemščini, vsi spisi in pisma se pišejo v tem jeziku. Slovenščino pa uporabljajo kmetje in drugi preprosti ljudje."

Spomnimo se znamenitega diplomata in zgodovinarja XV. stoletja **Sigmunda (Žiga) pl. Herbersteina, rojenega 1486. v Vipavi**. Bil je nemškega rodu, slovenščine se je naučil v Vipavi, kar mu je mnogo pomagalo pri poslanski službi v Rusiji, na Poljskem, Češkem in v Turčiji ter pri zbiranju gradiva za knjigo **RERUM MOSCOVITICARUM COMENTARII**. Knjiga je bila ena prvih del v zahodni Evropi, ki opisuje ruske razmere in zgodovino. Zato lahko trdimo, da je vipavska šola ena najstarejših pri nas. Ne moremo pa trditi, da so bile šole takrat tako organizirane, kot so bile pozneje, ko so postale državne s šoloobveznim poukom. Učitelji so bili takrat zasebni ali pa so župniki poleg verouka poučevali še naš domač slovenski jezik. **Drugi pomemben mož za naš jezik, ki se je rodil v Vipavi 1538., je Sebastjan Krelj**, slovenski protestantski nabožni pisatelj in pridigar. Krelj je za Trubarjem izpopolnil

Janez Vajkard Valvazor: Vipavska noša

slovenščino in jo postavil na trdnejšo podlago. Spisal Otročjo biblijo 1566., Postilo slovensko in cerkvene pesmi.

V petnajstem stoletju je tu delovala glagoljaška šola, v njej so se učili staro slovanščino, pisali so verjetno v glagolici, saj so na Vipavskem še ponekod ohranjeni taki napisi. Proti koncu šestnajstega stoletja je ta šola prenehala.

Vipavska šola je bila uradno ustanovljena za časa Marije Terezije. Koncem 18. stoletja je bila v Vipavi najprej enorazrednica. Okrog 1822. je postala dvorazrednica in v letih od 1844 do 1855 šola za meščane, tržane, nedeljska šola pa za revne. Od 1855 do 1860 je bila štirirazrednica, šolski jezik je bil nemški, v slovenščini so se učili samo revni, za branje molitev in katekizma. Leta 1861 je bila zgrajena nova šola, šolski jezik je bil slovenski, učili so se tudi nemškega. V letih od 1844 do 1905 je na vipavski šoli obstajala zlata knjiga za odlične učence. Do prve svetovne vojne 1914. je bila šola pod Avstrijo in od 1918 do 1943., to je med dvema vojnama, pa pod Italijo. Ko je v Vipavi od 1840 do 1882. služboval dekan Jurij Grabrijan, je dal zgraditi 1861. novo šolo, ki je bila tedaj ena najlepših na Kranjskem. Bil je več gradnje in je poleg vipavske šole izdelal načrte še za vrhpoljsko šolo in več drugih zgradb. Ob tem naj omenim, da so bili Grabrijan, Prešeren, Slomšek in Baraga sošolci v jezuitski gimnaziji na Poljanah v Ljubljani. Ti naši veliki možje so nam dobro znani in čudno naključje je, da so se takrat znašli skupaj v šolskih klopeh.

Takoimenovana ljudska šola je imela štiri razrede. Učenci so obiskovali prvi razred eno leto, prav tako drugi razred. Tretji razred pa dve leti, imel je dva oddelka, prav tako četrti razred. Sedmo leto so snov ponavljali. Tako je bila štirirazrednica šola s sedemletnim poukom. Če je bil kdo nadarjen in marljiv ter so mu zagotovili sredstva, je nadaljeval študij po šestletnem učenju v ljudski šoli.

Potem je nastala osemrazrednica, tako so ponavljali učno snov osmo leto. V primerjavi z današnjo osemletko je to manjša stopnja izobrazbe. Za tisti čas pred vojno pa ni bilo tako in nekaj časa po njej so še tako nadaljevali. Primerjam osnovne šole v sosednjih naseljih: Vipava - 4 razredi, Šembid (Podnanos) - 3 razredi, Vrhpolje - 3 razredi, Budanje - 2 razreda, Col - 2 razreda. Tako stanje je bilo v letih od 1901. do 1920. leta.

Pod Italijani je trajala osnovna šola oziroma osnovnošolsko izobraževanje pet let in dalje tri leta "corso avviamento al lavoro. - tečaj ali priprava na delo, kar naj bi bila nekakšna nižja gimnazija. Vipavski grof Lanthieri je daroval 1873. leta slapenski grad z zemljiščem vred Kranjski deželi, da je tam odprla prvo slovensko kmetijsko šolo. Z drugim januarjem 1881. leta se je učence višjih dveh oddelkov začelo poučevati o sadjereji, teoretično in praktično o sadjarstvu dvakrat tedensko. Za uspešno trinajstletno delovanje vinarsko - sadjarske šole je kranjska dežela v zahvalo grofu Lanthieriju postavila lepo izoblikovano ploščo nad vhodom v grad:

**VISOKORODNI GOSPOD KARL GROF LANTHIERI
POKLONIL JE TA GRAD IN PRIPADAJOČA ZEMLJIŠČA
BRESPLAČNO KRANJSKI DEŽELI ZA DEŽELNO VINARSKO
IN SADJARSKO ŠOLO. DNE 18. SEPTEMBRA 1886. PO
TRINAJSTLETNEM PLODNEM DELOVANJU ZATVORILA
VSLED PRESELITVE NA KRANJSKO.**

**V ZNAMENJU HVALEŽNOSTI
KRANJSKA DEŽELA**

Janez Vajkard Valvazor: Tovorniki; vse do 18. stoletja so prenašali vino in drugo blago takoimenovani tovorniki

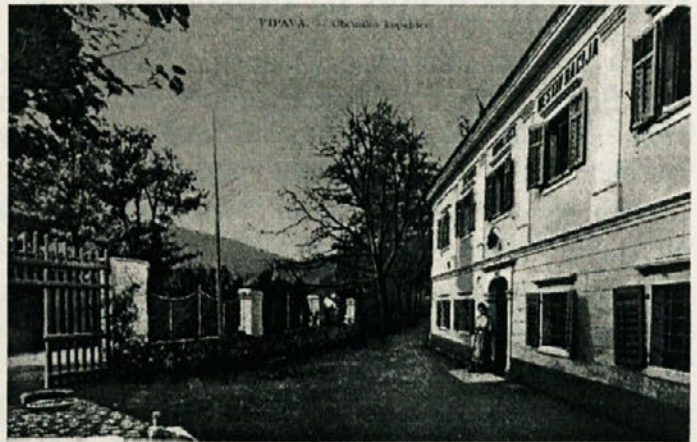
Kot je razvidno iz besedila, je na Slapu delovala kmetijska šola do 1886. leta, tedaj se je preselila na Dolenjsko na Grm pri Novem Mestu, kjer obstaja še danes.

Še pred stopetdesetimi leti je bil učitelj na šoli obenem tudi organist in mežnar. To vidimo v 52. in 53. listu Bleiweisovih Novic, izdanih 24. in 31. grudnia (decembra) 1851., kjer je zapisan naslednji oglas: "Šolsko oznanilo. Pri podfari na Gočah je nova šola ustanovljena, učeniku, ki ima tudi organist in mežnar biti, je v vinu in gotovih denarjih 198 gold. 45 kr. letne plače spoznano. Kdor to službo dobiti želi naj se v priporočilnih pismih saj do 15. prosenca (januarja) 1852. pri podpisanim ogledništvu z plačano poštnino oglasi. Ogledništvo ljudskih šol v Ipavi 16. grudnia 1851. - Juri Grabrijan."

Bohoričico so sestavljali in izpopolnjevali slovenski protestantski pisatelji, Primož Trubar, Sebastjan Krelj in Adam Bohorič. Trubar, prvi slovenski pisatelj in začetnik našega knjižnega jezika; Krelj, naš rojak, pisatelj, pomembna je njegova pravopisna reforma, in Bohorič, prvi slovenski slovničar, ki po njem nosi ime pisava bohoričica. O uporabi bohoričice v Vipavi nam kaže plošča na mostu čez Močilnik pri Mayerjevi žagi. Kamniti most je sezidal Anton Trošt in na plošči piše v bohoričici naslednje:

**IMENITNI MOISTER ANT. TROST IE STURU TA TRDNI
MOST SKUSI SHPESHE KOM. SLAPENSKIGA IENU
POMUZH GR. IPAVSKIGA GOSPUDA TADEUSA
LANTHERIA, DE USAK BRES SKRBI ZHES DIRIA. TUDI
GR COBENZEL IE DAU H TEMO DELU DOBER MAU
GOSPUD SCARIA IEN TERSHANI. POSEBNO IS DELIAM
LOSHANI SO POMAGALI H TEMU MOSTI. BUH GA
OBDERSHI LEIT DOSTI.**

Danes se nepoučenim zdi ta pisava zelo čudna, brez strešic, z = c, s = z, podaljšani s = s, sh = š, krajši s - sh = ž in zh = č. Bohoričica je bila pri nas v rabi od šestnajstega do devetnajstega stoletja. Pozneje so v našem jeziku marsikaj dodali, izpustili in izpopolnili. Napis na plošči bi se glasil takole: Imenitni mojster Anton Trošt je zgradil ta trdni most na stroške slapenskega komuna in s pomočjo vipavskega grofa Tadeusa Lanthierija, da vsak brez skrbi čezenj drvi. Tudi grof Kobencel je k temu delu precej prispeval, gospod Scarija in Tržani, tudi Ložani so z delom posebno pomagali pri gradnji mostu - Bog ga ohrani mnogo let. Prvič v zgodovini slovenskega naroda je bila 25. junija 1991 v Ljubljani proglašena suverena republika Slovenija. Naslednji dan dopoldne so se v Vipavi premikale tankovske enote JLA (Jugoslovanske ljudske armade) proti italijanski meji, pri tem so poškodovale tudi most čez Močilnik in s tem skoraj uničile to kamnito ploščo, ki jo je vzdal ob koncu gradnje na ograjo Anton Trošt.

Restavracija in občinsko kopališče Vila Anna⁷ okrog 1917. leta

Ne moremo si misliti, da bi ta stari most vzdržal pod takšno težo, obremenjen s tanki, težkimi od 40 - 50 ton. Bil je za takratni čas, ko je bil zgrajen, in še dolgo dolgo za tem dovolj širok za velike vprežne vozove, sedaj pa mnogo preozek za take jeklene pošasti. Tako so ob vožnji čezenj ograjo poškodovali ali jo kratkomalo izrinili v desno stran ter tako ploščo skoraj uničili. Zdrobljeno napisno ploščo so restavradorji Zavoda za naravno in kulturno

dediščino v Novi Gorici sneli 1993. leta, jo restavrirali in naredili še kopijo, ki je ponovno vzdana na most. Na plošči pod napisom je vklesana letnica gradnje mostu 1802. Točen čas je možno ugotoviti tudi po napisu na njegovi hiši na Slapu, ki jo je pred tem zgradil, in besedilo v domačem dialektu na plošči se glasi:

V TMU LETU 1785 iE iO SASEV ANTON TROST SAM VSE
SIDAV SHEST iENU dUVAiSTI LET iE BU STAR V TiMU
LEiTV 1787. dE iE dLAKOMPENA

Da bo lažje razumljivo, bom zapisal tekst tako, kot ga danes razumemo: "V tem 1785. letu jo je začel Anton Trošt sam zidati. Ko je bila dokončana, je bil star šestindvajset let."

Imenitni mojster Anton Trošt, napisano na začetku plošče na mostu čez Močilnik. Imenitni je

Gostilna Vila Anna in kopališče, posnetek okrog 1920 leta

lepa slovenska beseda in prav tako moister (mojster, ne majster, kot je to v rabi celo danes). Na svoji hiši, ki jo je zgradil, je zapisal (vklesal) z velikimi črkami, izjema je le črka i, ki ima vedno zgoraj piko; med ostalim je uporabljal mali d, namesto velikega. Za črko U je rabil V, nekaj podobnega kot obstaja v latinščini.

Anton Trošt je bil odličen gradbeni mojster, poleg tega pa je znal napisati besede v domačem narečju, kakor so takrat govorili v naših krajih. Njegovi potomci Trošt, po domače Jeromnovi, živijo še danes na Slapu. Po ustnem izročilu vedo povedati, kako so njihovi domači zabijali lesene opore ob neurju pri gradnji tega mostu, to je bilo v 1802. letu. V slapenski župnijski knjigi je zapisano, da se je Anton Trošt rodil 17. januarja 1761. leta na Slapu.

VINOGRADNIŠTVO IN VIPAVSKO VINO

Matija Vertovec piše v knjigi Vinoreja: „Učeni menijo, de kadar so bili Rimci pod trójomošmi **Pub. Scip. Nasikam, C. Flaminjam in L. M. Acidinam, 177 let pred Kristusam**, pervikrat veliko svojih ljudi, in 4 leta kasneji novih 1500 družin v Oglej preselili; so bili ti le **pervi terte v deželo zanesli.**”

„Strábo, ki je ob času Kristusa, Slovil piše, da je bila v Ogleju še ob njegovim času velika kupčija, da so se tam Ilirci z mnogim čezmorskim blagom prevedvali, in vina v lesene sodce polnili, to je, de so ga iz Ogleja tovorili. Rimci so navadno svoja vina v zemeljnih ali lončénih posodah hranili, ki so jih ámfore imenovali, kakršnih je še veliko v Ogleju, v nekim majhnim ajdovskim tempeljnu pred patriarško cerkvejo viditi. V vsih starih časih so se vina iz tih krajev čez góre le tovorile in Valvazor piše, de še v njegovim času, **pred 150. leti so bili Verhničani tovarniki, ki so vina iz Ipave na Gorensko tovorili.**”

Iz tega je razvidno, kdaj so pri nas začeli gojiti trte in od kdaj je nastajalo vino. Vino so najprej tovorili tovarniki s konji, kasneje so ga vozili od tod v daljne kraje na vozovih s konjsko vprego.

J. Blasnik nsl., Univerzitetna tiskarna in litografija v Ljubljani: Narodna noša v Vipavi in okolici

V daljnih krajih je bilo vipavsko vino že dolgo znano, celo za časa Valvazorja, ki ga opisuje v Slavi Vojvodine Kranjske, toda vipavsko vino je zaslovelo že mnogo prej. Tujci se sprašujejo, kje so Vipavci imeli vinograde. V sami Vipavi že ne. Vinograde je imela skoraj vsaka hiša v bližini in okolici Gradišča, Zemon, Manč, Slapa...

Vipavska dolina je postala najbolj znana v srednjem veku, zaslovela je po izvrstnem vinu. Tudi tuji plemiči in kranjski samostani so imeli tu svoje vinograde. **Za dobra vina so Vipavi podelili 1545. grb, v katerem je vinska trta.** Ta grb s trto in grozdem nam je še vedno ostal kot simbol in je tudi na prvi strani ovitka našega glasila Vipavski glas.

Leta 1894. je bila osnovana prva zadružna klet v Sloveniji, stara klet je iz 1903. leta. Tudi današnja sodobno opremljena, zgrajena 1964., spada med največje v Sloveniji. Do 1914. so prodajali vino tudi na Dunaj in po Avstriji. Naši dedje so nam pripovedovali o avstrijskem trgovcu Webu, ki je tod na veliko odkupoval vino. Polne sode vina so prevažali s konjsko vprego v Avstrijo, pozneje, ko je stekla železnica Trst-Dunaj, pa po njej. Zadnji čas ob dograditvi železniške proge Gorica-Ajdovščina, do italijanske zasedbe, so vozili vino na železniško postajo v Ajdovščino. Kakšen sloves je uživalo vipavsko vino, lahko zasledimo v raznih virih, naj omenim en tak primer v knjigi Zgodovinska učna snov za šolske učitelje 1903. leta:

„V nekaterih krajih niso smeli voziti vina v sodih ali pa so ga smeli samo v določenem času; drugod so morali vinski tovorniki, vračajoč se, pripeljati ali prinesiti toliko in toliko soli. **Dočim so smeli Vipavci svoje ta čas imenitno vino tovoriti celo na Dunaj** in Ljubljančani so smeli prodajati beneško blago po vseh avstrijskih mestih, **le ti niso smeli tržiti s Ptujskim pač pa z Vipavskim vinom.**”

V Vipavi so točili vino pred vojno v štirinajstih gostilnah. Poleg teh je bilo občasno še nekaj trif ali osmic, ki so bile označene z zeleno vejo - frasko, namesto table pri vhodnih vratih. Pod Italijo je prišlo do velike vinske krize, vino je imelo zelo nizko ceno in Italija je bila takorekoč preplavljena z vinom. Zaradi tega je, kdor ni mogel prodati vina, odprl trifo. Tako so žlahtno vince poceni spili, sodi so bili prazni do trgatve in nared za novo vino.

TRGOVINE IN TRGOVCI

Trgovine pred vojna so bile bolj majhne, kot pa so danes, in popolnoma založene z blagom do zadnjega kotička. V Vipavi je bilo tisti čas osem trgovin in prodajali so povečini le tiste stvari, ki jih doma kmečke družine niso pridelale. Pred vojno niso poznali hladilnikov, zato so si morali pomagati na drug način. Tako so prodajali suhe ribe - polenovke (stockfisch - štokfiš), ki se posušene ne kvarijo; slanike v vedrih, ki so tako slani, da se ne pokvarijo. Prav tako so prodajali slanino, ta pa je bila tako posoljena, da je bila včasih prekrita tudi do pol centimetra s soljo. Pralnih praškov in detergentov ni bilo, treba je bilo prati z milom in žehtati s pepelom ali bršljanom. Olje, kis, petrolej in drugo v tekočem stanju, kar so prodajali v trgovinah, so morali točiti v steklenice. Vse drugo, kot moko, zdrob, ješprenj, riž, sladkor je bilo treba tehtati v papirnate vrečke ali kot so jim takrat rekli škrniclji. Pogosto so prihajali v

Vipava, razgled in vojašnica, besedilo najprej v slovenščini, spodaj v nemščini⁸

trgovino po samo četrt kg sladkorja ali česa drugega v zelo majhnih količinah, kar se nam danes zdi zelo smešno. Sadja in zelenjave, razen v redkih primerih, v trgovinah skorajda niso poznali, saj so ga imeli vsi doma. Trgovci so lahko navijali cene po mili volji, toda kaj, ko ni nič pomagalo, ker je bila huda konkurenca in tako so kaj kmalu propadli – že takrat je vladala tržna zakonitost. V takih trgovinah ali trgovinah z mešanim blagom si dobil vse, od hrane, tekstila, stekla, orodja in vsega ostalega, kar je takrat obstajalo. Danes imamo specializirane trgovine, markete in diskonte. Pozabili pa smo, da je bilo tudi pred vojno dosti blaga in malo denarja.

PRODAJA SOLI

Pri tem se spomnimo povesti o Levstikovem Martinu Krpanu in s tem v zvezi, kako so nekoč tihotapili sol. Sol je spadala v mnogih deželah pod državni monopol in so jo prodajali posebni trgovci ali pa po trafikah, kot je bilo to v Italiji.

V Vipavi je bil trgovec s soljo gospod Dekleva. Imel je skladišče soli od 1922. leta dalje v opuščeni cerkvi sv. Marka in je hodil na hrano v hotel Adria. Ob obilnem dežju se je dogajalo, da je reka Vipava poplavela ta del trga, in če je hotel s suhimi nogami priti v hotel na kosilo, si jih je dal v brentačo¹ in tako odracal do hotela.

Za Deklevom je prodajal sol neki Jud, tako so mu pravili Vipavci. Imel je skladišče v Špornovi kleti, sedaj Glavni trg 4, ter prodajal sol na debelo in drobno. Govorili so, da je židovske vere in je ob sobotah ali svojih praznikih opravljal sam verske obrede kar v Špornovi veži. Mahal je z rokami, molil in zaprl dvojna vežna vrata, da ga ne bi kdo motil pri njegovi židovski molitvi. Leta 1943., ob razpadu Italije, je odšel in od tedaj dalje imajo na policah sol po vseh trgovinah v Vipavi.

TRŠKA POT NA NANOS

Trška pot je zelo dobro speljana navkreber ter se postopno dviga. V spodnjem delu ima dva večja ovinka, ki sta zavarovana z večjimi ob robu postavljenimi kamni, a na vrhnjem delu je, za gorske poti, dokaj ravna. Ta čas, ko se vozimo po novi cesti od Vipave do Sanabora, bi bili po stari Trški poti že na Nanosu. Pot ima trdo podlago, odkar je ne vzdržujejo več, je od neviht močno izprana.

Tržani, kot so jim takrat pravili prebivalci bližnjih in daljnih naselij, so imeli vsi na Nanosu gozdove. Po polnoči pa vse do jutra so furmani² hiteli v celih trumah s praznimi vozovi na Nanos. Že od daleč je bilo slišati topotanje kopit, ropotanje lesenih okovanih voz in vmes so rožljale "žlajdre"³.

Pozno popoldne in tja v noč so se vračali iz gozdov s težko natovorjenimi vozovi lesa. Ves tovor na vozu je bil močno povezan z "žlajdami" in zategnjen z "rajkli". Po strminah so močno "žlajfali"⁴ z lesenimi kladami, ki so stiskale kolesa. To je bilo kaj slišati! Škripanje in ropotanje številnih voz, kot da bi bila "divja jaga"⁵.

Za popravilo Trške poti so Vipavci in ostali uporabniki opravljali občasno robuto⁶. Slapenci, Ložani in furmani iz drugih vasi so raje vozili po Trški poti, to pa zato, ker so bile njihove bolj strme in slabše vzdrževane, zato so bili tudi oni dolžni to pot popravljati. Trška pot ima še eno dobro stran, pozimi je namreč bolj v zavetju, skorajda brez burje in poleti je v hladni senci dreves.

Vipava iz 1960. leta, fotografirano spomladi v zelenju in cvetju, a v ozadju zasnežene gore.

Pred vojno se je na Nanosu počasi širil kmečki turizem. Prihajali so takrat iz oddaljenih krajev, predvsem s Tržaškega, toda le tisti, ki so imeli malo več pod palcem. Do Vipave so se pripeljali s "korjero" (avtobusom), dalje je bilo treba iti peš po Trški poti na Nanos. Bognarjev Ivan s Hriba mi je pripovedoval, kako je bil kot mlad fantič tem letoviščarjem kakšenkrat nosač prtljage. Pred njimi je hodil bosonog, natovorjen s kovčki in drugim blagom. Potem je padlo v žep kakšnih pet do deset lir na dan. Takrat so bili težki časi in ni bilo lahko priti do denarja.

Op. pisca:

1 *brentač* - leseno vedro

2 *furmani* - vozniki vpreg

3 *žlajdre* - verige

4 *žlajfati* - zavirati

5 *divja jaga* - zli duh, vrag, gre za staro mitološko besedo, ki se je ohranila iz staroslovenščine vse do današnjih dni

6 *rabuta* - verjetno iz ruščine *rabota* - delo

7 *Vila Anna* - Na levi in desni strani vhodnih vrat zgoraj sta reklamni tabli za *Adria pivo*; na levi strani je napisano v slovenščini: "Adria pivo" in na desni "Birra Adria". Pivovarna *Adria* je bila v Senožečah, ustanovljena 1820. leta. Senožeško pivo je uživalo velik sloves, zaradi hude konkurence iz Trsta so pivovarno zaprli 1926. leta. Na levi strani stavbe je pločevinasta tabla zavarovalnice, na zgornjem delu je napis še v slovenščini: zavarovalnica. Spodaj pa je že napis na tej elipsasti tabli: "Assicurazioni generali - 1881 Trieste".

8 *v nemščini* - *Wipach mit Kaserne*; na hrbtni strani razglednice piše pošiljatelj v naslovu: *Vipava - 27.8.1914., vojna pošta c. in k. artilerije schwere Haubicedivision N.3, torej je v tistem času bila v Vipavi stacionirana artilerija težkih haubic.*

Vipava je bila dolgo časa pomemben kraj in središče zgornje Vipavske doline, prvič omenjena v listinah 1156. leta. Tu je bil sedež fevdalcev, grofov, ki so gospodovali stoletja, sodni okraj od 1848. do 1919. leta in dekanija, ki je ostala do danes. Že od nekdaj so imenovali Vipavce vse prebivalce Vipavske doline, prebivalce Vipave pa so imeli za Tržane. O pomembnosti našega kraja v srednjem veku nam pove tudi to, da se Vipava omenja že 1376. leta kot trg. Iz daljnje preteklosti našega kraja obstaja bolj malo zgodovinskih zapisov, zato si oglejmo stare široke zidove, ki se marsikje spreminjajo v razvaline, preberimo napise in razne znake, vklesane v kamen, ki jih je vdelala večča roka. Prislunhimo ustnemu izročilu, ki se prenaša iz roda v rod in razkriva razne dogodke preteklih dni. V teh zgodovinskih sestavkih, ki sem jih zbral in napisal, želim, da bi to ostalo črno na belem, ter ne bi šlo v pozabo.

V tej petdeseti jubilejni številki "Vipavskega glasa" se poslavljam od Vas. Zahvaljujem se Vam vsem, ki ste se trudili pri premagovanju raznih težav ob izdaji vseh dosedanjih števil. Prebil sem čas v dolgoletnem sodelovanju z vami in zadovoljen sem bil z raznimi pisnimi prispevki, ki so popestrili naše glasilo. S temi besedami končujem svoje zapise in upam, da sem položil kakšen kamenček v mozaik te velike slike iz zgodovine naših krajev.

Franc Cerovšek

KAPELICE IN ZNAMENJA V NAŠEM OKOLJU

I. del

UVOD

Po vsej slovenski zemlji so posejane kapelice in verska znamenja: ob cestah in križpotjih, sredi polj in gozdov, na robu vasi in na trgih, po ravninah in v hribih. Tudi one, morda najskromnejše med pomniki davnih dni, dokazujejo, da nismo šele od včeraj na tej zemlji.¹ Zapis o verskih znamenjih in kapelicah na ozemlju župnije Vipava je nastal kot del zaključne naloge v okviru Šole verskega poglobljanja, ki je za dekanijo Vipavska potekala v Šturjah.

Namen naloge ni bil ocenjevati umetnostni in zgodovinski pomen kapelic in znamenj, marveč zabeležiti njihov obstoj na določenem ozemlju (župnija Vipava). Zabeležil sem vsako znamenje z versko tematiko ali simboliko in poskušal dobiti nekaj osnovnih podatkov: tip znamenja, kdaj je bilo znamenje postavljeno, kdo ga je dal postaviti, s kakšnim namenom. Vsa znamenja so predstavljena s fotografijo.

Pri zbiranju podatkov me je presenetilo dejstvo, kako hitro gre vedenje o pomnikih naše preteklosti v pozabo. Ta zapis (zavedam se, da ni popoln) je poskus, da bi del naše preteklosti iztrgali pozabi. Pa tudi spodbuda, da se zapiše in ohrani morda še kakšen podatek, ki je še živ med krajani Vipave.

V prvem delu so obravnavane kapelice in verska znamenja na splošno in v slovenskem merilu, v drugem delu pa so predstavljena posamezna znamenja na območju župnije Vipava.

KAPELICE IN VERSKA ZNAMENJA NA SLOVENSKEM

OPREDELITEV POJMA VERSKEGA ZNAMENJA

Beseda znamenje ima v slovenščini več pomenov. Kakorkoli jo rabimo, vedno označuje to, kar nas nečesa spominja ali nas na nekaj opozarja, kar ostaja dlje časa in se tako razlikuje od kratkotrajnega, bežnega, manj važnega, hitreje minljivega.

Versko znamenje lahko opredelimo takole: vsak na prostem postavljen (javno viden) likovni izdelek ali manjša arhitektura, ki ima lahko različne oblike: od freske, slikane lesene table, razpela, kamnitega ali zidanega stebra z vdolbino, do stavbic z lastno prostornino. Vsem je skupen verski motiv.

POMEN KAPELIC IN VERSKIH ZNAMENJ²

Sveta podoba predstavlja predvsem Kristusa. Pomembno je, da se zavedamo, da nobena podoba ne zaobjame Boga, ampak samo del, ki se je razodel človeku. Nevidnega in nedojemljivega Boga ne more predstavljati. Podoba podaja evangeljsko oznanilo, ki ga Sveto pismo sporoča z besedo. Vse svete podobe Boga in svete podobe križa predstavljajo torej Kristusa. Tudi podobe Božje Matere, angelov in svetnikov so v neki zvezi s Kristusom. Naznačujejo namreč Kristusa, ki je v njih poveličan.

Namen vseh verskih znamenj je, da nas lepota njihove upodobitve spodbuja k premišljevanju Božje besede, da nas spodbuja k molitvi in vabi naša srca, da slavijo Boga.

IZVOR KAPELIC IN VERSKIH ZNAMENJ

Kapelice in znamenja so neločljivo povezane s podobo slovenske pokrajine. Vendar niso samo njena posebnost. Poznajo jih drugod po Evropi, predvsem v alpskih deželah in deželah srednje Evrope. Drugod po Evropi, na primer v Skandinaviji, so povsem nepoznana.

Njihov izvor danes še ni pojasnjen. Niso se pojavila nenadoma. Z znamenji so ljudje dajali viden izraz svojemu verovanju in svojim predstavam. Verjetno nadaljujejo tradicijo starejših predkrščanskih spomenikov kulturnega značaja (pokončni stebrasto oblikovani kamni). Stokovnjaki so izvor znamenj iskali v antiki, na Irskem, v Franciji ali v navadi romarjev iz 13. stoletja, da so na kraju, od koder so prvič zagledali kraj, kamor so bili namenjeni, zložili kup kamenja in vanj zasadili križ.

Ljudje so že od nekdaj obeleževali mesta, ki so imela v njihovem življenju poseben pomen, in so jih označevali s simboli, ki so ohranjali spomin na kak nenavaden dogodek. S pokristjanjenjem so tem simbolom dali krščansko vsebino in iz tega so so verjetno razvile vse pestre oblike verskih znamenj. Najbolj so se verska znamenja razmahnila v 15. in 16. stoletju. V protestantskih deželah zaustavi širjenje verskih znamenj reformacija v 16. stoletju. Pri nas pa takrat za nastajanje znamenj nastopi zlata doba.

VZROKI IN NAGIBI ZA POSTAVITEV VERSKIH ZNAMENJ IN KAPELIC

Na Slovenskem segajo najstarejša ohranjena znamenja v 14. stoletje.

Nekatera znamenja imajo pomen kot spomeniki našega starejšega prava. Tisti, ki je koga ubil, se je moral poleg drugih kazni pokoriti še s tem, da je na kraju zločina dal postaviti znamenje (križ). Mnogo naših znamenj je povezanih z epidemijami kuge. V bistvu so to nagrobniki na skupnih ali posamičnih grobovih kužnih mrličev nekje zunaj pokopališč ali naselij, postavljeni v spomin na umrle.

V srednjem veku postavljajo znamenja v spomin na kako nesrečo, umor, na kako že prestano življenjsko zlo kot opomin.

V 17. stoletju se namen postavljanja znamenj spremeni. Postavljajo jih kot prošnjo za zavarovanje pred vsakršnimi neizgodami. Z izdelavo znamenja so svoji prošnji dali viden izraz. Tako je mnogo znamenj povezanih s prošnjo proti požaru (sv. Florjan), proti poplavam (sv. Janez Nepomuk), kužnim boleznim (sv. Rok) in drugim zavetnikom, da bi jih obvarovali nesreč. Mnogo znamenj je postavljenih v zahvalo za uslišane prošnje ali se je kdo zaobljubil (v vojski, v smrtni nevarnosti), da postavi znamenje.

Poseben pomen imajo znamenja v zvezi z romarskimi potmi - kot nekakšni kažipotni.

Okrog župnijskih cerkva so nastajala posebna znamenja, ob katerih so se ustavljale procesije. Na splošno je iz oblike posameznega znamenja nemogoče ugotoviti, s kakšnim namenom je bilo postavljeno, saj posamezne oblike niso povezane z namenom postavitve.

KAPELICE IN VERSKA ZNAMENJA PO SLOVENSKIH POKRAJINAH

Razširjenost kapelic in verskih znamenj danes ocenjujemo seveda po tistih, ki so se ohranila do današnjih dni. Mnoga so žal propadla. Danes se lahko s precejšnjim bogastvom kar se tiče števila in starosti kapelic in verskih znamenj, pohvalita Gorenjska in Štajerska, kjer se pojavljajo vse oblike znamenj.

Gostota verskih znamenj pojema od severa proti jugu Slovenije. To nakazuje, da je prihajal vpliv postavljanja verskih znamenj v naše dežele s severa. Malo znamenj najdemo po Dolenjski, v Brdih in Prekmurju. Dolenjske "modni" tokovi postavljanja znamenj niso dosegli v tolikšni meri kot Gorenjsko in Štajersko. Veliko znamenj je bilo tu uničenih ob turških vpadih. V Prekmurju postavljanje znamenj zaustavi protestantizem. Vprašanje, zakaj so Brda z znamenji dokaj revna, ostaja odprto.

Seveda so glede posejanosti z znamenji razlike tudi znotraj pokrajin, od kraja do kraja, in so tudi v pokrajinah, kjer najdemo malo znamenj, izjeme.

*Za Primorje s Krasom velja v umetnostnozgodovinskih krogih, da ni posebno bogato s kapelicami in znamenji. Na Primorskem naletimo na nekaj posebnosti. V prvi vrsti se tu pojavlja sredozemska likovna kultura, ki se odraža v množici znamenj z nišo. Evropski Jug je oltarje in svete podobe najraje nameščal v stenske vdolbine. Posebnost Primorske so kamniti križi, ki so tukaj zaradi naravnega materiala zamenjali lesena razpela. Najdemo jih po vsej Primorski, posebej velika pa je njihova gostota na Pivškem. Kot hišna verska znamenja se pojavljajo tudi plitvi reliefi Križanja na kraških kolonah.*³

Moje mnenje je, da je potrebno opozoriti še na eno dejstvo. Na Primorskem obstaja veliko število majhnih in manjših cerkvic, ki krasijo obronke in vrhove hribov. Te imajo že tako veliko prostornino, da jih več ne moremo šteti h kapelicam ali znamenjem. Morda bi na mestu teh malih cerkva na Štajerskem stala kapelica ali leseno razpelo? Teh malih cerkvic je kar lepo število, že če se ozremo samo v okolico Vipave. Prav tako je na tem ozemlju veliko število cerkva. Torej ima tudi Primorska svoje bogastvo v veliki gostoti cerkev in cerkvic. Ali je to značilnost samo zgornje Vipavske doline?

Vendar ima Primorska tudi lepo število verskih znamenj in kapelic, če sklepam po župniji Vipava (mislim, da v tem pogledu ni kakšna posebnost). Njihova vrednost je s stališča

krščanskih vrednot drugačna, kot je njihova vrednost po oceni umetnostnega zgodovinarja. Seveda pa pravo vrednost tem znamenjem dajemo ljudje, ki z njimi (ali jih imamo v zavesti ali pa se jih sploh ne zavedamo) in ob njih (ali mimo njih) živimo.

VRSTE IN OBLIKE ZNAMENJ⁴

Kapelice in verska znamenja lahko razdelimo na več načinov (po obliki, po namenu postavitve, po verski motiviki). Najpregledneje je, če jih razdelimo na različne tipe po obliki.

I. Kapelice

To po izvoru neslovensko ime izhaja iz latinske besede "cappa". Pomanjševalnica te besede je "capella" ali "capellula", kar pomeni plašč s pokrivalom ali kapuco. Nanaša se na zgodbo o svetem škofu Martinu iz Toursa, ki je v 4. stoletju podaril svoj plašč zmrzujočemu beraču. Po škofovi smrti so ga kmalu začeli častiti kot svetnika in so njegov legendarni plašč ali cappo hranili kot relikvijo v nekem manjšem svetišču, ki je dobilo ime "capella", ali po naše kapelica. Kapelice so se razvile iz znamenj z nišo tako, da se je niša vse bolj povečevala, dokler ni zajela celotne notranje prostornine znamenja. Tako so lahko v notranjost te prostornine postavili oltar ali plastiko. Kapelice so izrazito baročni pojav. Pri nas se postavljanje kapelic najbolj razmahne v 19. stoletju.

a) zaprtega tipa

Kapelice zaprtega tipa so na kvadratnem ali pravokotnem tlorisu pozidane stavbice, ki so s polnimi stenami zaprte s treh strani. Od spredaj vodi vanje večja odprtina, ki je zamrežena, zastekljena ali zaprta z vrati. Notranja prostornina je dovolj velika, da vanjo vstopi človek, v njej pa je nameščen zajeten kip, skupina kipov ali oltarček. Zunanje stene kapelice so lahko preproste z gladkimi stenami ali pa je stena bogato razčlenjena. Podoba kapelice dopolnjuje streha, ki se lahko nadaljuje tudi v majhen zvonik, česar pa po Primorskem ni najti. Tudi kritina strehe je odraz posameznih pokrajin. Na Primorskem je streha nizka, dvokapnica. Kritina so največkrat korci, včasih pločevina. Večina kapelic, ki jih najdemo po Primorskem, je zaprtega tipa.

b) odprtega tipa

Kapelice odprtega tipa se od zaprtih razlikujejo po tem, da imajo polno le zadnjo steno. Preostale tri stene se odpirajo s polkrožnimi loki, naslonjenimi na prosto stoječa stebriča na prednjih dveh vogalih. Stebra slonita na nizkem zidu, ki je ostanek stranskih sten. So novejšega izvora, iz konca 19. stoletja. Na Primorskem je le malo kapelic odprtega tipa - pri Sanaboru, v Zadlogu.

c) mnogokotne

V Sloveniji obstaja samo še ena izjema v tlorisu kapelic. Pozidana je na osmerokotno osnovo. Tri stranice so zaprte. Ob njih je postavljen oltar. Ostale stranice so odprte s polkrožnimi okni, stranica nasproti oltarja pa je odprta do tal in ima funkcijo vhoda v kapelico. Kapelica stoji pri sv. Primožu nad Kamnikom. Je iz 17. stoletja, ko so pri nas nastajale cerkve s podobno tlorisno osnovo: Nova Štifta na Dolenjskem, Sveto pri Komnu.

d) kapelice zvoniki

Postavljene so na razmeroma majhni kvadratni osnovi. Zanje je značilno, da so večje. Takšni ohranjeni kapelici na Slovenskem imata tri nadstropja (primer Vratja vas pri Apačah). Vrhnje nadstropje je odprto z okni. V njem je nameščen zvonček.

II. Znamenja⁵

A. Kamnita znamenja

a) pokopališki stebri in svetilniki

Že pred pojavom krščanstva je h kultu umrlih sodila luč na njihovih grobovih. V krščanstvu pomeni luč ob umrlem simbol večnega življenja, ko se umrlemu prične odpirati pogled v Gospodovo obličje. V srednjem veku je na pokopališčih pogosto gorela luč za dušni blagor vseh tamkaj pokopanih. V ta namen je sredi pokopališča stal iz kamna izklesan ali zidan stolp. V nastavku je gorela večna luč in njena svetloba je skozi odprtine padala na vse strani. Da bi bila luč čimbolj vidna, so bili pokopališki svetilniki razmeroma visoki. Po njihovem vzoru so si ljudje tudi ob vsakodnevnih potih začeli postavljati nosilce luči. Postavljali so jih v 15. stoletju. V Slovenijo jih širijo predvsem beli menihi. Po koncu srednjega veka začnejo propadati. V Sloveniji je malo ohranjenih. V koprski škofiji je znan le primer iz vasi Suhorje v Brkinih.

b) stebrna in stebrasta znamenja

Stebrna znamenja so se razvila iz svetilnikov. So mlajša - iz 16. stoletja. To so iz kamna izklesani stebri, ki imajo na vrhu odprto hišico, v katero se je dala postaviti manjša svetilka, ali pa je luč zamenjala slikana ali kiparsko izdelana sveta podoba. Veliko ohranjenih stebrnih znamenj je na Štajerskem, kjer predstavljajo predvsem kužna znamenja. Hišica je bila lahko zaprta in samo reliefno obdelana. Primer takšne izdelave je v Volčah pri Tolminu. Svojevrsten primer stebrastega znamenja je Petrov pil v Vrhpolju pri Vipavi. Iz enega kosa izklesan steber, ki je obdelan le na prednji strani. Znano je še znamenje ob cesti v Mančah. Podobna znamenja sem odkril še ob cesti Ajdovščina - Col, pri Colu, ob cesti Otlica-Predmeja in ob cesti Dobravlje-Velike Žablje.

c) znamenja s kipi - figuralna znamenja

Nadaljnji razvoj stebrastih znamenj predstavljajo znamenja s kipi. Na stebrastih znamenjih se z razvojem reliefi vse bolj poglobljajo, dokler ne začnejo na vrh stebrastih znamenj namesto hišice ali strešice postavljati samostojne kipe. Posebej se je to razmahnilo v baroku v 17. stoletju. Tako se razvije samostojno znamenje, pri katerem je prišel do veljave kiparski delež. Kip je včasih postavljen na visokem kamnitem stebru ali pa na razgibanem širokem podstavku. Pogosto je ob osrednjem stebru nameščena cela vrsta svetniških figur, nameščenih po nižjih podstavkih. Na Primorskem je bil lep primerek tega znamenja v Vremah pri Divači (steber s kipom sv. Jurija iz leta 1778), a so ga žal podrli v preveliki vnemi po socialističnem napredku. Viri navajajo samo še dva primera znamenja s kipom v koprski škofiji: steber s kipom svete Justine v Kopru in kip svetega Janeza Nepomuka v Hruševici na Krasu.

d) kamniti križi

Kamnite križe so poznali že na krščanskem Vzhodu v 6. in 7. stoletju. Zaradi arabskih osvajanj so se tamkajšnji kamnoseki preselili na Zahod, kjer so nadaljevali svoje delo predvsem na Irskem, kjer poznajo visoke kamnite križe v samostanih. Drugod po Evropi so poznali manjše kamnite križe, postavljene na krajih zločinskih dogodkov kot spomin na nesrečo, nastajali pa so tudi zaradi drugih vzrokov. Pri nas so najstarejši ohranjeni primeri iz okrog leta 1700. Nastajali pa so vse do konca prejšnjega stoletja.

Pri nas so ohranjeni edino na Primorskem, kjer so to v kamnu realizirana razpela. Kamen kot priročen material nadomesti les, iz katerega so razpela po Gorenjskem in Štajerskem. Tudi na Primorskem so ohranjeni kamniti križi predvsem vezani na Pivško (skupino) in na Kras z Vipavsko dolino. Zunaj tega območja je znan samo še kamniti križ v Ljubljani, ki ga je postavil škof Tomaž Hren. V okolici Vipave je nekaj kamnitih križev: Podraga, Lozice, Goče, ...

B. Zidana znamenja⁶

Pri izdelavi znamenja je lahko kamnoseka nadomestil zidar. Tudi v krajih, kjer je kamna dovolj, so se uveljavila zidana znamenja, posebej pa v krajih, kjer kamna primanjkuje. Znamenja so lahko zidana iz opeke ali iz kamna. Po obliki ločimo tri vrste zidanih znamenj:

a) slojna in slopasta

Znamenjem tega tipa je skupno, da so to na nizkem podstavku (ki lahko tudi manjka) pozidani, večinoma štirioglati in ne previsoki slopi (stebri), ki so pokriti s štiristrano piramidno strešico. Pri slojnih znamenjih je slop po vsej višini enako širok, pri slopastih znamenjih pa se slop zgoraj razširi ali zoži v kockasti ali prizmatični nastavek z vdolbinami na vseh straneh. Takšno znamenje je obdelano z vseh strani, za vsakršen pogled. Pojavljajo se v 15. stoletju, ko so stranice še preproste. Kasneje v baroku (17. stoletje) so stranice reliefno obdelane, robovi posneti, pojavlja pa se tudi težnja, da je vse bolj poudarjena sprednja stran, od katere je bilo znamenje najbolj vidno. Ta znamenja imenujejo tudi alpska, ker so se najbolj razširila v alpskih deželah. Pri nas jih največ najdemo na Gorenjskem, na Koroškem in Štajerskem. Nekaj primerov je tudi na Primorskem, kjer je njihova alpska oblika prirejena lokalnim razmeram - streha je bolj ravna z značilno kritino (Tomaj na Krasu, Dane pri Sežani), zidano iz kamna (Voglje pri Dutovljah). Lep primer takšnega znamenja je obnovljeno znamenje v Prvačini.

b) trikotna

Od slojnih in slopastih znamenj se razlikujejo po tem, da ima njihov prečni prerez namesto kvadrata obliko enakostraničnega trikotnika, in po tem, da so mlajša. Nastajala so konec 18. stoletja pod vplivom klasicizma. Pogosto so jih postavljali na stikališča poti, saj se jim s svojo obliko lepo prilagajajo. Precej so razširjena po Gorenjskem in vzhodnem Štajerskem. Zahodna in južna Slovenija znamenj takšne oblike ne poznata.

c) znamenja z nišo - s poudarjeno sprednjo stranjo

Zanje je značilna večja ali manjša zidna vdolbina ali niša na prednji strani. Niša ni narejena po meri človeka, ampak je velika le toliko, kot je potrebno za sveto podobo ali oltarček. V debelino zidu vrezane vdolbine so v zgodovini evropske cerkvene arhitekture značilne za južne dežele. V take vdolbine so postavljali svete podobe ali kar cele oltarje. Takšna znamenja se v jugozahodni Sloveniji že zelo zgodaj pojavljajo. Ko je barok zajel vso Slovenijo, so se tudi drugod pojavila podobna znamenja. Iz slopastih, ki so prevladovala v srednjem veku in ki so bila oblikovana z vseh strani, se razvije znamenje z nišo. Vse bolj so dajali poudarek oblikovanju samo prednje strani. Tudi tloris ni bil več kvadrat, pač pa prečni pravokotnik. Kasneje, ko se začnejo niše vse bolj povečevati, se iz teh znamenj razvijejo kapelice.

Na Primorskem je ohranjenih veliko znamenj z nišo: Podgorje na Krasu (eno najstarejših na Slovenskem), Kobjeglava, Truške pri Marezigah, Lože pri Vipavi, Goče (svojevrsna znamenja - oltarji), Podgrič pri Lozicah, Suhor v Brkinih, Šepulje, Tomaj, Gorjansko, Volčji Grad pri Komnu. Omenjena so le umetnostnozgodovinsko najpomembnejša znamenja. Veliko je tudi povsem majhnih znamenj, naslonjenih na vrtno zidovo, na škarpe in podobno.

C. Znamenja različnih oblik⁶

Nekaterih znamenj, kot so lesena znamenja, razpela, hišne niše s svetniškimi kipi ali podobami, slikane podobe na omet, seveda ne moremo razvrstiti med naštete tipe. Ljudje

so nameščali svete podobe, da bi jih imeli vedno pred očmi in bi te čudežno varovale njihove domove in posestvo pred vsakršno nesrečo.

Veliko je znamenj, ki jih najdemo po Sloveniji. Mnoge vrste znamenj najdemo tudi na Primorskem. Najpogosteje naletimo na kapelice zaprtega tipa, na znamenja z nišo in na kamnite križe. Najdemo tudi nekaj posameznih primerov drugih tipov znamenj. Na splošno pa je tudi Primorska z verskimi znamenji precej bogata, čeprav mnoga v očeh umetnostnih zgodovinarjev morda niso posebej pomembna.

nadaljevanje prihodnjič

Vladimir Anžel

Opombe:

¹ M. Zadnikar, *Znamenja na Slovenskem*, Slovenska matica 1964, 7

² Povzeto po KKC, 1159-1162

³ Prim. M. Zadnikar, *SZ, Družina, Ljubljana 1991*, 14

⁴ M. Zadnikar, *SZ, Družina, Ljubljana 1991*

⁵ M. Zadnikar, *SZ, Družina, Ljubljana 1991*

⁶ M. Zadnikar, *SZ, Družina, Ljubljana 1991*

Uporabljene kratice:

KKC - Katekizem katoliške Cerkve

GpV - Gradišče pri Vipavi

POG - Postojnsko okrajno glavarstvo

SZ - Slovenska znamenja

ZNKD - Zavod za naravno in kulturno dediščino

ŽAV - župnijski arhiv Vipava

LEOPOLD MAKOVEC IN JANKO ŠELJ IZ BUDANJ STA ZA VEDNO OSTALA NA SARDINIJI, KALVARIJI PRIMORSKIH FANTOV IN MOŽ

Ker je bilo med II. svetovno vojno in tudi po njej na Primorskem slišati toliko o "velikem lovu" na primorske fante in može, na prisilno mobilizacijo v "Battaglioni speciali" in njihovo popolno izolacijo v najbolj oddaljenih krajih fašistične države, mi je ostala želja videti Sardinijo še do nedavna nepotešena. Prijaznemu vabilu kulturnega društva "Skala" iz Gaberij v sovodenjski občini, da prvi med zamejskimi

društvi obišče Sardinijo zato, da se tudi s slovensko pesmijo pokloni vaščanom in vsem primorskim in istrskim žrtvam, se ni bilo mogoče upirati. O otoku, ki postaja iz leta v leto turistično bolj privlačen, v našem zgodovinskem spominu ni svetlih točk, pa čeprav mi je bilo doslej vsako srečanje s prijaznimi Sardinici, ki so prišli živeti na kontinent, uganka zase. Bili so in so drugačni od ostalih prebivalcev italijanske države, tudi od večinskega italijanskega naroda. Sardinici so! Ob pripravi radijske nadaljevanke za Radio Trst "Sardinici" in knjige, ki jo snujem, nisem mogla mimo zgodovinskih študij najboljših poznavalcev prekomorskih brigad, Srečka Vilharja in Alberta Kluna. Izredno dragoceni zapiski, tudi v obliki dnevnikov, mi prihajajo tudi iz rok sorodnikov tistih naših Sardincev, ki so Sardinijo doživeli in nam želeli zapustiti dokumente, ki jih nobena še tako diplomatsko zakrita politika Rima ne more ovreči.

Zgoraj oče Leopold Makovec in mati Frančiška, spodaj hčerka Frančiška, sinovi Ivan, pokojni Franc in Slavko

„Bili smo na Sardiniji
v tej prekleti,
od morja obdani kletki...”

Tako je o tem drugem največjem sredozemskem otoku zapisal v svojih spominih akademski slikar Rafael Nemeč iz Šempetra pri Novi Gorici. Sardinija je v II. svetovni vojni služila kot letalonosilka najprej fašistični Italiji, nato ameriški Armadi, ki se je pripravljala na invazijo Južne Francije. Slovenci in Hrvati,

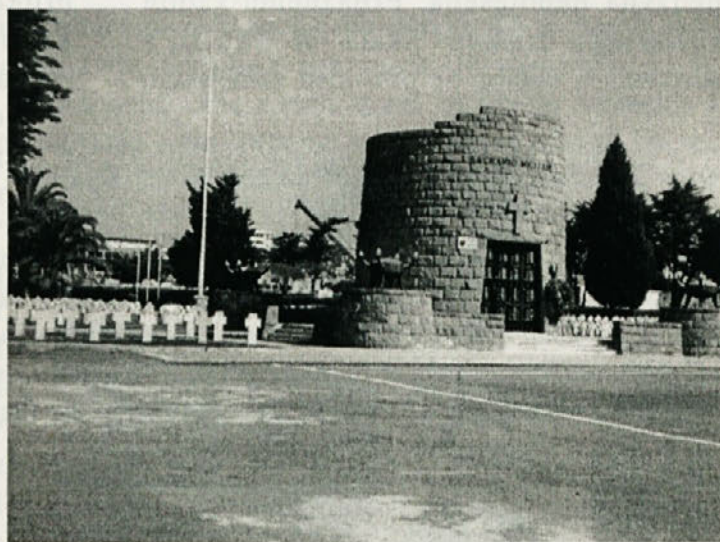
*Janko Šelj, rojen 1923.
(fotografija z leta 1942)*

pripadniki posebnih delovnih čet, izključeni iz redne vojske, takoimenovani “ribelli”, so bili delovna sila na najbolj izpostavljenih krajih otoka: na letališčih in v pristaniščih, smrt je prežala od vsepovsod, ne le zaradi strahovitega zavezniškega bombardiranja Sardinije. Bili so zapostavljeni, šikanirani, podhranjeni in zato prava vaba za bolezen, ki je bila desetletja sinonim Sardinije: malarijo.

Po 8. septembru 1943 so postali Badoglievi vojaki in vse do izkrcanja zaveznikov na otok vedno bolj lačni, strgani, bolni, brez kakršnekoli zveze z domačimi, saj je Julijsko Krajino prevzela oblast Tretjega rajha. Dolgo je trajalo tudi osveščanje ameriške Armade, da je prevzela pod svoje okrilje več kot pet tisoč slovenskih (največ) in hrvaških fantov in mož, nekdanjih italijanskih vojakov. Za mnoge je bilo prepozno! V Cagliariju so vojaškemu pokopališču dodelili poseben prostor na desni strani

občinskega, ki hrani tudi tisoče in tisoče civilnih žrtev letalskih napadov. Sama zgradba vojaškega pokopališča predstavlja karakteristične strukture sardinskega Nuraga, znamenite antične sardinske trdnjave in svetišča, ki je še danes pogosta na otoku. V notranjosti tega svetišča je izoblikovana pokopališčna cerkvica. Dan pred našim obiskom so semkaj prinesli vence upokojeni oficirji ameriškega zrakoplovstva. Tu ležijo njihovi vojaki, poleg njih naši in sardinski; tudi nemških križev je veliko na vojaškem pokopališču v Cagliariju. In tako se je ob našem obisku poleti 1997, v skoraj nadzemski tišini, nežno dvignila nad 1350 belih križev znanih in neznanih vojakov lepa slovenska pesem: “Mojo srčno kri škropite”. Spremljala jo je molitev sorodnikov, prijateljev, sovaščanov, ki so tu pokopani. Slovenski priimki, še tako narobe izpisani, so govorili o slovenskih mladeničih iz širšega primorskega prostora, ki se niso vrnili domov. Na križih smo brali: poročnik pilot Boris Premru, vojak Danijel Zajc, podoficir Dušan Bratina, vojak Anton Bitežnik... v podzemeljski kripti so shranjeni tudi posmrtni ostanki Karla Zavadlava iz Vojšćice, za katerim se je dolgo izgubila vsaka sled. V kripti je Bernard Florentin iz Gaberij našel tudi svojega očeta Jožefa.

Na dolgi poti do Sassarija smo se ustavili na majhnem vojaškem pokopališču v Millesu; grobovi so skromni, s kamnitimi

Vojaško pokopališče v Cagliariju, struktura zgradbe spominja na znamenite sardinske nurage. Tu je pokopanih 1350 vojakov različnih držav, vojskujočih se v II. svetovni vojni

križi, uokvirjeni in med seboj povezani z verigami. Na marsikaterem je zacvetela vrtnica, ki jo je posadila dobra roka domačinke, tudi tam, kjer je čas že izbrisal ime pokojnega soldata. Kljub utrujenosti so naši Skalarji pod vodstvom pevovodje Mirana Rustja (doma iz Brij) ubrano zapeli "Oj Doberdob..." Ja, daleč je bil Doberdob, kjer je bilo v nedrjih zemlje ostalo bogve koliko sinov sardinske zemlje. Naši tu sredi otoka, oni tam na goriškem Krasu. Molitev, ki jo je vodil misijonar Lojze Gril, po rodu iz Mirna, pa že pol stoletja na Sardiniji, je bila glasna žalostna misel in vedno isto vprašanje: Čemu vojne?

Želja slovenskih popotnikov je bila priti tudi do Nuora v podnožje največjega, najvišjega otoškega gorovja Gennargentu, kamor je Mussolinijeva vojska izgnala Primorske Slovence, da bi bila varna pred njimi. Iz Nuora je bila tudi največja italijanska pisateljica in Nobelova nagrajenka Grazia Deledda; v svojih delih je izklesala značaje svojega ljudstva in jih ponesla v svet. Župan Nuora, Carlo Forteboni, nas je prijazno sprejel na županstvu in spremljal tudi na pokopališče, kjer med 223 padlimi ležijo tudi Leopold Florentin, Matej Vehar, Rudi Simčič in še mnogi Slovenci. S pesmijo in molitvijo smo se jim poklonili, tako kot še isti dan tudi vsem vojaškim žrtvam druge svetovne vojne pred veliko kostnico na občinskem pokopališču v Sassariju. Ko so se pred kostnico v krošnje pokopaliških dreves dvignili akordi ene najlepših partizanskih pesmi "Počiva jezero v tihoti" so prisluhnili tudi mimoidoči, vsebine niso razumeli, razumeli pa so cilj naše dolge poti.

Takrat, poleti leta 1997, še nisem vedela, da verjetno na tem pokopališču počivata tudi Leopold Makovec in Janko Šelj iz Budanj na Vipavskem.

Bil je čudovit pozno poletni, še vroč dan, ko sem lani obiskala Budanje, ki se dvigajo nad romarsko potjo Log pri Vipavi in jih je v njihovi vzvišeni legi pod Kovkom mogoče opaziti že od daleč. Hodila sem med samimi vinogradi, ki so ponujali bogate

grozde, med smokvami, ki so se kar ponujale mimoidočim. Pred lepo obnovljenimi, tudi novimi hišami v vasi, so se bohotili rdeči, bledordeči in beli oleandri, kot bi med seboj tekmovali. Povsod visoke krošnje orehov in lip, prava domačijska primorska vas. Bogve kolikokrat je uhajal spomin vaščanom Leopoldu Makovcu in Janku Šelju na prostrano vipavsko dolino, na dom. Leopold, ki je bil rojen 1905. leta, je zapustil doma ženo Frančiško in štiri otroke, zadnji, Slavko, se je rodil po njegovem odhodu. Janko je bil letnik 1923, mlad, močan fant, kmečki sin, pred katerim je bilo še vse. Pa je vojaška oblast fašistične države nasilno odgnala od doma oba. Najprej je malarija pobrala najmlajšega,

Člani moškega zbora kulturnega društva "Skala" iz Gaberij, občina Sovodnje (ob Soči) prinašajo venec na vojaško pokopališče v Sassariju

Ivana, potem februarja 1944 leta v Golfo Aranci še starejšega Leopolda. V dnevniku Vinka Ferjančiča, ki ga hranijo njegovi domači, sem pod datumom 1.3.1944 našla zapis: "Leopold Makovec iz Budanj umrl v bolnici v Sassari 21.2.1944." Nekaj dni kasneje, 8. marca 1944, je Vinko Ferjančič zabeležil: "Sreda, bila je sv. maša za pokojnega Leopolda Makovca. Udeležila se je skoro cela kompanija. Jaz sem ministriral." Še večkrat je Vinko ministriral in v svoji mali knjižici zabeležil tudi vsako izgubo naših izgnancev na Sardiniji. Tako piše 2.IV.1944 ob odhodu s Sardinije na Korziko: "Ob slovesu iz Porto Torresa se je marsikomu porosilo oko, ker jih je 41 ostalo na Sardiniji."

Najstarejša hčerka Leopolda Makovca, gospa Fani, poročena Božič, Pušnarjeva Francka nas je sprejela nadvse prijazno in v mikrofona so boleče odmevali njeni spomini na očeta, tako kot je v družini Franca Šelja spomin na starejšega brata, ki se ni vrnil s Sardinije, še vedno živ. Fani Pušnarjeva se spominja, da so prišli karabinjerji že zjutraj, ob sedmi uri; odredili so takojšen odhod za vse moške letnika 1905 in kasnejše letnike, mogoče tudi starejše. Aretirali so tudi mlajše fante, celo deset let mlajše od starejših. Z mamo sta nesli očetu v Vipavo popotnico; tam je ostal dva dni, potem pa so vse odpeljali naprej v Italijo. Leopold se je oglasil domačim najprej iz Potenze, redno

Na praznik Vnebohoda se vsako leto odvija v Sassariju znamenito srečanje sardinskih narodnih noš "Cavalcata sarda". Po lepoti in raznolikosti bogatih oblačil tekmujejo med seboj prebivalci z vseh strani otoka.

jim je pisal vse do kapitulacije Italije. Potem pa je bila poštna zveza med Sardinijo in Primorsko prekinjena. Da je oče Leopold umrl 21. februarja 1944 v Golfo Aranci in da leži na pokopališču v Sassari so Makovčevi izvedeli šele ob koncu vojne. Malarija je bila tako huda, da je očetu oslabeledo srce in pojavila se je še vodenica. Leopold Makovec je imel komaj 38 let. Vojaški duhovnik, ki ga je spremil na zadnji

poti, je ustregel očetovi želji in z njegovo smrtjo seznanil župnika v Vrhpolju, gospoda Ivana Debevca. Še prej se je med Vipavci, ki so se srečno vrnil domov, vedelo, da je Polde Makovec umrl na Sardiniji za malarijo, vendar so domači do uradne potrditve še upali. Fani Pušnarjeva nam je ganjena opisala zadnjo očetovo željo pred smrtjo: oče je sovaščanu izročil staro mašno knjižico v slovenščini, natisnjeno v Gorici; vanjo je na strani, kjer beremo molitev po sv. obhajilu, zapisal: "Ljubi Jezus Ti si trpel pred Judi, jaz pa pred Lahi." In še: "Dragi moji otroci bodite pridni, da pridete za mano." Svojo družino, svoje otroke je imel Leopold Makovec nadvse rad. "Radi smo se imeli" je tiho v mikrofona pripovedovala gospa Fani. Tako so očeta pogrešali, da o tem ni mogoče niti govoriti. Bilo je prehudo. Prehuda izguba.

Tudi komaj dvajsetletnega Janka Šelja je pobrala sardinska malarija. Na njegovem domu v Budanjah je še živ spomin na fanta, na brata, ki ga je doletela tam daleč na Sardiniji, na otoku slovenskih izgnancev, kruta usoda. Štiri leta starejši brat Franc - Rado je za tržaški radio, za nadaljevanko o Sardincih spregovoril o času, ko so s slovenskih domov gnali na tuje mlade in tudi starejše domačine. Bila je jesen 1942. leta, ko sta brata z očetom delala v gozdu, pripravljali so se na zimo. Janko je bil letnik 1923, dobil je poziv, kot vsi njegovih let. Z domačimi si je dopisoval in ni kazalo, da bi bil dolgo bolan, saj je bil močan kmečki fant, vaje vsakega dela. Toda na otoku so bili podhranjeni in malarija ga je pokosila, bliskovito. Janko Šelj je umrl še pred kapitulacijo Italije, tako da so o njegovi izgubi domači izvedeli šele od fantov, ki so bili z njim na otoku. Uradnega obvestila družina Šelj ni nikdar dobila.

V Budanjah so padlim za svobodo postavili zgleden spomenik; na njem nisem videla imen Leopolda Makovca in Janka Šelja. Tudi njuna smrt je bila žrtev, položena na oltar domovine, svobode. Tudi njuni imeni bi se morali pridružiti imenom drugih sovaščanov, vrednih spomina.

Dorica Makuc

KIP SV. BARBARE V VIPAVI

Vojaško okupacijsko obdobje je v Vipavi zapustilo mnoge pomnike, ki še danes pričajo o stoletni prisotnosti tuje vojske v Vipavi. Prvi tak pomnik je že utrdba Tabor, ki je bila sezidana v bran pred turškimi vpadi. Vojaški pomniki so tudi "šicngrabni" nad Sanaborom, vojaško letališče in pokopališče, skladišče orožja in streliva nad Podnanosom, številne stavbe južne in

Kip sv. Barbare z ozadjem v vojašnici Ederle v Vipavi 4.12.1938

severne vojašnice in druge stavbe, ki so služile vojski v Vipavi. Tudi "kampanoni" ob letališču so služili vojaškim namenom. Številni so tudi ostanki tankovskih jarkov in tako imenovanih "zaklonov" - zaklonišč po vsej občini, ki še danes niso zasuti. Med zadnje ostanke vojaških pomnikov spadajo še utrjeni tankovski prehodi čez melioracijske jarke, ki svojemu namenu niso nikoli služili.

Naši ljudje so se tako rojevali in umirali v senci vojaških kap. Več generacij naših očetov, fantov in mož je služilo tujim vojskam in tako prepotovalo mnogo dežel. Veliko število padlih se ni nikoli vrnilo domov. Ni čudno torej, da ob vsakem pogovoru s starejšimi krajanji Vipave naletimo na živo in burno vojaško pripoved. In nikoli ni vse povedano. Ta zgodba je dolga in brez konca. Ob takih pripovedovanjih je prišla na dan tudi pripoved o še enem vojaškem pomniku, ki ga v Vipavi ni več.

V času italijanske okupacije je bil v južni vojašnici postavljen velik kip svete Barbare v

čast padlim v 9. regimentu "Artiglieria Guardia alla Frontiera Distaccamento Vipacco" (artiljerijska mejna straža, oddelek v Vipavi). Kip je bil verjetno iz belega marmorja v velikosti dveh metrov in pol. Stal je na velikem podstavku pred stavbo vojaške kuhinje tik ob glavnem vhodu v vojašnico. Posvečen je bil 4.12.1938, kar je razvidno iz Oznanične knjige župnijskega urada Vipava. Fotografija za razglednico je naredil vipavski fotograf Mirko Jež - Ricci, datum je zapišan takole: 4-12-1938-XVII E. F.* Blagoslovitev je opravil goriški nadškof g. Carlo Margotti ob prisotnosti italijanskega majorja Di Volo, zdravnika Gonana in drugih. Posvetitvi je po sili razmer prisostvoval tudi vipavski dekan gospod Ignacij Breitenberger. Ob tem slovesnem dogodku so morali biti prisotni tudi učenci osnovne šole Vipava, ki so jo vodile italijanske

oblasti. Vojašnica, kjer je bil postavljen kip sv. Barbare, se je imenovala "EDERLE". To je bil priimek italijanskega vojaka, dobitnika

Slavnostni gostje ob posvetitvi: goriški nadškof Carlo Margotti, zdravnik Gonano, major Di Volo, vzgojiteljica Anita Guerra, gospod dekan Ignacij Breitenberger, vojaški kaplan Antonio Di Biase in drugi

zlatega odličja za vojaške zasluge. Kip je bil po II. svetovni vojni odstranjen in končal je neznanu kje skupaj s stebri v ozadju. Odstranila ga je vojaška oblast JLA

Vojak Ivan Hrovatin, topničar v vojašnici Ederle leta 1938 ob topu kalibra 149/45, težkem 90 ton

kmalu po prihodu v Vipavo. Ni mi uspelo ugotoviti, katerega leta se je to zgodilo. Nekateri pravijo, da je moralo biti okrog leta 1950. Vsa dejanja za zidovi vojašnic so takrat veljala za "vojno tajno", zato ni čudno, da podatkov o izginotju tega kipa enostavno ni.

In zakaj je bil postavljen v vipavski vojašnici prav kip sv. Barbare?

Sveta Barbara je srednjeveška devica in

mučenka, zavetnica puškarjev, topničarjev, italijanske mornarice, inženircev, gasilcev ter rudarjev (Idrija). Legenda pravi, da je njenega očeta nenadoma zadel ogenj, ki je švignil iz nebes. Zato so se ljudje k njej zatekali v priprošnji, da jih obvaruje ognja, raznih katastrof in nesreč v rudnikih. Sv. Barbara goduje 4. decembra. Na ta dan je bila v času italijanske oblasti v Vipavi velika vojaška slovesnost s parado topničarstva. Moj sosed Ivan Hrovatin se te parade dobro spominja, saj je v njej tudi sam sodeloval, ko je služil vojaški rok v vojašnici Ederle leta 1938.

Vse tiste, ki bi morda še kaj več vedeli o odstranitvi tega kipa prosim, da me dopolnijo ali popravijo. Vsem, ki ste mi o tem pripovedovali ali kako drugače osvetlili pozabljen zgodovinski spomin, lepa hvala.

Magda Rodman

**ERA FASCISTA - 17. leto fašistične dobe ali štetja*

Viri:

- 1. Oznanilna knjiga Župnijskega urada Vipava*
- 2. Fotografije in pripoved občanov*
- 3. Knjiga "Nebeški zavetniki" DZS, 1996, str. 59*

IZ NAŠE KS

POROČILO O DELU KS VIPAVA

Svet KS Vipava je v avgustu podprl protest kmetov Zgornje Vipavske doline in njihova prizadevanja po opredelitvi območja doline v območje z omejenimi možnostmi za kmetijstvo. Svet KS meni, da so v pogojih, v katerih morajo ob stalnih naravnih nesrečah gospodariti kmetje Zgornje Vipavske doline, na meji gospodarnosti še tiste redke kmetije, ki so ostale. V nižinskem svetu, kjer je način kmetovanja sicer lažji kot v hribovitem svetu, ostaja zaradi nedonosnosti vse več neobdelane zemlje, saj so vložki v pridelavo večji od prihodka zmanjšanega pridelka. Z melioracijami obljubljeni rešitev namakanja se je izjalovila, zato je upravičena zahteva kmetov, da se zgradi namakalni sistem.

Brez podpore in ustrezne obravnave kmetijstvo na tem področju ne bo preživelo. Država bi morala podpirati in ohranjati kmetijstvo na tem področju zaradi ohranjanja delovnih mest, ohranjanja podobe podeželja, razvoja turizma in uravnoteženega razvoja urbanega in podeželskega okolja.

Podpora krajevne skupnosti k protestu kmetov je bila z dopisi in podpisi kmetov poslana občini Vipava in državnemu svetniku Borisu Ježu z željo, da bi se zavzela pri državnih institucijah za rešitev teh problemov.

Vladimir Anžel,
predsednik KS

LIPOV DREVORED V VIPAVI

Ko smo se odločili za gradnjo nove stavbe Škofijske gimnazije na Policah v Vipavi, smo se že na samem začetku zavedali, da parcela, na kateri bomo gradili, ni komunalno urejena. Prestaviti je bilo potrebno električni daljnovod, pripeljati električno in vodo, telefonski priključek ter urediti dovozno cesto s priključkom na magistralno cesto in prehod z pešce. Za vse to smo morali pridobiti vsa ustrezna soglasja. Pri pridobivanju nekaterih soglasij in pri izgradnji vodovoda ter zunanji ureditvi, ki zajema vse površine zunaj naše parcelne meje, po kateri poteka ograja, nam je veliko pomagala Občina Vipava. Ker smo bili poleg Nogometnega kluba prvi na tej strani magistralne ceste in ker so vsi navedeni komunalni priključki vezani na uporabno dovoljenje, je bila Škofija Koper, Malo semenišče Vipava, kot investitor novogradnje nosilka projektov za potrebno infrastrukturo.

Največ težav smo imeli pri pridobivanju soglasij za cestni priključek, saj je vsaka od možnih rešitev posegala v zaščiten lipov drevored ob magistralni cesti. Med različnimi možnostmi smo se na koncu odločili za sedanjo varianto dovozne ceste, ki najmanj posega v lipov drevored. Prav zaradi lip smo se odpovedali tudi avtobusnemu postajališču v bližini nove šole, tako da dijake, ki se vozijo v šolo, avtobus zjutraj pelje na Glavni trg v Vipavo, od koder se vračajo peš nazaj v šolo. Da je bil zagotovljen s predpisi republiške direkcije za ceste določen varen vidni kot voznikom, ki se vključujejo na magistralno cesto, je bilo potrebno posekati pet dreves. Soglasje za ta poseg je dal Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Nove Gorice, pod pogojem, da pozneje posadimo nova drevesa, kjer manjkajo.

Za prehod čez magistralno cesto so bili različni predlogi: podhod, nadhod, zebra z bičem. Podhod je vprašljiv in neprimeren zaradi velike verjetnosti poplav v jesenskem času, nadhod pa zaradi burje in spomeniškovarstvenih razlogov. Tako je bil na koncu sprejet in izveden prehod z zebro in bičem, dodatno talno signalizacijo ter dvema cestnima svetilkama. Soglasje za tak prehod in priključek je bil dan tudi zato, ker se predvideva, da bo izgradnja avtoceste zelo razbremenila in zmanjšala promet na sedanji magistralki. Ves čas gradnje in tudi pri načrtovanju cestnega priključka smo zagovarjali rešitve, ki kar najmanj posegajo v zaščiten in za Vipavo tako značilen lipov drevored. Upam si trditi, da je z novo stavbo gimnazije, zunanjo ureditvijo in pešpotjo drevored sam in celotni izgled Vipave veliko pridobil. Ko bomo urejali posaditev parka okrog gimnazije, bomo poskrbeli tudi za posaditev novih lipovih dreves v drevoredu, tam, kjer manjkajo. Izgled Vipave in tudi drevoreda bi bil še lepši, če bi nanovo urejene zelenice spoštovali tudi tisti, ki vozijo po njih s traktorji in avtomobili.

Vinko Lapajne,
rektor ŠG

SODELOVANJE OBČINE VIPAVA PRI PRIPRAVAH IN GRADNJI ŠKOFIJSKE GIMNAZIJE V VIPAVI

Pobuda vodstva Škofijske gimnazije Vipava, da je potrebno pričeti postopke za gradnjo novega objekta v Vipavi, je občina Vipava sprejela z odobravanjem. Že ob nakupu stavbnega zemljišča bivše Čebelice v Vipavi smo pričeli razmišljati o spremembah planskih dokumentov, da bi s tem omogočili gradnjo. Kasnejša odločitev vodstva gimnazije, da se poišče nova lokacija, je bila priložnost, da se na lokaciji Police zgradi primeren objekt, ki bo zameetek novega dela naselja Vipava na drugi strani ceste. Predlagane so bile tudi druge lokacije, vendar glede na programe in predvsem navezave na obstoječi objekt gimnazije, ki bo po preselitvi v nove prostore v celoti preurejen v domske kapacitete, je bilo izbrana lokacija Police.

Lastnik zemljišča Nogometni klub Vipava je prošnjo Škofije za odkup zemljišča sprejel in 22. aprila 1997 je bila podpisana kupoprodajna pogodba. Svet občine Vipava je 27.2.1997 sprejel sklep, s katerim je podrobno opredelil območje in določil urbanistične pogoje za gradnjo. Hkrati je sprejel sklep, da občina Vipava po svojih močeh pomaga pri gradnji, predvsem komunalne infrastrukture. Tako je bil zgrajen povezovalni kanal, na katerega se priključuje objekt Škofijske gimnazije, sofinancirala je izgradnjo dostopne poti, pešpoti, parkirišč in javne razsvetljave, katero bo potrebno dograditi v naslednjem letu. Vsa ta infrastruktura bo služila tudi nogometnemu stadionu in objektom ob njem ter širšim potrebam naselja Vipava. Prispevek občine Vipava za navedene naprave in odškodnine ocenjujemo na več kot 70 mio SIT. Za dokončanje teh del bo potrebno cca. še 30 mio SIT, predvsem za javno razsvetlavo in pešpoti. Z izgradnjo objekta Škofijske gimnazije bo Vipava pridobila še eno športno dvorano, ki bo omogočila izvedbo športnih tekmovanj in drugih večjih prireditev v pokritem prostoru. Objekt je sodobno oblikovan in z zunanjo ureditvijo in ozelenitvijo bo lahko ponos Vipavi in Vipavcem.

Ivan Princes,
župan

POROČILO O DELU OBČINE VIPAVA

Občinski svet se je v času od 30.6. do 30.9. sestel le na eni seji in obravnaval ter sprejel v drugem branju odloke, o katerih smo že pisali v Vipavskem glasu. Naslednja seja občinskega sveta je predvidena za 14.oktober.

Več zadolžitvev je v tem času, kljub dopustom, opravila občinska uprava.

DENARNA POMOČ NOVOROJENCEM

Do konca septembra je bilo, v skladu s proračunom in 4.členom Odloka o socialni in drugi pomoči v občini Vipava, nakazanih po 30.000 SIT enkratne denarne pomoči 24 novorojencem v občini, rojenih v letu 1999. Seznam novorojencev posreduje občinski upravi Krajevni urad Vipava. Na podlagi tega pošlje občinska uprava upravičencem obvestilo, v katerem so navedeni tudi dokumenti, ki jih potrebujejo za uveljavitev te denarne pomoči.

Število novorojencev v občini je do konca septembra verjetno večje kot kaže podatek o dodeljeni denarni pomoči. Po podatkih zadnjih let se namreč število novorojencev v občini Vipava giblje med 60 do 70 v posameznem letu.

SUŠA

V avgustu in septembru je bila potrebna dvakratna razglasitev požarne ogroženosti v občini. Vzrok je bilo sušno obdobje v juniju, juliju in avgustu in izjemno visoke temperature, ki jih je spremljal še stalni veter. Navedene razmere niso povzročale le požarne nevarnosti, ampak tudi veliko škodo na kmetijskih pridelkih. Občina Vipava je 30. avgusta posredovala poročilo o povzročeni škodi zaradi suše na Ministrstvo za okolje in prostor ter s tem problemom seznanila tudi druga ministrstva. Poročilo je bilo sestavljeno na podlagi ocene, ki jo je pripravila Komisija za oceno škode, povzročene z naravnimi nesrečami. Ta je ugotovila, da je suša prizadela 80 ha vinogradov 10%, 100 ha vinogradov 20%, 150 ha vinogradov 40% in 150 ha vinogradov 50%. Po ugotovitvah komisije so bili najbolj prizadeti mladi vinogradi in vinogradi z zgodnjimi sortami (pinot, zelen, sauvignon). Med poljščinami je bila prizadeta koruza, in sicer med 50 -90 %. Zelo so bili prizadeti travniki in drugi odkos ni bil mogoč. Natančne podatke o prizadetosti in višini škode pa bo državni komisiji posredovala občina Vipava v oktobru, ko bodo računalniško in v skladu z državno metodologijo zbrani in obdelani vsi podatki o individualno prijavljeni škodi. V ta namen je občinska uprava do 20. septembra zbirala od posameznikov prijave o škodi. Škodo je prijavilo 331 oškodovancev. Občina Vipava pričakuje od pristojnega ministrstva, da bo pomagalo pri sanaciji posledic suše. Glede na prizadetost kmetijstva v občini z naravnimi nesrečami že od leta 1994 pa predlagamo, da našo občino Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano uvrsti v območje z omejenimi možnostmi za kmetijstvo.

PREKOP POSMRJNIH OSTANKOV POVOJNIH ŽRTEV, ZAKOPANIH OB VIPAVSKEM POKOPALIŠČU

Po sklepu Sveta in na podlagi dognanj občinske Komisije za poveljne množične poboje, pravno dvomljive procese in druge nepravilnosti, je Komunalna stanovanjska družba Ajdovščina, po naročilu občinske uprave, pričela 11. septembra z iskanjem posmrtnih ostankov žrtev, ki so bile po pričevanjih ustreljene in zakopane za vipavskim pokopališčem.

Ob izkopu je bilo na lokaciji, ki je bila poznana iz pripovedovanja prič, dejansko najdenih šest okostij. Po raziskavah Komisije za poveljne množične poboje, pravno dvomljive procese in druge nepravilnosti, ki svoja dognanja potrjuje z arhivskim gradivom in dokumentom ukaza o izvršitvi sodbe, so to posmrtni ostanki naslednjih žrtev: Dušana Leskovića, Alojza Rakarja, Janeza Lukana, Ivana Novaka, Ludvika Eržena in Franca Žgavca. Komisiji je uspelo najti sorodnike treh žrtev: Dušana Leskovića - bogoslovca iz Ljubljane, Alojza Rakarja - salezijanskega pomočnika iz Šentlovrenca in Janeza Lukana. Sorodniki so s hvaležnostjo sprejeli predlog Komisije, da se posmrtni ostanke izkoplje in z dostojnim pokopom prenese v skupni grob na vipavskem pokopališču. Pokop posmrtnih ostankov v skupni grob bo, s cerkvenim pogrebnim obredom, v soboto, 16. oktobra 1999 ob 15. uri.

IZBOR IDEJNE REŠITVE ZA UREDITEV TRGA PAVLA RUŠTA

Komisija za izbor najboljše idejne zasnove za ureditev Trga Pavla Rušta je kot najboljšo idejno rešitev, izmed šestnajst predstavljenih, ocenila delo arh. Marka Lavrenčiča. Prvotna varianta, ki jo je v Vipavskem glasu že predstavil Marko Lavrenčič, je sedaj usklajena še z Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine. Predvideva več parkirnih mest v območju celotnega prostora trga in ceste, okrog dreves dovolj prostora za njihov obstoj, fontano in dve klopi. Enega izmed kostanjev, ki je že načrt, bo potrebno odstraniti. Ocena posega je 26 mio SIT, odvisna pa je tudi od vrste materiala, ki bo uporabljen za tlakovanje. Idejno rešitev ureditve trga je obravnaval tudi Odbor za gospodarstvo in jo potrdil. Arhitekt Marko Lavrenčič bo pripravil celoten projekt obnove. Ta poleg zunanega videza trga, od stare šole do Beblerjeve ulice, obsega tudi projekt odvodnjavanja meteorne vode za sredinski del in projekt vodovoda, kanalizacije in plinovoda za stranski del trga (cesta). Mnenje o predlagani rešitvi bo podal še svet KS Vipava.

SUBVENCIONIRANJE OBRESTNIH MER KREDITOV, NAJETIH ZA PRENOVO IN NAKUP STARIH HIŠ

Občinski svet je s sprejetjem proračuna namenil 3 mio SIT za subvencioniranje obrestne mere za stanovanjske kredite. Na podlagi tega je župan s 3. junijem objavil javni razpis za subvencioniranje obrestnih mer za najetje kreditov za **nakup in prenovo starih stanovanjskih hiš** v občini Vipava. Kredite občani najamejo pri Novi KBM d.d., Področje Nova Gorica, s katero ima občina Vipava sklenjeno pogodbo. Najvišji znesek kredita, ki ga občina subvencionira, je 2 mio SIT, odplačilna doba kredita pa največ deset let. Obrestna mera je T + 2,15%, način odplačila pa v mesečnih, tromesečnih ali polletnih obrokih. Obresti se obračunavajo mesečno, stroški odobravanja kredita pa znašajo od 3.500,00 do 7.000,00 SIT.

Rok za vložitev prošelj se je iztekel 15. julija. Na razpis je prispelo sedemnajst prošelj, od katerih pa eden od prosilcev ni bil občan občine Vipava, kar je pogoj za prijavo na razpis, trije pa niso dopolnili pomanjkljivih vlog. Subvencioniranje obrestne mere je bilo odobreno trinajstim prosilcem. Za preostala sredstva, kvoto 14 mio SIT, ki zadostuje za sedem prosilcev za najvišji znesek kredita po 2 mio SIT, je bil objavljen ponovni javni razpis, katerega rok je potekel 1. oktobra. Na ponovni razpis se je prijavilo trinajst prosilcev. Komisija, ki vloge točkuje na podlagi Pravilnika, se bo sestala v oktobru in nato prosilce obvestila o svojih odločitvah.

BIVŠA VETERINARSKA AMBULANTA VIPAVA, OB BELI 3 - ODDAJA V NAJEM

V začetku oktobra so bili dani v najem prostori stavbe bivše veterinarske ambulante v Vipavi, Ob Beli 3. Pritlične prostore po najemni pogodbi uporablja zasebni podjetnik iz Vipave za skladiščenje svojih izdelkov. Izpraznjeni stanovanjski prostori pa so dani v najem podjetju EURO -FER int. iz Ajdovščine, ki je vanje začasno naselilo delavce iz svoje družbe v Makedoniji, ki so na izpopolnjevanju v matičnem podjetju v Ajdovščini. Pogodba nepreklicno poteče 31. decembra. Ta del stavbe bivše veterinarske ambulante s pripadajočim zemljiščem čaka na odločitev Sveta občine o prodaji. Cenitev objekta in zemljišč ob njem, ki so v lasti občine Vipava, je bila že opravljena. Ob morebitni odločitvi Sveta, da se navedene nepremičnine prodajo, bo objavljen javni razpis o prodaji.

BALETNA ŠOLA

V stari šoli v Vipavi je pričela delovati zasebna Baletna šola "SAŠA". Vodi jo direktorica gospa Saša Stadler. Pogodba je sklenjena za eno šolsko leto, z možnostjo podaljšanja. Baletna šola uporablja eno učilnico v prvem nadstropju.

*Za občinsko upravo pripravila
Vida Babič*

DVOREC LANTHIERI - KAMNITI MOST ČEZ REKO VIPAVO

1. Utemeljitev projekta

Obnova Lanthierjevega dvorca se je začela takoj po odhodu JLA iz dvorca, to je v letu 1991. Izdelane so bile študije o rekonstrukciji baročnega parka, popravljena je bila streha dvorca, izvedene so bile sondaže poslikav v notranjosti. Na pobudo občine Vipava leta 1997 se je Restavratorski center iz Ljubljane lotil projekta rekonstrukcije kamnitega mostu. Most je po

mnenju strokovnjakov in zgodovinarjev edini primerek te vrste v Sloveniji in izreden primer baročne arhitekture. V letu 1998 je Restavratorski center v sodelovanju s strokovnjaki različnih profilov pripravil projektno dokumentacijo. S strani Ministrstva za kulturo je bila imenovana strokovna komisija za obnovo Lanthierijevega dvorca v Vipavi, ki je projektno dokumentacijo pregledala in z nekaterimi popravki projekt odobrila ter s tem odprla pot za rekonstrukcijo mostu.

2. Stanje kamnitega mostu

Zaradi zadnjih predelav in slabega vzdrževanja mostu v preteklem obdobju je mostiček propadal in izgubljal statično trdnost. Ob obilnem deževju v oktobru in novembru reka Vipava z visoko vodo in obilnim pretokom resno ogroža njegovo trdnost. Ta problem so v preteklosti reševali z regulacijo - poglobitvijo struge, s čimer se je delno rešil problem poplavljanja mesta Vipava. Mostiček je v dolgih letih zgodovine doživel več sprememb. Naj navedem zadnjo v letu 1972. Ob regulaciji reke Vipave so skoraj polovico mostička porušili. Vzrok je bil banalen: buldožer, ki je poglobljal strugo, ni mogel priti na drugo stran drugače kot tako, da so podrli del mostu. Ta poseg je še bolj oslabil statično trdnost mosta. Ob tem se je verjetno porušil tudi dovršen del balustrade (kamnite ograje). Po končanih delih so porušeni del mostu nadomestili z armirano betonsko ploščo in stebri. Takšna oblika in stanje mostu se do začetka obnove v letu 1998 nista spremenila. Ker bi se most v takem stanju lahko porušil, je bilo potrebno nujno ukrepanje.

Kot smo že omenili, je mostiček v zelo slabem stanju. Balustrada je skoraj v celoti porušena. Od skupno 62 stebričkov ograje je ohranjenih le 9. Prav tako je od ograje ohranjenih le 9 od 24 stebrov. Ohranilo se je tudi približno 5 dolžinskih metrov pokravnih plošč na ograji. Od skupno 16 podhodnih plošč je ohranjenih 11, ostalo bomo nadomestili z novimi. Od 21 podpornih (nosilnih) stebrov mostu je ohranjenih 19, tako da bo potrebno dva na novo izdelati.

3. Projekt rekonstrukcije

Današnja oblika mostička izhaja iz baročne faze Lanthierijevega dvorca, takšno podobo nosi dvorec tudi danes. Kljub izredno slabemu stanju so razpoznavni vsi elementi mostička iz tega obdobja, zato je predlagana rekonstrukcija v baročno obliko.

Kot osnova za vse nadaljnje posege je bil izdelan arhitekturni posnetek obstoječega stanja. Izmerjeni so bili vsi elementi mostička. Celoten posnetek je računalniško izrisan v merilu 1:25 in 1:2. Na Geološkem zavodu Slovenije je bila narejena makroskopska preiskava vzorca kamnine, uporabljene na mostičku. Ugotovljeno je, da so plasti temu vzorcu zelo podobnih kamenin dokaj razširjene predvsem na osrednjem delu Krasa. Vzorec bi lahko pripadal netipičnemu delu neprenskega apnenca. Vsi novi elementi bodo izdelani iz kamna vrste nepren z enako površinsko obdelavo.

4. Vrednost del in finančna konstrukcija

V skladu z republiškim programom financiranja kulturnih spomenikov, v katerega nedvomno spada tudi baročni dvorec Lanthieri, smo skupaj z Ministrstvom za kulturo izvedli projekt rekonstrukcije kamnitega mostu. V ta namen je podpisana pogodba z izvajalcem del Restavratorski center Ljubljana.

Vrednost del je 7.500.000,00 SIT, od katerih prispevata občina Vipava in Ministrstvo za kulturo vsak polovico.

Zaradi veliko neznank pri izvedbi takega projekta je možno, da bo predvidena vrednost del odstopala od dejansko izvedenih del.

5. Program del in roki izvedbe

a) Opravljena dela

- demontaža mostička (vsi razstavljeni deli so shranjeni v dvorcu), delo je bilo izvedeno v avgustu 1998
- izvedba geološke raziskave kamna je bila izvedena marca in aprila 1999
- izdelan je bil načrt rekonstrukcije: januar - april 1999
- potrditev načrta rekonstrukcije - julij 1999
- izvedba armirano betonskih točkovnih temeljev v avgustu 1999
- dodelava in podaljšanje podpornih stebrov v septembru 1999, montaža podpornih stebrov v septembru in oktobru 1999.

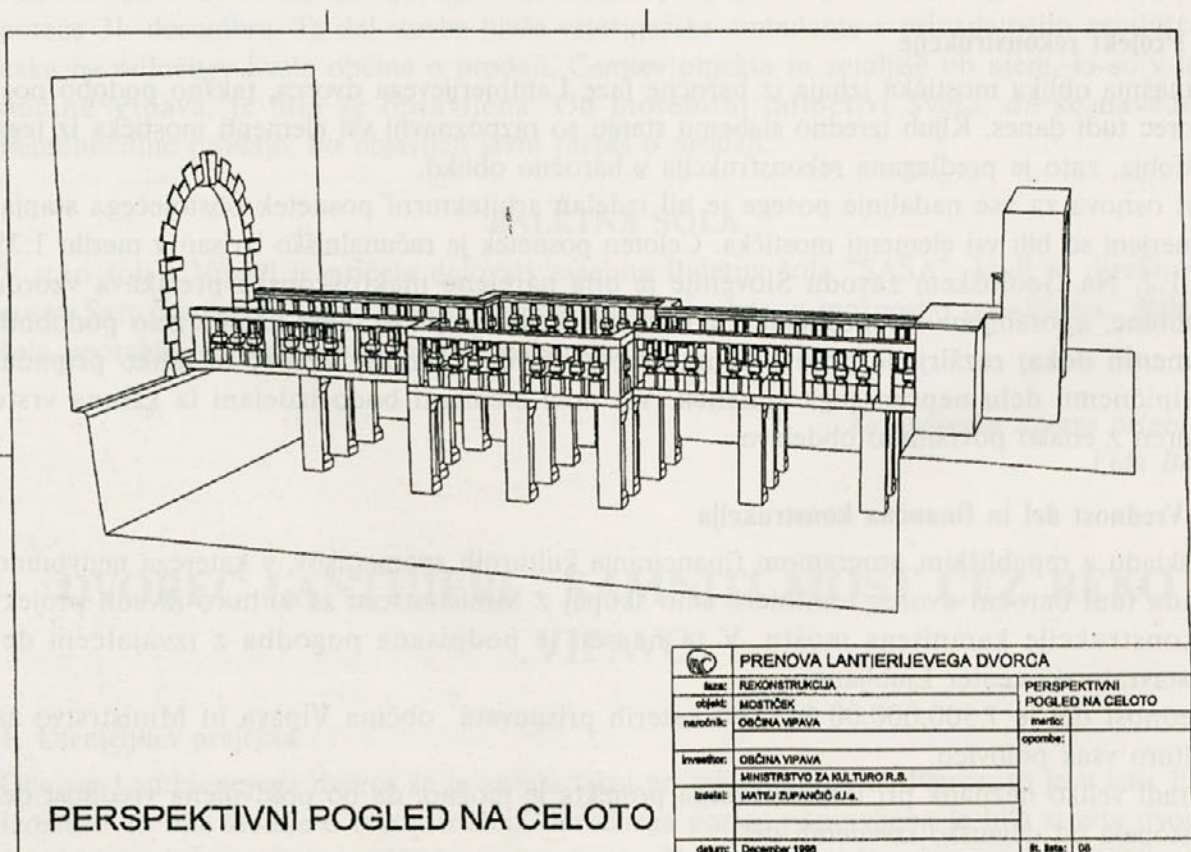
b) dela, ki jih je potrebno opraviti

- izvedba vezi med podpornimi stebri - oktober 1999
- izdelava manjkajočih pohodnih plošč - oktober 1999
- nabava kamna za izdelavo balustrade - november 1999
- izdelava balustrade - november 1999 do maj 2000
- montaža balustrade v juniju 2000.

6. Zaključek

Podrobneje je celoten projekt prikazan na gradbišču pred mostičkom v Vipavi. Projekte je pripravil Tadej Zupančič, vodja projekta pri Restavratorskem centru Ljubljana.

*Pripravil Pavel Perhavec,
svetovalec za gospodarske zadeve*

MOJ PRVI POPOLNI SONČEV MRK

Zakaj prvi? Zato, ker ni zadnji, ki ga želim doživeti in ne čakati do daljnega 2081. leta, pač pa poleteti tja, kjer se bo na naši zemeljski obli ponovno pojavil. Ta v Prekmurju me je zelo prevzel.

Na letošnjega sem se pravzaprav pričel pripravljati že leta 1996, ko smo z učenci projicirali na zaslon delni Sončev mrk po navodilih v astronomski reviji Spika. Na šoli se je zanimanje otrok za to področje fizike povečevalo, zato je bilo treba nekaj ukreniti. Imel sem srečo, da sem spoznal Mira Perhavca, ki se je že pred tridesetimi leti ukvarjal z astronomijo. Ponudil je, da bi z nakupom optike šli v samogradnjo teleskopa in s tem pričeli ustvarjati pogoje za boljše delo astronomskega krožka. To nam je s pomočjo sponzorjev tudi uspelo.

Ob koncu letošnjega šolskega leta sem učence opozarjal na izjemen astronomski dogodek, ki se bo dogajal 11. avgusta 1999, razdelil mednje navodila za varno opazovanje Sončevega mrka

Diamantni prstan - trenutek, ko je Sonce premagalo temo

in omogočil nakup za to primernih očal. Miro je bil trdno odločen, da bo opazoval mrk v Prekmurju, sam pa sem kolebal, ali naj grem z njim ali pa naj skupaj z učenci pripravimo opazovanje delnega mrka v Vipavi. Stežka sem se odločil za popolni mrk na Goričkem. Odleglo mi je šele tedaj, ko sem dobil pristanek sodelavk Janje Nusdorfer in Nives Vidic, da prevzameta delo učencev pri Guličevih v Logu pri Vipavi. Artur Lipovž, novinar, moj bivši učenec, je poskrbel, da se je TV Primorka direktno vključevala v delo v Logu. Miro je imel kar precej dela s

pripravo teleskopa, saj je bilo treba na spremljavo dodatno priključiti še 1000 mm in 200 mm teleobjektiv za fotografiranje. Kupiti je bilo treba mylar folijo za opazovanje, folijo za fotografiranje ter z njo izdelati nastavke, ki bodo primerni za hitro odstavitev in nastavitve pri popolnem mrku. Pri popolni fazi se namreč fotografira brez filtra.

10. avgusta, en dan pred mrkom, sta bila kombi in osebni avto polna. V Prekmurje sta prepeljala prtljago, vso opremo ter Mira Perhavca, Ivanko Slabe, Petro Perhavec, Marijo in Majo Koradin, Valerijo Bižič, Boža Petriča, Andreja Rutarja in mojo malenkost. Ivanka se je že mnogo prej s svojo sorodnico Jolanko dogovorila, kje bomo prenočevali in opazovali. Presenetila sta nas njihov sprejem in gostoljubje. Če so vsi taki, potem so Prekmurci zlati ljudje, njihova dežela pa vredna ogleda.

Pišta starejši (Pišta je Štefan), mož

in omogočil nakup za to primernih očal. Miro je bil trdno odločen, da bo opazoval mrk v Prekmurju, sam pa sem kolebal, ali naj grem z njim ali pa naj skupaj z učenci pripravimo opazovanje delnega mrka v Vipavi. Stežka sem se odločil za popolni mrk na Goričkem. Odleglo mi je šele tedaj, ko sem dobil pristanek sodelavk Janje Nusdorfer in Nives Vidic, da prevzameta delo učencev pri Guličevih v Logu pri Vipavi. Artur Lipovž, novinar, moj bivši učenec, je poskrbel, da se je TV Primorka direktno vključevala v delo v Logu. Miro je imel kar precej dela s

Baylijevi biseri

gostiteljice Jolanke, je Mira in mene po prihodu v Lemerje, ko smo že dodobra spoznali njihovo kulinariko, odpeljal v 30 km oddaljene Čepince. Tu naju je čakalo drugo presenečenje. Štefanova znanka Etelka Kortič, s katero se je dogovarjal za uporabo njene domačije, je bila malce razočarana, ker nismo vsi prišli, saj je imela pripravljena prenočišča in

Korona - trenutek, ko je Luna popolnoma zakrila Sonce

prehrano. Vendar smo kljub vsemu program bivanja uskladili. Prostor okrog domačije je bil zelo primeren za naše opazovanje. Trava je bila celo sveže pokošena. Z Mirom sva izvedla orientacijo ter določila približno navidezno pot Sonca v času trajanja Sončevega mrka, na osnovi tega pa še določila mesto teleskopa, stojala za moj fotoaparatus, kombija za odjem električnega toka, miz za pisanje in odlaganje vseh nujno potrebnih pripomočkov: očala, mylar folije za opazovanje, za fotografiranje,

fotoaparate, teleobjektive, snemalne liste, krajše povzetke navodil iz revije Spika, orodja... Od prijazne Etelke smo se morali kmalu posloviti in vrniti v Lemerje, saj sva morala z Mirom pripraviti še natančen načrt dela za vsakega izmed štirih fotoaparatus, ki sva jih imela na voljo: vrsta filma, občutljivost filma, število posnetkov delnih faz, fokus, čase osvetlitev, čas zamenjave filmov, da jih ne bi slučajno ravno v popolni fazi menjavali,...

Zvečer, ko smo se odpravljali spat, je bilo nebo kristalno čisto, pogled na zvezde, ozvezdja in rimsko cesto enkrat, potem ko je bilo še malo prej oblačno. Nevihte in dežja, ki je bila napovedana, ni bilo od nikoder. Maja je dolgo časa vztrajala zunaj na prostem, zrla v nebo, da bi "ulovila" kakšen utrinek. V tem času so namreč aktivni Perzeidi. Bila je razočarana, ker ni nobeden zašel v atmosfero. Spat smo šli veseli, ker smo bili prepričani, da je napovedano neurje šlo mimo nas.

Kakšna zmeta. Okoli dveh, treh zjutraj me zbudi čudno prasketanje. Stopim k oknu. Dež. "Katastrofa", bi rekel Miro. Čez nekaj časa se zabliška, zagrmí. In potem je bliskalo in grmelo še celo uro. Tudi misli v naših glavah. Zakaj ravno tu in zdaj? Po nevihti se običajno zjasni, si mislim in ležem, Toda zaspati ne morem. Nebo je ostalo oblačno.

Po zajtrku smo med vožnjo proti Čepincem ves čas pogledovali skozi okno, da bi kje le uzrli plavo nebo. Žal smo videli samo oblake. Prva spodbuda je prišla z juga, toda kaj, ko je bil sever, kamor smo potovali, še vedno temen. Etelka, ki nas je pričakala pred hišo, in Štefan sta nas spodbujala, češ, saj je še skoraj tri ure do prvega stika Lune in Sonca.

In tako smo se lotili postavitve: stajalo teleskopa v vodoravno lego, uravnoveženje 2000mm Schmied- Cassagraina, 1000mm lovskega teleobjektiva in fotoaparatusa z 200mm teleobjektivom, preizkusa pogona, mylar folije za fotografiranje, ...Še najmanj dela je bilo z mojim stojalom za fotoaparatus. Vse te priprave in vzdušje sta na film, poleg mene, s svojim aparatom posneli Marija in Valerija, ki ju je Miro večkrat opozoril, da med popolno fazo ne uporabljata bliskavice. Andrej je pridno vadil ostrenje slike in končno tudi sledenje Soncu, saj se je pred enajsto uro že pričelo prebijati skozi oblake. "Koliko časa je še?", sprašuje Miro nestrpno. Božo, ki je bil zadolžen za odštevanje časa do prvega stika, takoj posreduje čas: "Ura je deset, petinštirideset minut,..." "Ne sprašujem, koliko je ura, ampak koliko je še do prvega stika", se jezi Miro, saj sta z Andrejem imela še nekaj postoriti. "Samo malo počakaj. Takoj bo. Točno še enaintrideset minut in petindvajset sekund", je tokrat zelo hitro poročal Božo. Tudi to je bilo treba vaditi.

"Še pet minut", je med prijetno glasbo radia Murska Sobota bilo slišati že uvežban Božev

glas. In potem se je pričelo dogajati zares. Sonce je bilo tedaj v vsem svojem sijaju na nebu brez oblakov in čez pet minut so vsi, od Etelke, Ivanke, Štefana, Maje, Marije, Valerije do Boža, brez besed, odprtih ust, skozi zaščitna očala opazovali srečanje Lune in Sonca. Štirje fotoaparati, s tremi sta upravljala Andrej in Miro, z enim pa sam, so skoraj rafalno delovali, da bi ulovili čimboljši prvi stik. Bilo je ob 11. uri in 17 minut. Sledili so posnetki delnih faz, ki smo jih po dvajsetih minutah že tako rutinirano opravljali, da smo si vmes vzeli čas tudi za malico in klepet,

“Še petnajst minut”, odšteva Božo, tokrat do drugega stika oziroma začetka popolne faze. Meni je ostalo še nekaj posnetkov, zato jih hitro porabim in zamenjam film. Tedaj se prično dogajati spremembe. Vsak je nekako zaverovan vase, hodi zamišljen okoli, kakšno reče, prisluhne prenosu po radiu, zaznava spremenjeno svetlobo, ki ima nekakšen rahlo rumenkast odtenek. Maja pride iz hiše in pravi, da jo zebe in ali naj se topleje obleče, a se vseeno kar usede na blazino, se objame z rokami, zre skozi očala v izginjajoče Sonce in čaka. Petra in Valerija čepita ob obešeni rjuhi in pričakujeta valovanje senc, ki naj bi se pojavilo pred popolno fazo mrka, in ta trenutek sta tudi dočakali. Marija

Ena izmed delnih faz Sončevega mrka

hodi med vsemi in s fotoaparatom lovi trenutke, Miro in Andrej si izmenjujeta navodila. Samosprožilna žična vrstica na enem fotoaparatu se jima pokvari, kar ju za trenutek spravi v slabo voljo, a je treba delati naprej, kot da se ni nič zgodilo. Meni tudi postaja vse hladneje, polasti se me nek nemir, ko začutim mravljinco po telesu. “Jože, ne nori”, si rečem in pritisnem sprožilec na fotoaparatu. Miro pripomni: “Bo kdo posnel to temo?” in dela naprej. Pogledam naokrog. Severno nebo je bilo temno, temno modro, pod njim pa globok mrak. Proti jugu pa nekoliko svetleje, s stojalom vred se premaknem malo nižje. “Sonca skoraj ni več videti”, slišim od nekje. Hitro naredim dva posnetka “teme”, ko po radiu sporoče, da se je pričela popolna faza. Božo odstranjuje zaščitne folije, sam pa živčen stečem na prejšnje mesto in nikakor ne dobim Sonca v vidno polje. Kako le, če pa še nisem snel folije. Ko to opravi, gre hitreje. Krasna korona. Toliko sem zmeden, da samo še pritiskam na sprožilec. Vsako sekundo. “Poglej zvezde”, prekine nekdo tišino. Res je. Prave pravcate zvezde, ob 12. uri in 47 minut, sredi zatemnjenega belega dne in med njimi planet Venera. Poskušam jo spraviti v vidno polje skupaj s Soncem, vendar mi seveda ne uspe, ker sta le malo preveč narazen. Tedaj opazim, da na robu Sonca nekaj močno zasveti. Zbojim se za oči, a vseeno centriram v sredino vidnega polja fotoaparata. To bo pa najbrž diamant in pritiskam in pritiskam. Nič več kot sedemkrat, ker mi je zmanjkalo posnetkov. Bil sem jezen sam nase, ker nisem delal po pripravljenem načrtu. Toda, kaj hočemo. Življenje kljub temu teče dalje, Tudi ostali so počasi oživel, tako kot Sonce izza temne Lune.

Posneli smo še zadnje delne faze, pospravili opremo, se poslovili od prijazne Etelke, Jolanke in Pište ter se še isti večer, polni vtisov, vrnili domov.

*Jože Rutar,
mentor*

OPAZOVANJE SONČEVEGA MRKA

Sončev mrk, ki ga lahko vidimo v naših krajih, je redek dogodek. Prejšnjega so videli leta 1961, naslednji pa bo šele leta 2081. Nevsakdanji pojav na našem nebu je vreden pozornosti. Večina ljudi ima priložnost videti ga samo enkrat v življenju. 11. avgusta 1999 smo ga opazovali pri Guličevih v Logu. Sodelovalo je sedem učencev: Rok Gulič, Jure Krašna, Adriana Kobil, Mojca Krašna, Ram Cunta, Boštjan Kodre in Rok Skupek.

Njihove zadolžitve so bile:

- fotografiranje delnega Sončevega mrka
- merjenje **temperature zraka** in **zračnega tlaka**, zapisovanje meritev v tabelo ter prikaz spreminjanja temperature in zračnega tlaka z diagrami
- projiciranje slike Sonca na bel zaslon s pomočjo teleskopa.

S pomočjo 4 točk so narisali sliko Sonca in sliko Lune. Od 11.20 do 14.00 so narisali 10 slik. Na vsaki sliki so z merjenjem dobili 8 podatkov in z njimi potem izračunali še 4 podatke, ki so jih rabili za določanje **zakritosti Sončevega površja** v procentih in **magnitudo mrka**. Lunino prekrivanje Sonca so opazovali tudi z očali iz posebne mylar folije.

Od 12.00 ure naprej je vzdušje postajalo napeto. Prišli so ljudje iz okolice. To je bil čas pričakovanja.

Temperatura je padla, pričelo se je mračiti, nastala je tišina, živali so obmirovale, na tleh smo opazili senčne pasove. Naraščalo je vznemirjenje. Okrog 12.41 je bilo videti samo še ozek krajec Sonca, ki je pošiljal k nam šibko svetlobo. Napetemu pričakovanju je sledil mir. Nato pa zadovoljstvo. Ko je svetloba postajala zopet močnejša, se je za večino opazovanje končalo. Z učenci smo vztrajali do 14.10, ko se je Luna že povsem ločila od Sonca.

*Janja Nusdorfer
mentorica*

DOŽIVELI SMO POPOLN SONČEV MRK

Končno je prišel dan, ki smo ga ljudje že težko pričakovali. Ne samo mi Slovenci, ampak tudi vsi Evropejci in prebivalci nekaterih drugih celin. To je 11. avgust letošnjega leta.

Ta dan naj bi se nekateri planeti postavili v prav nenavadno medsebojno lego - v obliko križa. Ta križ sestavljajo naslednji planeti: Sonce, Saturn, Uran in Mars. Energija, ki se zbira okrog njih, deluje na naš planet. Ta energija, kot trdijo astrologi, naj bi na Zemljo vplivala negativno. Upali smo, da brez večjih posledic.

Luna ima pri tem pojavu glavno vlogo. Saj pride prav ona na poti okrog Sonca v nenavaden položaj med Zemljo in Sonce in naj bi (pri nas samo v Prekmurju) popolnoma zakrila Sonce. Tako naj bi sredi dneva nastala tema, vendar le za slabo minuto.

11. avgust naj bi bil torej prav poseben dan, ki ga je človeštvo pričakovalo že od leta 1912. Torej smo na ta Sončev mrk morali čakati točno 87 let. Naslednjega, ki bo leta 2081, bo izmed nas le redkokdo videl. Vsaj tisti, ki smo rojeni v letu 1985 in starejši, verjetno ne. Morda pa se komu izmed nas le nasmehne sreča...

Nikakršnega dvoma torej ni bilo, da ne bi izkoristila edinstvene življenjske prilike in si ogledala popolnega Sončevega mrka. Vsi v družini smo si priskrbeli ustrezna zaščitna očala in se podali velikemu doživetju naproti.

Že ob 10. uri smo se z družino odpravili opazovat Sončev mrk na prostran travnik, ki je od našega doma oddaljen približno dva kilometra. Ker sem vedela, da na tem travniku ob Sončevem mrku ne bom mogla hkrati opazovati tudi obnašanja domačih živali in rastlin, ki jih imamo pri svojem domu, sem naročila babici in dedku, ki sta ostala doma, da onadva spremljata morebitne spremembe na teh živalih in rastlinah. Tako sem bila brez skrbi, da mi nič zanimivega pri opazovanju ne bo ušlo.

Na travniku smo se udobno namestili, čeprav je pihala znana vipavska burja. Škoda, da je bilo delno oblačno vreme. Prižgali smo avtoradio, saj smo želeli hkrati spremljati preko neposrednega prenosa tudi dogajanje iz Prekmurja, edine pokrajine v Sloveniji, kjer je bilo mogoče opazovati popoln Sončev mrk. Že ob 11.15 minut je Luna začela prekrivati Sonce. Sprva najprej Sončev desni del, nato vse bolj proti polovici, zatem proti njegovemu levemu delu. Zmeraj bolj se je začelo temniti. Po travniku se je videlo sence, ki so v nenavadnih oblikah in zelo hitro potovale po njem. Imele so obliko Lune. Česa takega še nisem videla... In takrat je napočil tisti trenutek, ki smo ga vsi najbolj nestrpno pričakovali. Precej se je stemnilo, viden je ostal le skrajni levi del Sonca. Radijski novinarji so v tistem trenutku iz Prekmurja poročali o popolnem mrku, o popolni temi sredi belega dne. Zelo zanimivo je tudi bilo, ko smo v bližini Sonca ugledali planet Venero. Tudi to je bilo res nekaj prav posebnega. Moram pa priznati, da sem pričakovala, da se bo na vrhuncu Sončevega mrka bolj stemnilo, da bo tudi pri nas nastopila tema, vendar se je le zmračilo. Vse skupaj je trajalo tudi tako malo časa, da nisem opazila kakšnega spremenjenega obnašanja ptic, mravelj oziroma drugih žuželk. Opazila pa sem, da je v tem trenutku burja začela bolj pihati. Občutno se je znižala tudi temperatura zraka, po moji oceni vsaj za pet stopinj. Kar hladno je postalo, vendar le za zelo kratek čas. Zatem se je ponovil postopek odmikanja Lune z osi Sonca in počasi, a vztrajno, se je spet vrnila običajna svetloba. Čeprav malo razočarani nad kratkostjo pojava, predvsem pa nad tem, da nismo doživeli popolne teme, smo se odpravili domov. Doma sem stare starše najprej vprašala, ali so oni zaznali kakšne spremembe pri obnašanju domačih živali oziroma pri rastlinah. Povedala sta mi, da sta bila najbolj začudena ob pogledu na kokoši, ki so se odpravljale v kokošnjak. Pri pticah ni bilo opaziti nič posebnega. Opazila sta le, da jih je letelo manj kot ponavadi. Tudi čivkati so prenehale. Lahko rečem, da je narava v tistem trenutku postala bolj tiha in skrivnostna.

Čeprav je pojav trajal res izjemno kratek čas, še vedno veliko razmišljam o njem. Opoldne, ko je Sonce vendar v najvišji legi, ko najbolj sije in greje, naenkrat ugasne. Še dobro, da je ugasnilo le za slabo minuto. Če bi bilo zakrito več kot uro ali dve, bi se nekatere rože verjetno začele zapirati in živali bi odšle spat. Kaj, če bi Sonce ugasnilo za vedno!? Nemogoče! Bolje, da sploh ne razmišljam o tem. To se vendar ne sme zgoditi in prepričana sem, da se nikoli ne bo.

Tako nam je v mozaiku življenja ostal v nepozabnem spominu še en kamenček, ki se je vsekal globoko v naše misli. Vem pa eno: če bi mi bilo še enkrat v življenju usojeno doživeti popoln Sončev mrk, bi si ga zagotovo ogledala tam, kjer bi bil popoln, saj zdaj vem, da je le tako doživetje lahko popolno.

Naj pa ob koncu še priznam, da sem hkrati zelo zadovoljna, ker se sočasno ob Sončevem mrku niso uresničile napovedi vseh jasnovidcev, vsaj tistih ne, ki so napovedovali konec sveta. Ne dvomim pa več v jasnovidnost tistih, ki so v času Sončevega mrka in po njem napovedali velike potrese, predvsem v Grčiji in Turčiji.

Zemlja

Luna

Sonce

*Polona Krušec,
učenka*

PRVIČ Z LETALOM V AMERIKO

Vključen sem v šolsko športno društvo našega Centra. Vsako leto se pripravljamo in se udeležujemo raznih tekmovanj v okviru Specialne olimpiade Slovenije. Izvedel sem, da bom tekmoval na poletnih igrah svetovne Specialne olimpiade. Igre so potekale v Severni Karolini, v Ameriki.

Z gospo Tanjo, ki me je pripravljala na tekmovanje, sva odšla 21. junija na letališče Brnik. Tam so bili zbrani tudi drugi tekmovalci in trenerji. Z letalom smo se najprej odpeljali v Frankfurt, od tam pa v Ameriko.

Po prihodu smo odšli v hotel. Bilo je zelo vroče, v prostorih pa hladno, ker imajo povsod klima naprave. Ljudje so prijazni in nasmejani. Spoznal sem veliko novih prijateljev. Moja najboljša prijateljica je bila Carol. Bila je Američanka. Dobro pa sem se razumel tudi z Bojanom.

Tekmoval sem v vožnji s kolesom na 500 in 1000 m. Tekmovanje je bilo naporno, ker smo morali povsod čakati. Dobil sem zlato in srebrno medaljo. Tako sem bil vesel, da sem takoj poklical domov. Po tekmovanju smo imeli čas za nakupe. Kupil sem si računalniško igrico in kasetofon s slušalkami. Šli smo tudi na ples. V ansamblu, ki nam je igral, so bili sami črnci.

Ogledali smo si mesto. Tam so bile visoke hiše.

Bili smo na obali Atlantskega oceana in videli visoke valove. Peljali so nas še v nasad borovnic, ki so ravno dozorele.

Moje potovanje je trajalo štirinajst dni. Doma so mi pripravili lep sprejem. Prišli so vsi sorodniki in mi prinesli darila. Vsi so mi čestitali. Pil sem tudi pivo.

Slavko Kovač, 8. razred

POČITNICE OTROK, KI SE USPOSABLJAJO V CENTRU

Bolj ko se je bližal konec šolskega leta, več je bilo pogovorov o tem, kje bodo otroci preživeli počitnice. V pogovorih je bilo hrepenenje in upanje, da bodo počitnice prijetne, zanimive in bodo prinesle nova doživetja. Veselju je bil primešan kanček strahu in negotovosti: ali me bodo doma res lepo sprejeli?

Otroci vedo, da je lepota doma v medsebojnem razumevanju in sprejemanju. Sami so pripravljani veliko prispevati za dobro vzdušje v družini, tudi na ta način, da se včasih umaknejo v svoj skriti kotiček.

Večina otrok je počitnikovala s svojimi starši na morju in v hribih. Vključili so se v terapevtske kolonije z občinskimi društvi za cerebralno paralizo in društvi za pomoč duševno prizadetim. Nekateri pa so bili samo doma, na kmetiji ali v stanovanju v bloku.

Za otroke, ki niso mogli domov takoj po končanem pouku, smo organizirali počitniško varstvo. Popestrili smo ga z bivanjem v vikendu, v Češnjevem Logu.

Zadnje otroke smo peljali s kombijem domov devetega julija. Dva sta preživela počitnice v rejniški družini, kamor odhajata že vsa leta. Dve dekleti sta odpotovali v Bosno. Otroci brez staršev pa so bili pri starih starših in bratih.

Vseh smo se med počitnicami večkrat spomnili, jim pisali in telefonirali. Največkrat smo se oglasili mladostnici, ki je bila v kliničnem centru in je okrevala po operaciji.

Lepo doživetje je bil odhod na morje, v Lignano in v Piran k očetu Bojanu.

Center smo ponovno odprli šestnajstega avgusta in sprejeli prvih devet otrok. V petih tednih premora smo opravili obnovitvena dela.

Veliko je bilo zanimivega in novega in vedno je tako, da ima vsak nekoga, ki mu prinese v najbolj temne kotičke srca sonce in svetlobo, da lahko živi naprej. Lepi spomini so dobra popotnica za novo šolsko leto.

Kakor so se otroci veselili počitnic, so se razveselili tudi ponovnega prihoda v Center. To je le njihov drugi dom, za nekatere pa tudi edini.

Lilijana Tomažič, socialna delavka

V ČEŠNJEVEM LOGU

Tako je ime kraju v Baški Grapi, kamor smo se odpeljali prve dni v juliju. Nekaj mladostnikov nas je še ostalo v Centru in skupaj s strokovnimi delavci smo odšli v obnovljeno hišo, kjer je bilo dovolj prostora za petnajst ljudi. V prelepi zeleni dolini, ob

Koritnici, smo preživeli štiri dni.

Všeč nam je bilo, da smo sami poskrbeli za vse. Sami smo si pripravljali hrano. Spekli smo kruh v stari krušni peči, še prej pa smo morali pripraviti oglje. Najboljši je bil pasulj in meso na žaru. Dopoldan smo hodili k sosedu Viliju, ki nam je dovolil, da smo jezdili na konjih. Najbolj potrpežljiva je bila kobila Breza. Popoldan smo hodili na kopanje v Koritnico. Ker pa je preveč

mrzla, smo jo v glavnem gledali z brega, metali kamenje in poslušali njeno žuborenje. Hribi in njihova veličina so nas prevzeli. Pozabili smo na skrbi in probleme, ki jih imamo v

domu. Veliko smo se pogovarjali in večeri so se zavlekli pozno v noč. Nismo pogrešali ne televizije ne radia. Za zabavo so nam služile namizne igrice.

Preživetih dni ne bomo pozabili. Hvaležni smo psihologu Tomažu, da nas je popeljal na počitnice.

Marko, Robi, Ana iz pošolske skupine

TRGATEV PRI BENČINOVIH JE BILA PRIJETNA

Petkovo dopoldne smo za otroke prvega in drugega razreda našega Centra ter njihove starše pripravili v vinogradu. Benčinovi nas vsako leto dobrodušno sprejmejo in pustijo vinograd v nižini nepotrigan posebej za nas. Tako smo lahko z vozički in hoduljami prišli prav pod trte in vsakdo je lahko odrezal svoj grozd. Z grozdem smo polnili plastična vedra, od tu pa v zaboje in na traktor. Nekateri so prvič držali male sadjarske škarje v rokah. Jagode so bile sladke in so se v ustih kar topile.

Večina staršev je bila prvič v trgatvi. Prišli so iz Gorenjske, Notranjske in Zasavja. Občudovali so velike vinograde. Med trganjem je bilo dovolj časa za pogovor in vprašanja, predvsem med starši prvošolcev.

Kako je sladko!

Letošnjo trgatev sta popestrila harmonikaš Gabrijel in vinska princesa Anita iz Ajdovščine. Na koncu smo skupaj zapeli.

Po telefonu so nas poklicali iz radia Nova, da smo nekaj našega veselja posredovali tudi poslušalcem.

Traktor je bil posebno zanimiv za Janeza in Mirana. Vsak se je želel fotografirati, da bo imel spomin na trgatev.

Veronikina mama, ki je izvrstna slaščičarka, pa je vsem otrokom prinesla košaro peciva.

Po trgatvi smo si ogledali predelavo grozdja na kmetiji in pokušali grozdni sok.

Druženje smo zaključili v Centru, kjer so se starši po skupnem kosilu odpeljali z otroki proti domu.

Vsak dan ne more biti praznik. Toda današnji dan je bil, zaradi prijaznih ljudi, nasmejanih obrazov in lepega vremena. Vse dogodke tega dne smo sprejeli kot darilo, ki nas je notranje obogatilo.

*Lilijana Tomažič,
socialna delavka*

RAZMETANO PODSTREŠJE 1999/2000

Tudi letos je naš program pester. Pridite in se prepričajte.

IGRICE

Dragi naši najmlajši prijatelji!

Tudi letos vas vabiva, da se nam pridružite vsako sredo ob 17h, kjer bomo zabavno, koristno ter ustvarjalno skupaj preživljali prosti čas.

Starost: 4-8 let

Maja Rehar 65 350, Jakoba Šraml 65 258, Vesna Ferjančič 65 910

FLAVTA

Spoznali bomo čudoviti svet not, se učili igranja lepih melodij, morda zaigrali v duetu ali triu. Pridi, videl(a) boš, da ni težko.

Starost: 5-10 let

Petek ob 13h

Lucija Raspor 65 450, Marjeta Babič 65 948

ITALIJANŠČINA

Ciao, ragazzi! Tukaj! Zdaj! Neverjetno? Da, italijanski jezik za najmlajše! Pridi, da ti kasneje ne bo žal.

Starost: 6-11let

Petek od 15h-16h

Polona Puc 65 483, Ivana Škerjanec 640 154

MLADI USTVARJALCI

Bi želel(a) oblikovati ogrlice, glinene lutke, skodelice... iz različnih materialov? Potem ne odlašaj ter se nam pridruži.

Starost: 7-12 let

Petek od 17h do 18h

Petra Bandelj 65 996

KITARA

Poznate Adija Smolarja in njegov "Televizor"? Bi radi znali zaigrati to ali kako drugo popevko? Pridite, pa bomo skupaj zapeli in zaigrali, seveda.

Starost: od 10 let naprej

Sreda ob 15h

Mojca Čušin 62 620

MOTODELAVNICA

Kart se je čez poletje dodobra zaprašil, zato ga bomo skupno očistili, servisirali, se seznanili z njegovimi sestavnimi deli in se z njim tudi vozili. Pridi v oprijeti obleki in po možnosti s čelado in rokavicami.

Starost: od 4. razreda OŠ dalje

Sobota ob 14h

Peter Plesničar 65 827, Samo Rodman 640 062

PLANINSKA ŠOLA

Spoznali bomo slovenske gore prek diapozitivov in tudi v živo. Naučili se bomo osnov orientacije v gorah, slišali bomo o planinskih poteh, prehrani, opremi, vozlih, prvi pomoči in delovanju gorske reševalne službe.

Starost: osnovnošolci

Sobota ob 17h

Karolina Kobal 65 305, Tea Kobal 65 305

RAČUNALNIŠTVO

Če vas podrobneje zanima, kaj se še lahko počne z Wordom, Excelom ali kako bi sami ustvarili in oblikovali internetno domačo stran, smo vam na voljo.

Starost: od 14 let dalje

Sobota ob 14h v Škofijski gimnaziji

Ivo Prelc 640 037, Tone Marc 640 015, Andrej Rehar 65 938

PLANET ZEMLJA

Pozdravljeni! Prav gotovo ste se znašli v situaciji, ko ste imeli čas in ste bili brez \$ za potepanje po svetu. Mi vam ponujamo potovanje po vseh celinah sveta in to zastonj. Od vas pa si želimo le, da se nam boste enkrat na mesec pridružili za okroglih 60 minut. To je vaša zadnja priložnost v tem tisočletju, zato je ne kaže zamuditi. Izkoristite jo!

Se vidimo!

Starost: 0-99 let

Štefan Rehar 65 831

BADMINTON

Vabim te na ure badmintona, ki bodo vsako soboto od 16h do 17h. Če imaš lopar, ga prinesi s seboj.

Starost: neomejena

Miloš Kodele 65 936

AEROBIKA

Telesna aktivnost ob dobri glasbi se bo odvijala v četrtkih ob 17h. Dobimo se pred cerkveno hišo. S seboj prinesite športno opremo: trenirko, športne copate, armafleks ali brisačo in obilo športnega navdušenja.

Vilma Trošt 65 508

Delavnice bodo potekale od petka, 15.10.1999 do 1.5.2000. Urnik ni trdno določen, zato so možne spremembe glede na želje mentorjev in udeležencev.

Delavnice bodo potekale v prostorih CERKVENEGA DOMA, razen če ni drugače navedeno. Za dodatne informacije pokličite mentorje delavnic ali tajnico društva Martino Naglost, tel. 65-343.

Delavnice so BREZPLAČNE! S seboj prinesite copate.

*Samo Rodman,
predsednik RP*

VIPAJSKI PLANINCI V KARAVANKAH

Trije mladi pobalini z lopatami poskušajo narediti svoj lasten jez, ki bi mrzlo gorsko vodo zajel v plitev bazen toplejše vode – izgradnja poteka organizirano, slišati ni niti ene besede godrnjanja, kljub vroči pripeki, ki se vali po njihovih prepotenih telesih. Lopate se neutrudno dvigajo in spuščajo v rečnati grušč. Za mimoidoče planince, ki jim je ta prizor med lenobnim popoldanskim sprehodom do prijateljevega šotora ali celo na igrišče domače izdelave za trenutek ukradel pogled, je slika teh treh delovnih “žvižgovcev” osupljiva, saj so v glavnem znani po izmikanju naloženemu delu in celo pohodom. Žal jih njihov značaj tudi tokrat ni za dolgo zapustil in tako je tudi bazen, ki bi otrokom pomenil celo več kot Gardaland, ker bi ga bili sami zgradili, ostal samo v zamislih mladih inženirskih glav.

To je samo utrinek z letošnjega planinskega tabora Vipavskega planinskega društva v Završnici (dolina pod Stolom v Karavankah), ki naj bi vam prikazal del življenja v taboru. Letos se nas je v Karavanke odpravilo okoli osemdeset, nekateri med nami celo dan ali dva prej, da smo sestavili šotore, tuš, jedilnico in kuhinjo in podobne stvari. V nedeljo, 25. avgusta, je opoldne prisopihal avtobus z izkušenimi in novopečenimi planinci, ki so se po nekaj zapletih le porazdelili po šotorih. Popoldne je Marija Čipić, vodja tabora, zbrane planince pozdravila in jim že takoj razdelila zadolžitve in dolžnosti – uf, kakšen začetek – tako smo kmalu zvedeli ali, smo v ekipi za drva, za kres, za izgradnjo igrišč ali v ekipi za družabne večere in, kdaj bomo dežurni za pomivanje posode ter tako naprej. Starejši in bolj izkušeni planinci so dobili vsak svoj šotor mladih neizkušencev, za katerega so morali poskrbeti tako v taboru kot na izletih – za en teden so postali njihovi angeli varuhi, kar po domače pomeni, da se je generalštab vipavskih planincev tako odrešil živcirajočih problemov in zdrah med najmlajšimi. V

ponedeljek se nas je okoli petdeset planincev odpravilo na Struško (1944 m) pod vodstvom še svežega pripravnika za planinskega vodnika Pavla Makovca. Žal nam vreme ni bilo naklonjeno, bilo je oblačno in na vrhu je zelo močno pihalo. Prva tura je vsako leto uvajalna in nezahtevna, tako da si vsi malo uhodimo zaprašene in otrdele čevlje, pa tudi kolena. Marsikdo spozna, da je čez leto najbrž preveč časa presedel za monitorjem ali ob televizorju. Zaradi prezasedenosti koč smo letos morali dvodnevni izlet razdeliti na dva enodnevna, kar pa ni pokvarilo vzdušja. Tako smo se v torek pod vodstvom druge sveže pripravnice za vodnico Aleksandre Poniž odpravili na Vajnež (2104 m) in na najvišji vrh Karavank Stol (2236 m). Iz tabora v Završnici smo se najprej odpravili proti Valavsorjevemu domu in nato do Prešernove kočice pod Stolom. Skupina najbolj zagrehtih se je odpravila najprej na Vajnež in nato še na Stol, medtem pa se je večina odpravila na Stol. Ta dan sta bila glavna atrakcija dva “žvižgovca”, ki nista hotela na izlet navkljub grožnjam in prošnjam vseh generalštabnikov. Eden pa je čez čas le popustil in se za večino odpravil s predsednikom društva Jurijem Nabergojem. Tokrat nas je na poti spremljalo sonce. Naslednji dan nas je presenetil pravcati naliv, ki je marsikateri šotor dodobra namočil. Ta dan pa so delali tisti redki šefi, ki so ostali v taboru – v kratkih hlačah in premočenih copatah so vihteli krampe, lopate in šape, da bi hudourniške potočke speljali mimo šotorov. Vsekakor je ta dan bil edinstven za marsikoga. V četrtek smo imeli sušilni dan. Najpomembnejši dogodek pa je bila seveda nogometna tekma med ženskima ekipama – za moške občinstvo nepozabno doživetje. Svojo tekmo sta odigrali tudi ekipi najmlajših. Pa tudi odbojka in badminton nista bila zapostavljena. V petek smo se pod vodstvom Pavla Makovca odpravili proti Begunjsčici. Pot je potekala mimo Tinčkove

koče do Doma na Zelenici. Tu smo se po vnetih prošnjah nekaterih najbolj zagretilih planincev odločili, da se skupina šestih odpravi najprej na Vrtačo (2181 m) in šele nato na Begunjščico (2060 m). Tu sem spoznal, da bi morali še vedno igrati nogomet "na gasi", če bi hotel z lažjim dihom korakati s temi energetske bombami v mladih telesih. Nazaj smo se vrnili mimo Roblekovega doma. Ta dan je bil kot vsako leto doslej najzahtevnejši. V soboto smo se odpravili na arheološko najdišče Ajdna. Popoldan je minil ob tradicionalni tekmi med starimi in mladimi, ki so jo letos dobili stari z rezultatom 3:2, in tekmi med najmlajšimi nogometaši in izbrano žensko vrsto - tekma je po atraktivnosti povsem zasenčila tekmo med starimi in mladimi. Odvilo se je tudi

tekmovanje v badmintonu, ki ga je prepričljivo dobil Marko Fabčič st., in turnir v odbojki, kjer je po razburljivem finalu zmagala ekipa Aljoše Reharja. Zvečer smo ob tabornem ognju imeli tombolo, planinsko poroko Judite Kete in Mateja Lebana, podelitev pokalov, nagrad in zahval, pevske točke naših nadarjenih pevcev in nekaj družabnih iger.

V nedeljo smo v glavnem pospravljali in čistili taborni prostor, da so ga naši zanamci iz Podnanosa dobili čimbolj urejenega. V glavnem smo z letošnjim planinskim taborom bili vsi zelo zadovoljni, saj nismo imeli veliko časa ne za lenarjenje ne za dolgočasenje. Lep planinski pozdrav vsem bralcem in bralkam ter pristrčno vabilo na naslednji planinski tabor.

Aljoša Rehar

NOVI PROSTORI NOGOMETNEGA KLUBA VIPAVA

V nedeljo, 5. septembra, smo na nogometnem igrišču na Policah slavnostno odprli nove prostore Nogometnega kluba Vipava, z več kot 50 aktivnimi igralci, ki nastopajo v Primorski nogometni ligi, v članski in dveh mlajših selekcijah. Novi prostori merijo skupaj 180 m² tlorisne površine. Prostore sestavljata dve slačilnici za igralce s kopalnicama, slačilnica za sodnike, ekonomat, klubska soba ter priročna skladišča. Nad objektom je tribuna za gledalce, ki lahko sprejme več 300 ljudi. Objekt je zgrajen po standardih Nogometne zveze Slovenije in omogoča tudi igranje tekem najvišjega, t.j. prvoligaškega ranga. Skupaj z novimi prostori je bila celostno urejena tudi okolica, tako da celoten kompleks nogometnega igrišča - skupaj z novo Škofijsko gimnazijo - daje urban videz delu Vipave, ki je bil še do pred kratkim popolnoma zanemarjen. Celotna investicija je bila vredna 25 mio Sit. Financirana je bila pretežno iz prejete kupnine za prodajo dela zemljišča Škofijski gimnaziji.

Dobitniki plaket za dolgoletno uspešno delo v klubu: Jože Jež, Boris Žigon, Pavel Vidrih in Milan Plešinc v družbi predsednika kluba Gorana Kodlje, predsednika Nogometne zveze Slovenije Rudija Zavrla in podpredsednika medobčinske Nogometne zveze Nova Gorica Franca Kopatina. V ozadju nova tribuna.

V nogometnem klubu, ki v letošnji sezoni nosi ime Yoviland, imamo v zvezi z ureditvijo igrišča še nekaj načrtov. Potrebna bo ureditev travnate površine, ozelenitev nasipov in postavitve ograje na strani igrišča ob Beli, tako da bo objekt v celoti zaprt: deloma z nasipi, deloma z ograjo, deloma pa s tribuno. Naša želja je, da na tribuno postavimo sedeže in jo v najkrajšem času tudi pokrijemo. Če nam to uspe, bo to eden lepših nogometnih objektov na severnem Primorskem.

Ob veliki pridobitvi za vipavski nogomet bi se v klubu radi zahvalili projektantoma Rajku Bajcu iz Vipave in Marku Apolloniu iz Ljubljane, Občini Vipava, vsem izvajalcem del ter vsem sponzorjem, ki so Nogometnemu klubu pomagali, ko je v letu 1996 ponovno pričel z aktivnim nastopanjem.

Vse Vipavce vabimo na pogostejši obisk tekem, tako članske selekcije, ki igra vsako drugo nedeljo popoldne, in mlajših selekcij, ki igrata vsako drugo soboto dopoldne.

Goran Kodolja, predsednik kluba

NABAVA LASERJA

Na pobudo Društva diabetikov Nova Gorica in s sodelovanjem Društev diabetikov Sežana in Tolmin ter Društvom sladkornih bolnikov Ajdovščina in Vipava, smo ustanovili Odbor za zbiranje sredstev in nakup laserskega kompleta in druge pripadajoče opreme za Očesni oddelek SB "Dr.F.Derganca" v Šempetru pri Novi Gorici.

Odbor je z zbiranjem pričel letos februarja meseca in doslej zbral 7 mio SIT. Ta sredstva smo zbrali tako, da smo iskali sponzorje, seznanjali javnost preko medijev, prosili podjetja in posameznike za darila in končno priredili srečelov na Goriškem sejmu. Člani odbora so tudi namestili po Zdravstvenih domovih in postajah skrinjice za zbiranje denarnih prispevkov. Ena teh skrinjic je tudi v Zdravstveni postaji Vipava. Prispevki v skrinjicah so skromni, vendar dragoceni.

Laserski komplet s pripadajočo opremo bo namenjen ne samo sladkornim bolnikom, ampak tudi bolnikom s povišanim krvnim pritiskom, zvišanim očesnim pritiskom, motnjami v prekrvavitvi oči, bolnikom z očesnimi vnetji, tumorji, pri starostni degeneraciji rumene pege, pri akutnem napadu glavkoma in še pri veliko drugih boleznih, a njegova najpomembnejša vloga je, naštete bolezni preprečevati.

Takih najnovejših naprav na Primorskem ni, imajo jih samo na Očesni kliniki v Ljubljani, kjer so čakalne dobe sorazmerno dolge, pot pa, predvsem za starejše ljudi, dokaj naporna.

Vrednost laserja in naprav je okrog 22 mio SIT, manjkajoča sredstva namerava odbor zbrati na oktobrskem dobrodelnem koncertu (sobota, 23. oktobra 1999 ob 20. uri v Hitovem športnem centru v Šempetru), s prispevki SB Dr.F.Derganca iz Šempetra, severnoprimorskih občin, podjetij in ustanov, prispevki sladkornih bolnikov in drugih.

Z novimi napravami bo bistveno zvišan nivo zdravstvenega varstva naštetih bolnikov in sploh vseh bolnikov naše regije pa tudi bolnikov iz vse Primorske.

Vaš prispevek lahko nakažete na ŽR št.: "ZA BOLJŠI VID", 52000 678 79505, sklic na številko 31 811.

Imena donatorjev bomo objavili v časopisu OKO in v PRIMORSKIH NOVICAH, prispevek pa velja tudi kot davčna olajšava.

Jože Butinar, član odbora

Iz knjige A. M. Slomšek: *Izbrani spisi za mladino*, ki je izšla v Ljubljani leta 1924, smo izbrali nekaj njegovih misli:

"Gospodje dušni pastirji in šolski učitelji naj se z vsemi razpoložljivimi sredstvi trudijo, da imajo vedno pred očmi dvojni namen pouka, da izobrazujejo mladino najprej za nebesa, za nebeške prebivalce, potem pa za vsakdanje življenje, za državljane in za koristne ljudi."

* * *

Veliko skrb je posvečal sredstvom dobre vzgoje. V tem pogledu mu je bilo najvišje načelo: besede mičejo, zgledi vlečejo. Za učence je sestavil "deset šolskih zapovedi", spisal pa tudi navodila, kako naj se vede mladina doma, v družbi, na paši in drugod. Vzgojitelje je učil, da je najboljše in najmočnejše vzgojno sredstvo ljubezen, ki naj si jo pridobe pri otrocih; toda za hude pregreške tudi ni zametaval telesne kazni, a priporočal pri njeni uporabi srednjo pot, češ, "učitelj, ki svoje učence po trinoško kaznuje, je podoben toči, ki pobije mlado setev; njegova setev ne obrodi dobrega sadu"; zakaj tudi "šiba naj bo zdravilo, ne vsakdanje kosilo za otroke". A "učitelj, ki svoje učence mehkuži ter jim pušča vse po volji, je podoben mlačnemu jugu, ki posmodi drago cvetje, da ne da žlahtnega sadu".

Razločeval je Slomšek trojno vzgojo: domačo, šolsko in cerkveno: "Pridna šola mora biti trojna: doma začeti, v učilnici napredovati, v cerkvi pa dovrševati; ako ena teh izpodleti, vse tri kaj ne izdajo." Posebno pri srcu mu je bila domača: "Prvo seme podučjenja staršev pade najgloblje, najdelj ostane in obrodi najlepši sad." Prava domača vzgoja - je dejal večkrat - je temeljni kamen, na katerem sloni vsa poznejša usoda človekova. Najvažnejši del pri njej pa pripisuje materam: "Materin nauk je mladeniču jutrna zarja, njen bogoljubni zgled mu je za vse žive dni lepa bela luč... Kar dobra mati v mlado srce zasadi, ne usahne vse žive dni." Vedno pa se poteguje za skupno delo tudi med šolo in domom, češ, "učitelji sadijo v šoli zveličanske nauke otrokom v glavo in svete kreposti v srce, polivati in pleti pa jih morajo oskrbniki doma."

* * *

Od učnih predmetov je pripisoval prvo mesto verouku, za katerega pa je zahteval, naj se poučuje tako, da ga otroci res razumejo, ne da se ga brez razuma uče na pamet. Za priučenje materinščine v pisanju in čitanju je priporočal nazorni pouk. Posebno važnost je pa polagal na pravopis in pisanje pisem. O kakem risanju ali ročnih delih ne govori nikjer in tudi za telovadbo je ostal docela hladen. Pač pa je bil zelo navdušen za petje, češ, "vse stvari pojo po svoji šegi Bogu čast in hvalo... kako bi molčal človek, venec vseh stvari na svetu?!" Zelo se je zavzemal tudi za poučevanje prirodoznanstva, zemljepisja in zgodovine, kar je bilo v tedanjih šolah prepovedano, in je z veliko zgovornostjo zahteval, da se morajo uvesti v šolo in poučevati nazorno.

* * *

Človek ima štiri visoke šole, po katerih se izšola in obravna: občevanje z ljudmi, lastna izkušnja, knjige in pa božja beseda. Kdor se tovariši s poštenimi ljudmi, obrne v dobro, kar si poizkusi, bere le poštene knjige, dni in noči premišljuje božjo besedo, si nabere zaklad modrosti, ki mu ga nihče ne bo odvezel.

* * *

Kdor si hišo na krivico stavi, si svojo srečo davi; krivično blago ne bo dobro storilo.

* * *

Dreveje, ki se preveč košati, zarodi malo sadja ali pa nič. Taka se godi tudi mladini, ki se baha in bogato vede; le malo ima in malo velja.

* * *

Kdor si v mladosti kaj hudega izkusi, po navadi v starosti dobro uživa; kdor pa si ni užil hudega, tudi dobrega ne bo spoznal. Neprenehoma ne moremo imeti nebes.

* * *

Ako več beremo, kakor razumemo, lahko znorimo; ako več snemo, kakor použijemo, hitro zbolimo; če več obljubimo, kakor dopolnimo, izgubimo svoje poštenje. Ako več začnemo, kakor izgotovimo, se nam smejejo; ako več govorimo, kakor premislimo, nas lahko dobijo v besedi; kadar več terjamo, kakor imamo pravice, narejamo tožbe in pravde. Kdor si pripravlja nesrečno smrt, je največji bedak in siromak.

* * *

Ne prehvali dneva pred poldnevom, ne človeka pred smrtjo, pa tudi ne pogubljal nobenega! Prenagla sodba je lahko kriva in lažniva.

* * *

Prevzetija in napuh človeka oslepita; le ljubeznivi ponižnosti je resnica odkrita.

* * *

Komur jesti ne diši, nima pravega zdravja; komur na dober nauk mrzi, kaže, da se za hudo pripravlja. Kadar se modrim naukom upiraš, na duši umiraš.

* * *

Trojna nesreča rada zadeva učence: prva nesreča, če se nočeš učiti, česar ne znaš, druga, če druge po laži v zмотo zapeljaš, tretja, če ne storiš, česar se dobrega naučiš.

* * *

Ako je travnik prerasla slaba trava in cvete namesto detelje po senožeti strupeni ušivec, ni zadosti, ako se strupena zel le vrhoma pokosi, korenine pa puste v zemlji; hitro zopet ozelene in rastejo se močnejše kot poprej. Škodljivo zel je treba porvati iz korenine, senožet preorati in jo obsejati z žlahtnim semenom. Tudi pri mladini ne koristi goli strah in sama šiba ne potrebi slabih navad, katere pri deci že v nežni mladosti polukajo na svetlo. Za otroško srce mora biti poučevanje setva, brana svaritev, šiba oralo, molitev pa pohlevni dež.

Otroci rajši storijo to, kar vidijo, kakor pa to, kar slišijo. Hitro se naučijo, kar jim pokažeš, hitro pa pozabijo, kar jim ukažeš; besede mičejo, zgledi vlečejo tudi otroke v hudo ali v dobro. Ako moliš, naj tudi otrok kleči poleg tebe in drži roke gori, Kadar greš v cerkev, skrbi, da peljaš za roko tudi mladenčka in punčko. Pravi in kaži otroku, kar v božji hiši vidi in sliši, sveta služba božja naj mu gre globoko v srce. Le potem bo veselo jutranje solnce milosti božje ogrelo mlado srce, in kakor žlahtno jabolko, belordeče od solnca, bo ostalo vse svoje žive dni in se oziralo po ljubem solncu milosti božje.

Štiriintridesetega leta je bila velika vročina in tolika suša, da je veliko studencev usahnilo in se posušilo mnogo dreves. Pridni kmetje so imeli veliko dela, da so zalivali mlado drevje; ali mlade koreninice so tako žejno popivale vodo, da se jim je zalivanje malo poznalo. Hitro so se usušile, kajti neprenehoma jih napajati ni bilo mogoče. Vsa taka razvajena drevesca so pomalem usahnila in se posušila, pri tem ko so inace spet ozelenela tista, ki jih niso zalivali ter so se privadila suše. - Ravno taka čaka otroke, ki se v mladih letih privadijo vsega dobrega, kaj hudega pa si ne izkusijo. Mlado dete, ki pije kavo, zavija glavo v čamer, truplo pa v kožušček, ne bo nikoli prav čvrsto, pa tudi zdravo ne; njegovo telo je mehkužno, srce razvajeno. Kdor v mladih letih ne občuti gladu in ne spozna zime, mu bo škodila vsaka sapa. V mladosti si moraš začeti kaj pritrpati in potrpeti, da bos odrasel zdrav in srčen korenjak, ne pa mehkužen megljenjak.

* * *

Tri reči imej vedno pred očmi: božje oko, ki vse vidi; uho božje, ki vse sliši, in pa tisto knjigo, v katero piše Bog vsako tvoje dejanje. Samo enkrat na dan prav premisli te tri reči in ne boš grešil.

* * *

Dveh reči ne odlagaj na jutri: poboljšanja in pa dobrega dejanja. Odlog je najhujši sovražnik dobrega. Za danes vemo, da ga imamo, ali jutri še doživimo, ne vemo.

* * *

Vsak dan je od Boga poslan hlapec, ki te brez usmiljenja tira bliže smrti, bliže sodbi, bliže večnosti, srečni ali nesrečni. Vsak dan torej tako živi, kakor da bi moral danes umreti, in bos srečen.

* * *

Ako hočeš po svetu srečno hoditi, bodi pohleven in dober vsem, pa le redkim se zaupaj! Pobožen bodi vpričo Boga, sramežljiv do sebe, pravičen vsakemu. Ljubi prijatelje, trpi sovražnike, stori dobrega, kolikor moreš, in vse te bo imelo rado.

* * *

Naj te zadene hudo ali dobro, si lahko obrneš v srečo, ako se v nesreči ponižaš, v sreči ne povišaš in hvališ Boga za vse, kar ti da.

* * *

Telo naj bo pokorno duši, duša pa Bogu; naj bo vse po sveti volji božji. Kjer ni te dvojne pokorščine, je vse narobe in napak.

* * *

Na oni svet ne pojde z nami posvetna čast ne oblast ne bogastvo ne dobrotta tega sveta; le dobra in pa hudobna dela nas bodo spremljala v večnost, da nam bo blagor ali pa gorje.

* * *

Žal naj ti bo le za tri reči tvojih preteklih dni: za storjeno hudo, za zamujeno dobro in pa za izgubljeni čas. Blagor mu, kdor se varuje tega trojnega!

* * *

Ne pozabi štirih reči vse svoje žive dni: obžalovati grehe, bati se božje sodbe, spoprijazniti se s smrtjo in pa zaupati v božjo milost; te štiri reči ti bodo posladile zadnjo ura

* * *

SEDANJI SVET

*Nas poštenost zapustila
in odkritosrčnost spi,
je pobožnost v kot se skrila,
za pravico pota ni.*

*Zdaj ljubezen omaguje,
dobrotljivost v ječi je,
prava vera z'lo vgasuje,
čednost pa za kruhom gre.*

*Zdaj resnica pokopana
in zaupanje nori,
sramežljivost je zaspana
in na steni vest visi.*

GOSPOD SANDI ODHAJA

Aleksander Skapin - novomašnik

V mesecu septembru smo v Vipavi doživeli kar nekaj duhovno bogatih dogodkov, ki so nam ogreli duše in srca, se vtisnili v spomin po svetem, lepem in dobrem.

Tak dogodek v župniji Vipava je bilo tudi pristrčno slovo od domačina - duhovnika Sandija Skapina. Konec septembra odhaja kot misijonar na Slonokoščeno obalo.

Gospod Sandi je imel novo mašo leta 1987 v rojstni Vipavi. Po novi maši je kar dvanajst let prebil v Kopru. Kljub temu je vedno gojil pristrčne stike z domačini rojstne župnije. Zato njegov odhod v Afriko čutimo kot polet domače lastovke v južne kraje.

Pred odhodom nas je gospod Sandi povabil na "poslovilno mašo", ki je bila v Vipavi v nedeljo, 12. septembra ob 10. uri v župnijski cerkvi sv. Štefana. Dan prej pa mu je v Logu pri Vipavi gospod škof Metod Pirih izročil misijonski križ. "Poslovilna maša" je bila pristrčno srečanje vernikov z gospodom Sandijem, ki je med nami odraščal in smo njegovo pot duhovnika spremljali in zanjo molili. Bogata božja beseda in lepo petje, ki je odmevalo še

po maši pred cerkvijo, nas je duhovno obogatilo, tako da smo se veselega duha vračali na svoje domove. Gospod Sandi se je s stiskom roke poslovil od vsakega posebej in z nami pokramljal. V pridigi je sebe in svoje delo v Afriki priporočal vsem nam v molitev, ki naj bo naša povezava in podpora.

Gospodu Sandiju želimo srečno pot in bogato žetev na še nepreorani Gospodovi njivi.

Magda Rodman

SPOZNAVAJMO LEPOTE NAŠEGA KRASA

Jama Vilenica me je že dolgo zanimala, zato sem si jo v tem poletju tudi ogledala. Jama je res podzemni biser, oddaljena le dobre pol ure vožnje od Vipave. Nahaja se med Sežano in Divačo, nedaleč od vasi Lokev. Ko boste razmišljali, kako lepo preživeti nedeljsko popoldne, se spomnite na jama Vilenico, ki jo imajo v oskrbi zagnani domačini, člani Jamarskega društva Sežana. Ob nedeljah si jo lahko ogledate v spremstvu vodiča ob 10.00, 15.00 in 17.00 uri. Ogled je možen tudi ob delavnikih po dogovoru na tel. št. 067/301-111.

Morda še ne veste, da je jama Vilenica pri Lokvi najstarejša turistična jama v Evropi. Že davnega leta 1633 jo je dal takratni lastnik, grof Petač, v upravo lokavski župniji. Do polovice 19. stoletja je slovela kot najlepša, največja in najbolj obiskana

jama matičnega Krasa. Dolgo zapuščena je ponovno zaživela leta 1963, ko je skrb zanjo prevzelo Jamarsko društvo Sežana. Člani društva so v svojem prostem času postopoma

obnovili poti in napeljali električno razsvetljavo.

Jama je nekoč močno burila domišljijo obiskovalcev in domačini so verjeli, da v njej prebivajo dobre vile. Tako je Vilenica dobila svoje ime. "Vilenica" se imenuje tudi mednarodna literarna nagrada, ki jo vsako leto podelijo prav v njeni Plesni dvorani. Navdihnila je tudi kiparja Marka Pogačnika, da je na travniku pred vhodom razporedil več kamnitih blokov in vanje vklesal simbole, ki nakazujejo starodavno povezanost človeka s podzemljem.

Za obiskovalce je Vilenica opremljena in osvetljena v dolžini 450 m, cela pa je dolga več kot 1300 m. Ogled jame ni naporen in traja približno eno uro.

Magda Rodman

KMEČKI TURIZEM

Društvo Sožitje nama je z Mijo letos omogočilo, da sva letovali na turistični kmetiji na Zaprevalu nad Škofjo Loko.

Seveda je ta kmečki turizem povsem drugačen od tistega, ki ga imamo tu, na Primorskem. Pri nas vidimo velike table z napisi "kmečki turizem", nešteto parkiranih italijanskih avtomobilov, gostje pa želijo le dobro jesti in piti in nič hoditi ali uživati v naravi. Morda je kje kakšna častna izjema, ki ponuja konje za ježo.

Na Zaprevalu je bilo čisto drugače. V veliki kmečki hiši je devet tujskih sob, vsaka z lastnimi sanitarijami, ob hiši pa bazen, ki ga podnevi ogrevajo na sončne celice, ponoči pa pokrijejo, da se voda ne ohladi. Ob hiši je mogočen hlev. Vse živine takrat niso imeli doma, bila je na paši. Vsaka hiša ima namreč prostrana smučišča s potrebnimi napravami, in ta smučišča so poleti senožeti.

Letovalo nas je pet družin s prizadetimi člani, in sicer štiri mame z odraslimi hčerami in družina s tremi predšolskimi otroki, od katerih je bil najstarejši deček prizadet. (Ta deček je letos postal učenec CUIO v Vipavi).

Z domačije je krasen razgled po okoliških hribih. Letovanje sta vodila koordinator in koordinatorica. Vsak dan smo hodili na sprehode, posebno smo si privoščili češnje, saj je češnjevih dreves še in še, in vse zorijo konec junija in v začetku julija. Tudi borovnice smo nabirali. V mini kuhinji je gospodinja, sicer mati štirih bolj odraslih otrok, delala čudeže. Gospodar s tremi sinovi je imel dovolj dela na pašnikih; tašča - stara mati, 85 let ji je, je skrbela za rožice in zelenjavo. Lahko smo šarili po celi hiši, se motovlili po kuhinji, ščipali jagode na vrtu. Mija si je takoj prilastila hlev, hodila krmit živino in veselo vzklikala: "Mi smo ta pravi kmetje". Ker je bila vmes nedelja, smo šli k maši v 3 km oddaljene Javorje, kjer je nekoč služboval gospod Mežan, ki se ga še sedaj radi spominjajo. Cerkev je stara in zelo lepa, njena posebnost pa je ta, da je kor za oltarno mizo, tako da pevci med petjem ne morejo klepetati ali sklepati kupčij, kot so to včasih počeli.

V pobočju na poti v Javorje pa je še starejša cerkev sv. Brica (le kaj je Bog zakrivil, da ga denejo v tako odročne kraje?), in ker jo ravno obnavljajo, smo si jo lahko ogledali.

Imeli smo tudi dva poldnevna izleta, ker nas je bilo vseh le 15, lahko s kombijem. Enkrat smo si ogledali bolnico Franjo, ki so jo po povodnji lepo obnovili, drugič pa smo bili na Bledu, v Bohinju in na Brezjah. Poslednje popoldne našega bivanja smo imeli piknik kar pred hišo in smo se odlično zabavali.

Seveda me je iz Škofje Loke na ta odročni Zapreval z Mijo vred spravil soprog naše Ane Pavlinove - Florjančič.

Skoraj bi pozabila povedati. Eno popoldne smo se sprehodili do kraja, kjer so snemali nam tako znani film "Cvetje v jeseni". Ogladali smo si originalno starosvetno kmečko hišico, v kateri živi sama stara ženica; vsa oprava, vsi prostori so po starem. Seveda smo se tudi tam najedli češenj.

Še dve zeliščarki iz Kopra sta nas obiskali in nam pripravili razstavo zdravilnih zelišč in zeliščarskih knjig.

Pa še eno zanimivo reč sem doživela. Nekega večera se je ustavila pri kmetiji družinica iz Divače. Večerjali so in tu prenočili. Naenkrat sem opazila, da so med večerjo pogledovali Mijo. Končno se oglasi oče: "Gospodična, ali niste bili vi 23. maja na Vremščici?" Seveda je bila. Svet je majhen, Slovenija še manjša!

Nada Kostajevic

KOTIČEK ZA POEZIJO

REKI VIPAVI

*Kako rad prihajam k Tebi,
k Tvojemu izviru.
Ob Tebi dušo si opajam
in Te spremljam v božjem miru.*

*Tu iz goratih votlin
se lepo na svet porajaš
brez neznosnih bolečin
in se brž mi vsa razdajaš.*

*V kosih mehurčki žuborijo
ob skalnatih pritekkih,
mi veselo govorijo
o davnih, davnih vekih.*

*Od nas nihče ne ve,
od kdaj Ti k nam pritekaš,
a po Tebi smo dobili ime,
ki nam ga spoštljivo v dušo sekaš.*

*Iz Tvoje se gladine
dvigajo meglice,
da bi budile mi spomine,
ko so v Tebe se sklanjale perice.*

*Ljudi, živino, polja
zadostno vse pojiš.
Naj Te čuva božja volja,
da se nam ne presušiš.*

*Prav res bojim se zate,
modernizem Ti grozi.
Nesnago mečejo zdaj vate,
da me od tega srce boli.*

*Predragi vsi Vipavci.
Poglejte, kako je lepa pri izviru.
Ne bodimo topoglavci
in jo pustimo teči čisto in v miru!*

Jože Koren

DOMOTOŽJE V PESMI

Tu in tam se še vedno najde kakšna domotožna pesem naših ekonomskih izseljencev, ki so po I. svetovni vojni odhajali v Ameriko in tam doživljali vsak svojo usodo izseljenca. Med izseljenci sta bila tudi brata Mirko (1898) in Vlado (1893) Premrl iz Vipave. Prvi se je v Ameriko odselil njun oče Johan, pozneje pa je za njim odpotovala še mati z osmimi otroki. Čeprav so si v Ameriki pozneje ustvarjali lastne družine, so vsi Premrlovi otroci nosili v sebi spomine na otroška leta, preživeta v Vipavi. Vse je mučilo veliko domotožje, ki so ga izpovedovali tudi v poeziji. Brata Vlado in Mirko sta svoje pesmi objavljala v časopisih

ameriških Slovencev, kot je npr. Glas Amerike. Gospod Vlado se je poročil v Ameriki z domačinko Karlo Žvokelj. Ko sta se zakonca oglašala domačim, je bila v pismu vedno tudi kakšna domoljubna priložnostna pesmica.

Iz starih družinskih arhivov smo izbrskali rokopisa dveh njunih pesmi, ki ju objavljamo v spomin na vse domače ameriške Slovence.

Magda Rodman

Po odhodu moža Johana v Ameriko leta 1921 je mati Jožefa ostala sama z otroki: Vladom, Albino, Kristjanom, Mirkom, Maksimiljanom, Bolesavom, Antonom in Ivanom.

OJ, VIPAVA!

*Kakor Sava je Vipava
hči Slovenije gora.
Pa pogledjte in povejte,
kdo Vipavo res pozna.*

*Mrzla reka, ki odteka,
da pridruži Soči se,
nje dolina, vsa dolžina
krasna je, ko zacvete.*

*Trg s Podskalo, kjer pristalo
mnogo žejnih je med potom,
časa vina pogasila
žejo je pred njih odhodom.*

*Na sprehode v krog prirode
borovna nas je vabila,
borčkov vonj nam prav zastonj
vdihati je dovolila.*

*Na stari grad Tržan je rad
podal se v prostem času,
da dolino pod Planino
videl je v vsem nje krasu.*

*Od kje prišel, kako dospel
je turški hrast v Vipavo?
Uganka ta nerešena
še danes beli mojo glavo.*

*Vas Gradišče rad obišče
vsak Tržan spomladi,
ker češnje tam zorijo vam
prav zgodaj ponavadi.*

*Vse praznike zvonar nam je
„na turnu“ pritrkaval,
zvonov napev in njih odmev
vsakogar je zabaval.*

*Za binkošti smo romarji
hiteli v višavo,
pod jelkami med cvetkami
Jeromenu v slavo.*

*Veliko noč smo vsi nekoč
svečano preživeli.
Ko zadonel je zvon vesel,
smo „žeganje“ načeli.*

*Pekarice so potice
za božič nam napekle,
a gospodar je vina dal,
da so besede tekle.*

*Na šmarne dni zahajali
Tržani v Log so k maši,
za pot nazaj so od nekdanj
krepčali se pri polni čaši.*

*Pol ure le, pa pride se
v zemonsko vasico,
stoji tam grad, kjer nekdanj rad
sprehajal grof se je z grofico.*

*Kakor v sanjah v Budanjah
hodim po zelenem vrtu,
kjer zorelo in žarelo
sadje je v vsakem vrtu.*

*Vrhpoljska vas ima svoj glas
tam „nafa“ se sadijo,
v Dupljah „pej“, to vsakdo „vej“,
tam žabe žvrgolijo.*

*Večerni hlad je na pomlad
prebudil pevce nam obile,
na vseh straneh v goščavah vseh,
so pesmi slavčkov se glasile.*

*Kukavica plaha ptica
kuka, ko gor sonce gre,
prepelica petpedika,
kadar košnja se prične.*

*Vse brzice in „krnice“
od izvira dol do brvi,
so studena domovina
lipanov in pa postrvi.*

*Kaj pa kleni, tolsti, leni,
kje vse mreže se držijo?
To ribič ve, v Močilnik gre,
pa se v petek vsi gostijo.*

*Lože, Goče, Slap in Manče
trte to so domovina.
Po bregovih na drogovih
tam goje prežlahтна vina.*

*Trgatev čas je bil za nas
in vso dolino veselica,
veselo vse v vinograd gre,
kjer trta je kraljica.*

*Kaj pa vince iz dolince,
kje se zbralo je v jeseni?
V hladnih hramih kmetov samih,
v sodih ob kamniti steni.*

*Če kdo zapel je rad vesel,
Vipavec je gotovo.
Če na večer je čas imel,
je rekel kako novo.*

*Col, Planina, vmes dolina,
od Šembida dol do Šturja,
ko zapiha brez oddiha,
tam divja vipavska burja.*

*Kadar Bela pridvela
je z Vrhpolja v strugi ozki,
bosopete dece vneta,
ni zdržalo le na mosti.*

*Ko sem odšel, sem s sabo vzel
spomine lepe in obile,
da spet nazaj se vrnem v raj,
so vedno moje želje bile.*

Vlado Premrl

NOVI DOM

*Lepa nova domovina
meni je ta južni kraj.
Mrzla severna država,
me ne mika več nazaj.*

*Tukaj sonce vedno sije,
luna nikdar ne zaspi.
Zvezda ena drugo vpraša:
Kam oblak tako hiti?*

*Le poglej večerno zarjo,
ki spreminja se tako.
Veter tam oblak preganja,
v noči nam hladi zemljo.*

*Morje mirno se prevalja,
če ga burja ne zbudi.
Le potem se pa vzdigava,
čolnom in ljudem preti.*

*Želja moja vedno bila
vrt krasan in cvet duhteč.
Le mladost, ta se oddalja,
nikdar se ne vrne več.*

*Tu na južnem kraju biva
ljudstvo mirnega naroda.
Pridi oče, brat in sestra,
vas vse vabi Florida.*

Mirko Premrl

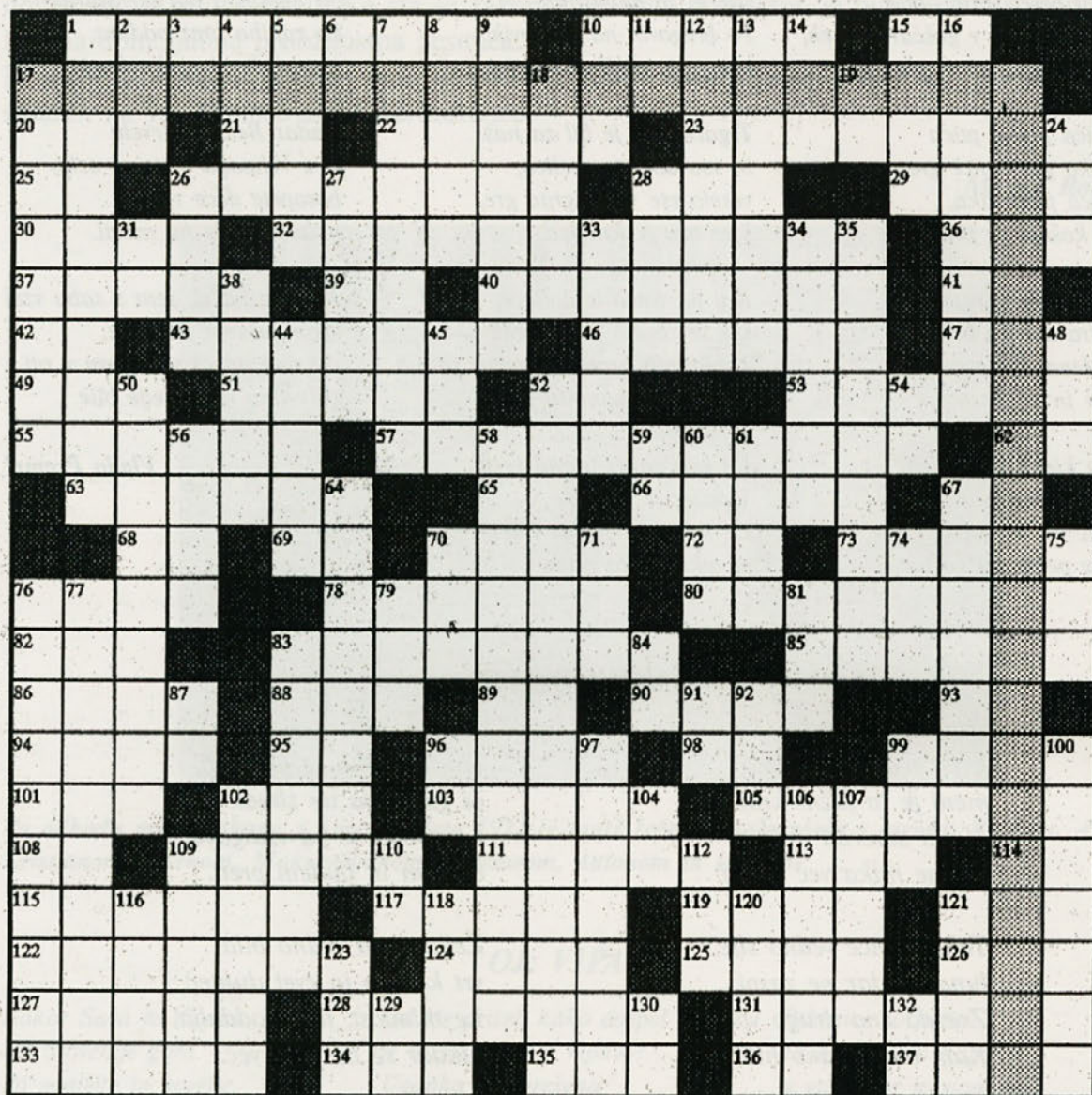
* * *

OBVESTILO

V uredništvo VG je prišlo pismo „razočaranih Vipavcev“, ki zelo ostro in kritično pišejo o prireditvi „Vipavska trgatev“ in njenih organizatorjih.

Pismo ni podpisano in iz nega ni razvidno, kdo so „razočarani Vipavci“, je torej anonimno, in takih pisem v VG ne objavljamo. Bomo pa to storili v naslednji številki VG, če nam bo avtor pisma, ki ga je napisal v imenu „razočaranih Vipavcev“, sporočil svoj naslov.

UO

Ob jubilejni, 50. številki, posvečam križanko nekdanjim in sedanjim članom uredniškega odbora VG. Ob pravilni rešitvi dobite na osenčenih poljih misel o VG.

VODORAVNO: 1. ime in priimek sedanje članice uredniškega odbora VG, 10. nauk, nasvet, 15. začetnici nekdanje članice uredniškega odbora VG Graovac, 20. nemško-francoski pesnik, slikar in kipar (Hans, 1887-1966), 21. začetnici slovenskega politika in duhovnika Korošca, 22. drugi največji otok Velikih Antilov, 23. steklena kroglica, 25. začetnici našega svetniškega kandidata Grozdeta, 26. ženska, ki se ukvarja z urjenjem divjih živali, 28. zadnjica, 29. antično računalno, 30. francoski alpski smučar (Michael), 32. ponovno določanje vrednosti predmetov ali vrednostnih papirjev, 36. jadranski otok, 37. zvezda v Perzeju, 39. kemijska oznaka za bizmut, 40. izvornik, 41. začetnici prve dame Slovenije, 42. začetnici znanega slovenskega popotnika Šeruge, 43. mislec, modrec, 46. snop šibja in zelenja na cvetno nedeljo, 47. razjeda na koži ali sluznici, 49. nagovor za starega očeta, 51. dan v tednu, 52. začetnici ruskega šahista, nekdanjega svetovnega prvaka Karpova, 53. ritualno umivanje pri muslimanih pred molitvijo, 55. skrbnik, 57. ime in priimek sedanje članice uredniškega odbora VG, 62. začetnici naše pevke Viler, 63. vidni del Lunine površine, 65. začetnici igralca in pevca Mlakarja, 66. kar kaj polepša, 67. začetnici našega smučarskega skakalca Žonte, 68. okrajšano ime Edward, 69. avtomobilska oznaka Benetk, 70. rezultat, 72. začetnici TV voditelja in novinarja Slaka, 73. zemljišče, svet, 76. vrednost blaga izražena v denarju, 78. italijansko mesto (naša pisava), 80. municija, naboji, 82. letovišče pri Opatiji, 83. igrača za pokanje, narejena iz bezgove veje 85. naslov španskega visokega plemstva, 86. vrsta športne jadrnice, 88. ime ameriške igralk Gardner, 89. visoka igralna karta, 90. priimek prve urednice VG, 93. avtomobilska oznaka Celja, 94. janež (latinsko), 95. začetnici našega olimpijca Štuklja, 96. belkasti, mehurčkasti izpuščaji na ustni sluznici, 98. kemijski znak za renij, 99. sirota, 101. francoska nikalnica, 102. ime ameriške igralk West, 103. drevo z napiljenimi listi in sladkimi sadeži, 105. vrsta iglavca, 108. začetnici priimka in imena zborovodje Ščeka (zbor

Ipavska), 109. kokoš, 111. velik morski rak brez klešč, 113. japonska oblika budizma, 114. kemijski znak za tantal, 115. park v Ljubljani, 117. kraj ob cesti Postojna-Logatec, 119. moško ime, 121. vzdevek Toneta Fornezzija, 122. jeseni posejano žito, 124. ameriško smučarsko središče, 125. zaselek pri Črnem Vrhu nad Idrijo, 126. oblika imena Ivan, 127. vagon za prevoz sipkega materiala, 128. vrečki podobna priprava za nošenje denarja, 131. priimek sedanje lektorice VG, 133. praоче Amelungov, vladarskega rodu zahodnih Gotov, 134. jezik Bantu črncev, 135. pogan, 136. kemijski znak za astat, 137. blagajna

NAVPIČNO: 1. ime in priimek primorskega duhovnika, kulturnega delavca in politika (1889-1948), predstavljenega tudi v VG, 2. avstrijski režiser Leon (1905-1969), 3. kemijski znak za radij, 4. Ober, 5. rusko mesto ob istoimenskem jezeru, 6. ameriška kratica za vse v redu, 7. nazor, ki zanikuje, odklanja splošno priznane življenjske norme in vrednote, 8. termalno zdravilišče v Črni gori v Boki Kotorski, 9. kuhana jed iz testa, napolnjena z nadevom, 10. grška črka, 11. začetnici priimka in imena našega pesnika Olaja, 12. primankljaj, izguba, 13. vdolbina, luknja, nastala zaradi udrnja, 14. predinkovsko božanstvo v Južni Ameriki, 15. muslimansko romarsko mesto, 16. več grobov na enem prostoru, 17. slovenski zgodovinar, ki je pisal tudi o Vipavi, Janez Vajkard (1641-1693), 18. svetla zvezda v Orlu, 19. kemijska oznaka za bizmut, 24. uradni spis, 26. gumb, 27. množično zborovanje na prostem, 28. začinjena obara, 31. začetnici naše operne pevke Gracelj, 33. posteljica za dojenčka, zibelka, 34. dirkališče formule 1 pri Madridu, 35. najfinejša sadra, 38. najlažja kovina, 44. mlaka, luža, 45. arabska utežna mera, 48. kratica za radiotelevizijo, 50. hormon nadledvične žleze, 52. pisarniško poslovanje, 54. začetnici indijskega državnika Nehrua (1889-1964), 56. ime sedanje članice uredniškega odbora VG, avtorice Plev in drobtin, 58. ime in priimek sedanje urednice VG, 59. grška črka, 60. eden od čutov, 61. razmnoževanje rib, 64. priimek sedanjega člana uredniškega odbora VG, 67. priimek nekdanjega člana uredniškega odbora VG, danes najvidnejši politični predstavnik vipavske občine, 71. davek v stari Avstriji, 74. ime naše pisateljice Peroci, 75. biblijski očak, 76. ime in priimek že pokojnega nekdanjega člana uredniškega odbora VG, 77. podrejanje vsega človekovega udejstvovanja ekonomski koristi, 79. pristanišče v Izraelu, 81. kratica radio glasa Ljubljane, 83. eden izmed sedmih rimskih gričev, 84. začetnici našega pisatelja Ingoliča, 87. odličen športnik, 91. enaka soglasnika, 92. del teniške igre, 96. začetnici obeh imen našega blaženega Slomška, 97. rimski cesar (270-275), 99. evropski veletok, 100. ponavljanje ene ali več besed na začetku zaporednih stavkov, 102. lastnost milega človeka, 104. različna samoglasnika, 106. kot med smerjo proti severu in smerjo opazovanega predmeta, 107. priimek nekdanje lektorice VG, Marija, 110. začetnici Tolstojeve junakinje Karenine, 112. vrsta poltrdih koloidov, 116. tip Citroenovega avtomobila, 118. neumna, nespametna ženska, 120. trgovski artikli, 121. žensko ime, 123. starejši tip Citroenovega avtomobila, 129. pijača starih Slovanov, 130. zaporedni črki naše abecede, 132. začetnici nemškega filozofa Kanta

Sestavil Vladimir Anžel

Rešitev križanke iz 49. številke VG.

VODORAVNO: 1. skuta, 6. prsa, 10. M(urska) S(obota), 12. prapor, 18. kapelice križevega pota, 23. ar, 24. laz, 25. Hrovatin, 26. Forma, 27. Pavlin, 28. A(nton) Č(ehovin), 30. ametist, 32. as, 33. iba, 34. naprednež, 37. G(ina) L(ollobrigida), 38. tor, 40. Nina, 42. ja, 43. Kopt, 44. smetišče, 47. nat, 48. dva, 50. Mo, 51. Laze, 52. trn, 53. ajd, 54. ilovina, 57. oteklina, 59. Neil, 61. tintnik, 62. Nin, 63. vrij, 64. Erjavec, 66. Lože, 67. Ike, 68. L(ojze) S(lak), 69. palača, 71. Rac, 73. cmokot, 77. Kralj, 80. Šček, 82. lov, 84. krog, 85. Sonja, 86. Irene, 88. S.P., 90. elan, 91. K(atja) B(oh), 92. N(ikola) T(esla), 93. sutana, 95. folklor, 97. Rene, 99. sili, 100. D(anilo) L(okar), 101. utor, 102. inovator, 104. ko, 105. bradavica, 110. P(ierre) C(urie), 111. Italija, 113. sel, 114. grbin, 115. telnet, 117. konzola, 119. pečina, 120. Aleksić, 122. ete, 123. ankiloza, 125. kotva, 126. lat, 127. lajnar.

NAVPIČNO: 1. Skapin, 2. karabinjer, 3. up, 4. Tell, 5. Alain, 6. P(ersonal) C(omputer), 7. Rehar, 8. skrček, 9. Aro, 10. metež, 11. svit, 12. P(avel) G(antar), 13. Raft, 14. Apo, 15. por, 16. Otmar Črnilogar, 17. Raas, 19. iznajditelj, 20. Ivan Poniž, 21. žamet, 22. enigmatik, 28. vanadij, 31. Slezenc, 35. Pavlica, 36. domino, 38. ti, 39. oštir, 41. At, 44. slonilo, 45. tek, 46. enajstina, 49. Aon, 53. Ane, 55. vtlačiti, 56. aker, 58. L(ino) V(entura), 60. Lapajne Vinko, 65. valat, 70. Č(rtomir) Š(pacapan), 72. Ale, 74. M(arjan) K(ralj), 75. Orel, 76. kolo, 77. Kobencel, 78. Rn, 80. era, 81. kendo, 83. vsota, 85. skripta, 87. Nal, 89. plod, 93. Siol, 94. Ulrik, 95. Furlan, 96. Kragelj, 98. no, 99. stativ, 103. atest, 104. kanta, 105. Bela, 106. Vrčon, 107. Ibiza, 108. cinar, 109. Ana, 112. Joel, 113. S(imon) O(grin), 116. lek, 118. zet, 119. Pia, 121. ča, 124. kl

Anekdote

Vsi z veseljem pričakujemo drugi papežev obisk v Sloveniji in beatifikacijo škofa Slomška. Nam Vipavcem je znano, da sta bila dekan Grabrijan in Slomšek sošolca. To omenja tudi gospod Franc Hrastelj v zgodovinski povesti "Otrok luči", ki jo je izdala Družina. (Dobite jo naposodo tudi v naši knjižnici.)

Dekan Grabrijan je bil zelo razgledan in napreden človek. S prižnice je oznanjal, kdaj je treba škropiti trte. Ko pa so se pojavile prve petrolejske svetilke (do takrat so si ljudje svetili s svečami in trskami), jih je s prižnice opozarjal, naj se varujejo požara, in naj pazijo, da petrolej ne pride otrokom v roke.

V poletnih dneh, ko je zjutraj odmaševal, je vzel brevir v roke, in šel po polju. Videl je može, ki so že od zgodnjih jutranjih ur kosili travo. Vprašal je prvega: "Ali ti je žena že prinesla 'frušt'?" "Ne, je šla k maši." Tako mu je odgovoril drugi, tretji, četrti. Prihodnjo nedeljo je ženske pri nedeljski maši ozmerjal: "Ob nedeljah in praznikih le redno hodite k maši. Ob delavnikih pa je vaše prvo delo prinesiti na njivo možem 'frušt'. Pozimi, in kadar je dež, pa le pridite tudi ob delavnikih k maši".

Dokler nam naša TV ni začela streči s prognostičnimi kartami in vremenskimi napovedmi, so ljudje imeli kar domačega župnika za nekakšen vremenski servis. Nekoč so ob veliki suši ženske napadle gospoda Breitenbergerja: "Molite za dež". "Molil bom že, coprati pa ne znam", jim je odgovoril.

V še hujši zagati se je nekoč znašel dekan Podobnik. Bilo je v začetku julija. Poštenega dežja ni bilo, da bi ljudje nasadili zelje in drugo poletno vrtnino, majhnih dežkov pa je bilo nekaj, da ljudje niso mogli posušiti otave. Eni so kričali: "Molite za dež". Drugi pa: "Molite za lepo vreme". Pa je v nedeljo prav na glas zapel med mašo: "Daj nam zdravo vreme in dobro letino".

Kako so "tam gori" odločili, se ne spominjam.

Nada Kostanjevic

Pleve in drobtine

Sončev mrk smo srečno prestali, čeprav so "mrkova" očala zmanjkala. Vsaj na našem koncu je Nace mrka željnim državljanom pomagal s "švasaparatom" in smo ta redke nebesni pojav lepo videli. Pravijo, da so vrabci pri kasarni ta čas nehali čivkati, čebele pa so se zatele v svoje panje. Neizobražene kokoši pa se še zmenile niso za to.

Tudi električni mrk smo srečno prestali in se nikomur ni nič zgodilo.

Čiščenje Slezence v ulici Milana Bajca in na trgu Pavla Rušta je potekalo precej "po polžje", tako da so vsi polži in vse podgane prilezli ven. A ker je Hrib sedaj v glavnem asfaltiran, naš slavni Slezencec ne bo več nanesele toliko grušča. Upajmo!

Kar zadeva drevored ob Beli - kostanjev drevored namreč, sem vsak dan s strahom gledala, kdaj se bo kak že "odsluženi" kostanj prevrnil, bodisi v Belo bodisi na cesto, in kdaj bo kdo zaradi nizkih vej spregledal nasproti vozečega. Pa so mi povedali, da je v načrtu utrditev celotnega brega Bele in saniranje kostanjevega drevoreda. Upajmo, da ne bo čakalo prihodnjega sončevega mrka...

Elektronsko čudo, ki kasira naše soldke v Marketu, se je uneslo. Le ob električnem mrku ni moglo delovati. Sedaj artikli niso več numerirani posamezno, temveč na policah. Tako so table s cenami pri salamah, sirih in kuhinjskih pripomočkih bolj podobne križankam in jih slaboviden človek težko razreši. Vendar naše potrpežljive deklice vsakemu ustrežljivo priskočijo na pomoč; če slabo vidi, mu preberejo, če slabo sliši, mu glasneje povedo. In naš market je postal prijetno družabno središče, ne kot kak brezosebni "Interspar". Bog ga živi še dolga leta. Trgovina z zelenjavo ima sedaj celo enako barvo kot ostala hiša, in zato še raje zahajamo vanjo. Neka moja prijateljica iz Bohinjske Bele, ki me je prišla obiskat, je rekla, da so ji povedali, da takega sladoleda, kot ga ima Marjanca, ni v celi Sloveniji. Ko sva se spravili na "eno kepco mešano", je začudeno rekla, da ga je tu za eno kepico trikrat več kot na Bledu! Marjanca, nika se ne "pokvarite", ostanite še naprej tako radodarni!

Na Mali šmaren sem po svoji navadi "na štop" poromala v Log in seveda iz Loga. A mojega

“nazaj prevoznika” so zaparkirali. Nekateri parkirajo svoje avtomobile okrog cerkve v Logu, kot bi bili sami tam. Saj je prostora dovolj, le parkirati je treba tako, da mislimo tudi na druge, da bodo morali oditi, včasih še prej kot mi.

Pač pa nisem še nikoli videla, da bi koga zaparkirali ob naši farni cerkvi, čeprav je tudi tukaj ob nedeljah velika avtomobilska gneča. Tudi pri naši Majdi ne, ki nam z angelskim potrpljenjem streže nedeljo za nedeljo, in nas rešuje marsikatere zagate.

Ja, ko so pisali sveto pismo, niso vedeli še za avtomobile, a je rek, ki pravi: Ne stori drugemu, česar sebi ne želiš, aktualen še danes.

Kot ponavadi je bilo mnogo hude krvi okrog brezplačnih vstopnic za Vipavsko trgatev. Sedaj so bile zabeljene še z “Daj državi več”, pravzaprav zaradi tega nesrečnega DDV-ja smo “brezplačniki” dobili vabila. Razdelitev tehle v Krhnetovi veži ni bila najbolj posrečena, saj ni bilo nobenega reda, za to smo krivi sami, ker se nismo znali postaviti v vrsto. Morda pogruntate za novo tisočletje kak drug način sponzoriranja prireditve, da bi bil vstop brezplačen. Smeti smo imeli tudi obilo, a vsa čast našim turističnim delavcem, ki so osebno vzeli metle v roke! “Čučerli” so preživeli prireditev brez poškodb, celo cvetlična korita in gredice so stvar za silo preživeli. Tudi semenj je bil kar v redu.

Kar zadeva lip v drevoredu pri Škofijski gimnaziji, je tudi bilo dosti pripomb. Vendar pravijo, da bodo nasadili druge na lokaciji, ki ne bo ovirala vstopa v področje Škofijske gimnazije. Ker pa je gimnazija tako hitro zrastle, upajmo, da bodo tudi nadomestne lipe – podobno oni, ki rase na Trgu Pavla Rušta.

Bolj nas pa skrbijo lipe pred cerkvijo. Izgleda, da so bile malo preveč obrezane, in se sedaj listje suši, ko mu ni čas. Prav bi bilo, da bi pristojni o tem kaj povedali.

Nada Kostanjevic

ZAHVALA

Gospod Franc Cerovšek s 50. številko ne bo več naš sodelavec. Bil je dolgoletni član UO in avtor številnih prispevkov v našem glasilu.

Bil je vesten, prizadeven in požrtvovalen, vedno je med prvimi oddal svoje lastoročno pisane prispevke, ki so bili opremljeni s številnimi ilustracijami. Iz njegovih člankov so naši bralci lahko zvedeli marsikaj zanimivega iz zgodovine Vipave in okoliških vasi naše občine.

Za njegovo nesebično in ustvarjalno delo se mu iskreno zahvaljujemo.

UO

VREMENSKO POROČILO

	VIPAVA	NANOS
JUNIJ 20. - 30.	36,9 l/m ² dežja, 3 deževni dnevi	28,2 l/m ² dežja, min. temp. 6,8°C, maks. temp. 19,6°C
JULIJ	63,6 l/m ² dežja, 8 deževnih dni, 4 nevihte, 5x rosa, vetrovno	74,6 l/m ² dežja, min. temp. 8,5°C, maks. temp. 26°C
AVGUST	76,2 l/m ² dežja, 13 deževnih dni, 4 nevihte, 6x rosa	104,9 l/m ² dežja, min. temp. 10°C, maks. temp. 28°C
SEPTEMBER	115,0 l/m ² dežja, 7 deževnih dni, 4x rosa, 5 neviht, prvih 10 dni vetrovno, drugih 10 dni brez rose, megle in vetra	115,7 l/m ² dežja, min. temp. 7,0°C, maks. temp. 22,2°C

PRISPEVKI ZA VIPAVSKI GLAS OD 20.6.1999 DO 15.10.1999:

Amalija Ambrožič	Ljubljana	3.000 SIT
Marija Bizjak	Gradišče	2.000 SIT
Mara Bratina	Ljubljana	2.000 SIT
Dora Bratuš	Vojkova 34	2.000 SIT
Milena Cisera - Kobal	Dolina pri Trstu	100.000 Lit = 10.120 SIT
Julka Durn	Francija	100 FF = 2.987 SIT
Fani Ferjančič	Goče 75	1.000 SIT
Francka Ferjančič	Na Hribu 20	3.000 SIT
Ana in Štefan Furlan	Francija	3.000 SIT
Betty Herudek	Nemčija	1.300 SIT
Zorana Kobal	Bevkova 4	5.000 SIT
Družina Mahnič	Ljubljana	2.000 SIT
Sonja Marc	Ob Beli 3	1.000 SIT
Ivanka Meze	C. 18 aprila	1.000 SIT
NN	Podgrič	1.000 SIT
Ana Predovnik	Ljubljana	5.000 SIT
Jožica Pregelj	Pod Gradom 5	2.000 SIT
Silvo Premrl	Glavni trg 9	5.000 SIT
Francka Premru	Podnart	1.000 SIT
Marica Princes	Na Hribu 2	1.000 SIT
Bernard - Ivan Rehar in Štefanija Rehar - Torkar	Francija	200 FF = 5.974 SIT
Silva Roblek	Kranj	3.000 SIT
Pavel Rodman	Koboli	2.000 SIT
Marijana Skala	Ljubljana	10.000 SIT
Martin Silvester	Ljubljana	2.000 SIT
Damijana Suša	Laško	5.000 SIT
Zmaga Tozzi	Milan	50.000 Lit = 5.060 SIT
Marija Vidrih	Ljubljana	1.000 SIT
Mara in Jože Virant	Vojkova 3	5.000 SIT
Družina Žgur	Lože	1.000 SIT

skupaj:		94.441 SIT

Vsem se najlepše zahvaljujemo!

Svoje prispevke lahko nakažete tudi na žiro račun *KS Vipava 52010-645-50977*
s pripisom ZA VIPAVSKI GLAS

VIPAVSKI GLAS - glasilo KRAJEVNE SKUPNOSTI VIPAVA
OKTOBER 1999
680 izvodov

Uredniški odbor:

Gizela Furlan - urednica, Magda Rodman, Vera Poniž, Nada Kostanjevic, Franc Cerovšek,
Vladimir Anžel in Breda Butinar - lektorica

Sodelovali so še: Vinko Lapajne, Franc Kralj, Jožko Kragelj, Dorica Makuc, Vida Babič, Pavel Perhavec, Ivan Princes, Jože Rutar, Janja Nusdorfer, Polona Krušec, Slavko Kovač, Lilijana Tomažič, Marko, Robi, Ana, Samo Rodman, Aljoša Rehar, Goran Kodelja, Jože Butinar, Jože Koren

Tisk: Papirna galanterija SEDMAK, Ajdovščina

VSEBINA

Hvala Bogu in ljudem	stran 1
Anton Martin Slomšek	stran 10
Slomškova in Baragova upodobitev leta 1963	stran 12
<i>Iz naše preteklosti</i>	
Sličice iz nekdanje Vipave	stran 13
Kapelice in znamenja v našem okolju	stran 21
Leopold Makovec in Janko Šelj iz Budanj sta za vedno ostala na Sardiniji	stran 27
Kip sv. Barbare v Vipavi	stran 31
<i>Iz naše KS</i>	
Poročilo o delu KS Vipava	stran 32
Lipov drevored v Vipavi	stran 33
<i>Iz naše občine</i>	
Sodelovanje občine pri pripravah in gradnji ŠG	stran 34
Poročilo o delu občine Vipava	stran 34
Dvorec Lanthieri - kamniti most čez reko Vipavo	stran 36
<i>Iz ustanov in društev</i>	
<i>Iz OŠ</i>	
Moj prvi popolni Sončev mrk	stran 39
Opazovanje Sončevega mrka	stran 42
Doživeli smo popoln Sončev mrk	stran 42
<i>Iz CUIO</i>	
Prvič z letalom v Ameriko	stran 44
Počitnice otrok, ki se usposablajo v Centru	stran 44
V Češnjem Logu	stran 45
Trgatev pri Benčinovih je bila prijetna	stran 46
<i>Iz društev</i>	
Razmetano podstrešje	stran 47
Vipavski planinci v Karavankah	stran 49
Novi prostori NK Vipava	stran 50
Nabava laserja	stran 51
<i>Za dom in družino</i>	
Slomškova razmišljanja	stran 52
Gospod Sandi odhaja	stran 55
Spoznamo lepote našega Krasa	stran 55
Kmečki turizem	stran 56
<i>Kotiček za poezijo</i>	
Reki Vipavi	stran 57
Domotožje v pesmi	stran 57
<i>Za razvedrilo</i>	
Križanka	stran 60
Anekdote	stran 61
Pleve in drobtine	stran 62
Vremensko poročilo	stran 63

